

125506 4

**AVRUPA BİRLİĞİ ve TÜRKİYE'DE
DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ İLE TÜRKİYE
DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNÜN
ÜRETİM ve REKABET GÜCÜNÜN
FİNANSAL ANALİZİ**

Şadi AŞIROĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir 1997

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
M.Ü. İ.İ.B.F. İ.İ.B.F. İ.İ.B.F.
Eskişehir

T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AVRUPA BİRLİĞİ ve TÜRKİYE'DE
DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ İLE TÜRKİYE
DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNÜN
ÜRETİM ve REKABET GÜCÜNÜN
FİNANSAL ANALİZİ**

Şadi AŞIROĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Nurhan AYDIN

ESKİŞEHİR 1997

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
ME
1997

ÖZET

AB'ne yönelik adımlardan biri olan GB, ülkede birçok sektörü birçok yönü ile etkileyecektir. GB'nin yaratacağı ortamın Demir-Çelik Sektörü'nü ne yönde etkileyeceği, rekabet gücünün ne olduğu önem taşımaktadır.

AB'nde sektöre yönelik mevzuat sayesinde, sektör yeniden yapılanma sürecini geçirmiştir. Sektörün şu anda yaşadığı sorun kapasite fazlasıdır.

Türkiye'de sektör, genel sanayiye yönelik mevzuatlara bağlıdır. Uzun ve yassı ürün dengesizliği, standartları AB'ye uyumlaştırma gibi sorunlar yaşanmaktadır.

Türkiye ile AB arasında sektör AKÇT kapsamında ele alınmaktadır. Toplulukla imzalanan Serbest Ticaret Antlaşma'sı sektörde yeni düzenlemeleri getirmektedir.

Demir Çelik Sektörü'nün rekabet gücü konusunda çeşitli görüşler vardır. Maliyet, finansman, ürün dengesi yönünde yapılacak çalışmalar ile alınacak önlemler birlikte sektörün rekabet gücü olabilecektir.

ABSTRACT

The Customs Union is one of steps of European Community which effect the a lot of sectors on oriented towards sectors. These are important that how will be influence about iron steel sector and what will be competition difficulty.

Because of laws of European community, sector was defeated. Now, sector has excess capacity problem.

The sector was bounded in laws of general Industry in Turkey. There is a standardization problem. Long and flat products in Turkey are in unique with European Community. The sector is examined in details between Turkey and European Community at European Coal Steel Community scope. The some arranges are made in sector under the Free Commerce pact.

There are some opinions about competition difficulties. Under the examine and prevention about cost analysis, financial and product balance in sector will have competition difficulties.

İÇİNDEKİLER

TABLolar DİZİNİ	İ
GİRİŞ	3
I. BÖLÜM DÜNYA'DA DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ	5
II. BÖLÜM TÜRKİYE'DE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ	9
2.1. SEKTÖRÜN SANAYİDEKİ KONUMU ve MEVCUT DURUM	9
2.1.1. TÜRKİYE SANAYİSİ'NE GENEL BAKIŞ	9
2.1.2. DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNÜN KONUMU ve DURUMU	10
2.1.2.1. SEKTÖRDE FİNANS VE MALİYET YAPISI İLE YATIRIM HARCAMALARI	13
2.1.2.2. SEKTÖRDE ÜRETİM, KAPASİTE ve ÜRÜNLER	31
2.1.2.3. SEKTÖRDE DIŞ TİCARET	34
2.1.2.4. SEKTÖRE YÖNELİK YARDIMLAR, TEŞVİKLER	38
2.2. TÜRKİYE-AVRUPA KÖMÜR ÇELİK TOPLULUĞU İLİŞKİLERİ	41
2.2.1. TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDA AVRUPA KÖMÜR ÇELİK TOPLULUĞU ÜRÜNLERİ SERBEST TİCARET ANLAŞMASI (STA)	42
2.3 SONUÇ	44
III. BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİNDE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ	47
3.1. ORTAK SANAYİ ve REKABET POLİTİKALARI	47
3.2. AVRUPA KÖMÜR ve ÇELİK TOPLULUĞU (AKÇT)	48
3.2.1. GENEL	48
3.2.2. AVRUPA KÖMÜR ÇELİK TOPLULUĞU TİCARET POLİTİKASI ve DEMİR-ÇELİK SEKTÖRÜ GELİŞİM SÜRECİ	49
3.2.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNDE STANDARDİZASYON	55

3.2.4. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNE YÖNELİK TEŞVİKLER YARDIMLAR	57
3.3. SONUÇ	67
IV. BÖLÜM TÜRK SANAYİNİN ve DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNÜN REKABET GÜCÜ	69
V. BÖLÜM GENEL DEĞERLENDİRME	73
KAYNAKÇA	75

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1. En Çok Ham Çelik Üreten Ülkeler (Milyon Ton)	6
Tablo 2. Dünya Çelik Üretimi ve Ticareti (Milyon Ton)	6
Tablo 3. Sanayinin Gelişme Hızı (Yıllık Artış Oranı - %)	9
Tablo 4. Sanayi Sektörünün GSYİH İçindeki Payı (%)	9
Tablo 5. İmalat Sanayi Üretim Yapısı (%)	9
Tablo 6. Sektörlerin GSYİH İçindeki Payları (%)	10
Tablo 7. İmalat Sanayi Katma Değerinin GSYİH'daki Payı (Cari Fiyatlarla)	10
Tablo 8. Demir Çelik Ürünlerinin Başlıca İmalat Sanayi Ürünleri İçindeki Yeri	12
Tablo 9. Demir-Çelik Sanayi ve Metal Ana Sanayii Katma Değer (Milyon TL), Cari Fiyatlarla ve Yüzde Dağılımı, 1987-1990	12
Tablo 10. Demir-Çelik Sanayii ve Metal Ana Sanayii Çalışan Kişi Başına Katma Değer (Bin TL), 1987 Fiyatlarıyla, 1987-1990	13
Tablo 11. Demir Çelik İşyerlerinde Sermaye ve Kredi Durumu - 1989 Yılı	14
Tablo 12. Yıllar İtibariyle TDÇİ Sınai Maliyet Yapısı (%)	14
Tablo 13. EAO'lu Tesisler Sınai Maliyet Yapısı (%)	15
Tablo 14- Metal Ana Sanayii ve İşlenmemiş Metal Üreticileri Üretimi Bilançosu	16
Tablo 15- Aktif -Pasif Yapısal Analiz Tablosu(%)	18
Tablo 16- Öz Kaynak Yapısı (%)	20
Tablo 17- Gelir Tablosu,(Milyon T.L.)	21
Tablo 18- İSO 500 Büyük Firma içinde Yer Alan Met. Ana San. Ait Büyüklükler	27
Tablo19- İSO 500 Büyük Firma içinde Yer Alan Metal Ana Sanayiinin Borç Yapısı	27
Tablo 20. İmalat Sanayi ve Metal Ana Sanayide Yapılan Sabit Sermaye Yatırımları, Cari Fiyatlarla, Milyar TL, Toplam İçinde Payları (%)	29
Tablo 21. Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımlarının Sektörlere Dağılımı ve Metal Sanayii Durumu (1988 Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)	30
Tablo 22. Başlıca Çelik Üreticisi AB Ülkelerinde ve Türkiye'de Yatırımlar ve 1 Ton Çelik İçin Yapılan Gerçek Yatırım Harcamaları (U.S.A. \$)	30
Tablo 23. Yıllara Göre Türkiye Ham Çelik Üretim Hedefi Gerçekleşmesi (000 Ton)	31
Tablo 24. Demir ve Çelik Sanayii Üretimi	31
Tablo 25. Demir Çelik Sanayii Talebi ve Üretimi (000 Ton)	32
Tablo 26. Türkiye Nihai Çelik Ürünleri Üretim ve Tüketimi (000 Ton)	32

Tablo 27. Yassı Ürün Üretimi	33
Tablo 28. Uzun Ürün Üretimi (000 Ton)	34
Tablo 29. Demir Çelik Üretimi (1980=100)	34
Tablo 30. Pazar Ekonomili Ülkelerde Sıcak Haddelenmiş Çelik Üretimi	34
Tablo 31. Demir Çelik İhracatı (1000 \$)	35
Tablo 32. İhracat 1994 (1000 ton)	35
Tablo 33. Demir-Çelik İthalatı (1000 \$)	35
Tablo 34. İthalat 1994 (1000 ton)	36
Tablo 35. Yıllara Göre Genel Demir Çelik Verileri	37
Tablo 36. Sektöre Sağlanan Teşvikler	38
Tablo 37. Provizyonu Alınmış Teşvik Alacakları (21.9.1995 Tarihi İtibariyle, Milyon)39	
Tablo 38. AB'nde Demir Çelik Üretiminin Temel Ürün Yelpazesine Göre Dağılımı	52
Tablo 39. AB'de Ham Çelik Kapasite ve Üretimi	52
Tablo 40. AB Üyesi Ülkeler İçin Önerilen Kapasite Azaltımları (Milyon Ton)	52
Tablo 41. Çelik Arz ve Talebi (Milyon Ton)	54
Tablo 42. Avrupa Birliği'nde Demir Çelik İthalat-İhracatının Yıllara Göre Dağılımı	54
Tablo 43. Dünya'da Yassı Uzun Mamul Üretim Dengesi (%)	54
Tablo 44. Yöntemiye Göre Ham Çelik Üretimi	55
Tablo 45. Portekiz, Toplam Devlet Yardımı - 1988-1990 Yıllık Ortalama	62
Tablo 46. İspanya, Toplam Devlet Yardımı - 1988-1990 Yıllık Ortalama	62
Tablo 47. Yunanistan, Toplam Devlet Yardımı - 1988-1990 Yıllık Ortalama	62
Tablo 48. Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinin 3.5.1994 Tarih ve L 112 Sayılı Nüshasında Yayınlanan AB Çelik Sektöründe Faaliyet Gösteren Bazı Firmalar İçin Devlet Yardımı Öngören Komisyon Kararlarının Özeti	63
Tablo 49. Resider II Kapsamında Portekiz'e Sağlanan Destek	65
Tablo 50. AB Çelik Sanayiinde AKÇT Kredileriyle Finanse Edilen Yatırımların Toplam Yatırımlara Oranı (%)	65
Tablo 51. AKÇT Mekanizmalarının Üike Bazında Yardım ve Kredi Dağılımı	66
Tablo 52. AB'de 1975-1993 Arası Verilen Devlet Yardımı Tutarları (DM)	68
Tablo 53. AB Ülkelerinde Ton Başına Verilen Ortalama Teşvikler (1975-1991)	68
Tablo 54. Çesitli Araştırmalarda Demir Çelik Sanayininin AB Karşısında Durumu	71

GİRİŞ

Türkiye, 1 Ocak 1996 itibarıyla, AB (Avrupa Birliği) ile Gümrük Birliği'ni oluşturmuştur. GB nedeni ile Türkiye'deki tüm sanayi sektörleri bu ortamdan etkilenecektir. Türk sanayinin içinde bulunduğu koşulların belirlenmesi ve yeni koşullara uyabilmesi için nelerin yapılması gerektiğinin belirlenmesi yaşamsal önem taşımaktadır. Çünkü devlet yardımların standartlara, çevrenin korunmasından sosyal konulara kadar geniş bir alanda Türkiye'deki tüm sanayi sektörlerinin uyum göstereceği koşullar söz konusudur.

GB süreci ve son hedef olan tam üyelik, sanayi sektörüne bakışta temelden değişiklikleri dayatmaktadır. Bunun için öncelikle Türk sanayinin varolan gerçeklerinin belirlenmesi ve ikinci olarak da, bu gerçeklerin AB'nin gerçekleri ile bağdaştırılması gerekmektedir. Bu noktada sanayinin sektörel bazda ele alınması ve her sektörün kendi koşulları içinde değerlendirilmesi, hem daha gerçekçi olacak hem de çalışmaları kolaylaştıracaktır.

Demir çelik sektörü GB süreci içinde ele alınması gereken ilk sektörlerden biri, hatta birincisidir. Bunu çeşitli nedenlerle açıklamak olasıdır. Birincisi, sektörün tüm ülkeler için sanayi üretimi içerisinde en stratejik konuma sahip sektörlerden olma özelliğidir. İkincisi, bu sektörün kömür ile birlikte 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı dışında, ayrı bir metinle anlaşma olarak düzenlenmesidir. Üçüncüsü, Avrupa'nın bugün ulaştığı düzeyin 1950'li yıllarda Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) ile başladığı ekonomik bütünleşmenin bir sonucu olmasıdır. Bugünkü Avrupa'nın temelinde, Fransa ve Almanya'nın zengin kömür ve demir madenlerini birlikte ve "uluslararası" bir örgüt aracılığıyla işleteceklerini, aynı ideale sahip diğer demokratik Avrupa ülkelerinin de bu örgüte katılabileceklerini açıklamaları ve çağrıya İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un olumlu yanıt vermeleri sonucu Paris Antlaşması ile (1951) kurulan, AKÇT vardır.¹

Demir çelik sektörü, AB ve Türkiye'de üretim ve dış ticaret kalemlerinde önemli yer tutmaktadır. Ham çelik üreten ülkeler sıralamasında 1995 yılı dikkate alındığında Türkiye 15. sırada ve AB 1. sırada yer almaktadır.²

Sektörün her iki kesim için taşıdığı önem ortadadır. Bu durumda, sektörün GB süreci içinde daha öncelikli ve üzerinde önemle durularak incelenmesine neden olmaktadır.

Demir çelik sektörü, değişimler karşısında oldukça hassas yapıya sahiptir. Ülke ve dünya ekonomisinin içinde bulunduğu durum, piyasa koşullarındaki ve özde çelik kullanan sanayilerdeki değişimler, teknolojik gelişmeler, uluslararası düzenlemeler sektörü etkilemekte, arz ve talebi şekillendirmektedir. Ağır sanayi olarak adlandırılan sektör yapısal değişikliklere uyum sağlamak için diğer sanayilere göre daha fazla zamana ihtiyaç duymaktadır.³

¹ Erdoğan Pekcan, *AT ve AB'ne Türkiye'nin Uyumu ve Sorunları* (İTO, 1994/30), s.4.

² Aylin Alagöz ve Leyla Tunç Yeltin, *AB ve Türkiye'de Demir Çelik Sektörünün Durumu ve Türkiye ile AT Arasındaki AKÇT Ürünleri Serbest Ticaret Anlaşması* (İstanbul: İKV No: 136, 1996), s.27.

³ Meral Gezgin Eriş, "AKÇT ve Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması ve Demir Çelik Sektörüne Etkileri Paneli" açılış konuşması (İstanbul: 21 Mart 1996)

Türkiye için GB süreci ve AB'ye yönelik bir takım yapısal değişiklikler dayatacağından sorun, ülkemiz için daha önemli hale gelmektedir. Değişikliklerin, gereken zamanın, yapılanmanın iyi belirlenmesi zorunluluğu vardır.

Yukarıda belirtilen unsurların ışığında, demir çelik sektörünün, gerek AB gerek Türkiye'de geçirdiği aşamalar, bugünkü konumu, mevzuatlar, karşılaştırmalar, AKÇT (Avrupa Kömür Çelik Topluluğu) anlaşmaları bakımından incelenmesinin gerektiği düşüncesi ile bu çalışma yapılmıştır.

Amaç, Türkiye ekonomisi içinde ağırlığı, daha önce vurgulanan ve çalışmanın ileri ki bölümlerinde de ortaya konan sektörün, GB sürecinden etkilenmesinin ne boyutlarda olabileceği noktasında, rekabet gücünün belirtilmesi hususunda konuya ışık tutmaktadır. Sürece uyum nasıl olacaktır, hangi sorunlar vardır, hangileri ile karşılaşma olasılığı yüksektir, şu andaki durum uyum için elverişli midir, kazanımlar yada kayıplar neler olabilir, şeklindeki sorulara yanıtlar bulunmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, Türkiye demir çelik sektörünün durumu ortaya konurken, tüm AB ülkeleri de alındığı gibi özelde, Türkiye ile birçok konuda benzer özellikler taşıyan Yunanistan, Portekiz ve İspanya örneklerine ayrıca değinilmiştir. Adı geçen ülkelerin demir çelik sektörlerinin üyelik öncesi ve sonrası gelişimlerinin, ışık tutabileceği noktasından hareket edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, Dünya demir çelik sektörünün genel durumu özetlenmiştir.

İkinci bölümde Türkiye'de demir çelik sektörü, sanayideki konumu ve varolan durumu ile ortaya konulmaya çalışılmış ve AKÇT ile ilişkileri gözler önüne serilmiştir

Üçüncü bölümde, AB demir çelik sektörünün geçirdiği aşamalar, Ortak Sanayi Politikaları ve AKÇT Anlaşması ışığında ele alınmıştır. Standardizasyon ve sektöre yönelik yardımlar, teşvikler özellikle ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde Türk Demir Çelik sektörünün rekabet gücüne yönelik araştırmalar ışığında, sektörün rekabet olanakları belirtilmek istenmiştir.

Son bölümde, tüm bölümlerde sunulan bilgiler ışığında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

I. BÖLÜM

DÜNYA'DA DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ

Çelik sanayi, çelik üretiminde hammaddenin işlenmesinden, haddelenmiş çelik barlar (bitmiş ürün) üretilmesine kadar olan süreci kapsar ve çeşitli işlemlerden oluşur.

Sıradan, özel ve alaşım çelikleri kapsayan çelik sanayinin bitmiş ürünleri, sıcak haddelenmiş ve soğuk haddelenmişler olarak ikiye ayrılabilir. Bunların dışında kaliteli çelik ürünler (alaşımli çelikler), ferro alaşımlar, borular, döküm ve dövme ürünleri de demir çelik sanayi başlığı altında sıralanabilir.

Sektörlere özgü sanayi yapısı, üretim teknikleri, piyasa koşulları, arz ve talebi şekillendiren başlıca faktörlerdir. Girdilerde maliyet artışına yol açan dünya çapındaki krizler ve bunların olumsuz etkileri, ilgili sektörlerde, piyasanın ciddi şekilde bozulmasına yol açmaktadır. Bu yüzden belli bir sektörün durumu incelenirken, hem ülke ekonomi ve sektör politikalarının hem dünya piyasalarındaki durumun dikkate alınması gerekmektedir.⁴

Demir çelik sektörü diğer sektörlerle göre oldukça ayrıcalık gösteren bir sanayi koludur. Bir çok sektörün itici gücü konumundadır. Demir-çelik üretimi ve tüketimi, tüm dünyada, endüstrileşmenin göstergelerinden biri olarak kabul edile gelmiştir. Sektör temel taşı olma niteliğini taşımakta, imalat sektöründe en yaygın kullanılan malzeme özelliğini korumaktadır.

Ekonomik kalkınma ile demir çelik tüketimi arasındaki yakın ilişki gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkeleri bu sektörü kurmaya ve geliştirmeye yöneltmiştir. Bu sektörün kalkınmada önemli bir yer tuttuğuna ilişkin düşünce birliği vardır. Önemi ve tüketiminin endüstrileşmenin göstergesi olması bu ürünlerin inşaat, otomotiv, deniz ve demiryolu taşıtları, makine imalat ve enerji üretimi gibi ülke ekonomilerinin can damarı olan sektörlerin tamamı için girdi olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde ekonomik gelişme göstergeleri arasında ülkelerin kişi başına demir çelik tüketimi de yer almaktadır.

Dünya'da demir çelik üretim ve tüketiminde ön sıralarda olan ülkeler incelendiğinde (Tablo 1) bunların: Japonya, ABD, AT ülkeleri, Rusya gibi ülkeler olduğu görülecektir. Bu ülkelerin hemen tamamı sanayileşmiş; enerji otomotiv, makine ve yatırım malları üretiminde söz sahibi ülkelerdir.⁵

⁴ A. Alagöz ve L. Tunç Yeltin, Ön ver., s.2.

⁵ İGEME, Demir Çelik Pazar Araştırması (1994), s.6.

Tablo 1. En Çok Ham Çelik Üreten Ülkeler (Milyon Ton)

SIRALAMA	1995(G)	1994	1993	1992	1991	1990	1989	95/94 (%)
1. Japonya	101.6	98.3	99.6	98.1	109.6	110.3	107.9	3.4
2. ABD	93.1	91.2	88.8	84.3	79.7	89.7	88.9	2.0
3. Çin	93.0	92.6	89.5	80.9	71.0	66.3	61.6	0.4
4. Rusya	51.4(a)	48.8	58.3	67.0	77.1	89.6	92.8	5.5
5. Almanya (*)	41.8	40.8	37.6	39.7	42.2	38.4	41.1	2.5
6. Kore	36.8	33.7	33.0	28.1	26.0	23.1	21.9	8.9
7. İtalya	27.7	26.1	25.7	24.8	25.1	25.5	25.2	6.2
8. Brezilya	25.1	25.7	25.2	23.9	22.6	20.6	25.1	-2.6
9. Ukrayna	21.8(b)	24.1	32.4	41.8	45.0	52.6	54.8	-9.3
10.Hindistan	20.4(a)	19.3	18.2	18.1	17.1	15.0	14.6	5.6
11.Fransa	18.1	18.0	17.1	18.0	18.4	19.0	19.3	0.4
12.İngiltere	17.9	17.3	16.6	16.2	16.5	17.8	18.7	3.6
13.Kanada	14.4	13.9	14.4	13.9	13.0	12.3	15.5	3.6
14.İspanya	13.9	13.4	13.0	12.2	12.8	12.9	12.8	3.7
15.Türkiye	12.7	12.3	11.5	10.3	9.4	9.4	7.8	3.6
16.Meksika	12.1(b)	10.2	9.2	8.5	8.0	8.7	7.9	18.4
DÜNYA	748.0	729.6	730.8	723.5	735.6	770.2	786.0	2.5

Kaynak: İKV Yayını, No: 136, s.27

Dünya'da her yıl 60 milyar dolardan fazla değerinde Ulusal ve Uluslararası Ticaret hareketi ve 700 milyon tonun üzerinde Demir-Çelik mamulü ve bu miktar üretim için gerekli hammadde ve yarı mamul ticareti görülmektedir.⁶

Tablo 2. Dünya Çelik Üretimi ve Ticareti (Milyon Ton)

	1988	1990	1993
Üretim	780.178	770.362	725.870
İhracat	167.330	168.304	177.600

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

Demir çelik sanayiinde son yirmi yılda büyük teknolojik ve yapısal değişimler sonucunda gelişmeler kaydedilmiştir. Tesis tipi seçiminde önemli değişim yaşanmıştır. YF Siemens Martin Ocakları ile entegre edilmiş tesisler kurulmasından ekonomikliğini yitirmesi nedeni ile vazgeçilmiştir. Proses değişikliği ile YF Bazik Oksijen Konverteri Kotinü Döküm ile integrasyona gidilmiştir. Ayrıca ekonomikliği sağlamak amacı ile en az 3-5 milyon ton/yıl gibi büyük kapasitelerin seçilmesi yoluna gidilmiştir.

Yirmi yıl içindeki değişimler, üretimi iki kat artırırken, 1970'li yıllardan itibaren kalkınmakta olan ülkeler ve üçüncü dünya ülkelerinin de sanayileşme yolunda ilk adım olan demir çelik sanayine sahip olmaya başladıkları gözlenmiştir. Ancak, Petrol krizi ve durgunluğun etkileri ile, bu alanda işletmeler sıkıntılara düşmüşlerdir.⁷

⁶ DPT, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Ankara: 1983), s.3

⁷ Aynı., s.15.

Dünya demir çelik sektöründeki duruma bakıldığında, ilk petrol krizinden önce de bazı sorunların yaşandığı görülmektedir. 1960-68 yılları arasında ortaya çıkan sorunlar üretim kapasitesinin tüketime göre daha hızlı artmasından kaynaklanmıştır.

1968 yılı sonunda sanayileşmiş ülkelerin büyük kısmında istisnai bir ekonomik büyümenin gerçekleşmesi ile dalgalanma yön değiştirerek, artan talebi karşılayabilmek için üretici ülkeler üretimlerini hızla artırmaya başlamışlardır.

1974 ve 1979 petrol fiyatları şokunun ekonomilerde yarattığı sarsıntı demir çelik sektörünün tamamını çok derinden ve yoğun olarak etkilemiştir. Maliyetlerde yükseliş, rekabetin yoğunlaşması, gelişmekte olan ülkelerin yeni üreticiler olarak ortaya çıkması, bunlardan yapılan ucuz ithalat sektörü sarsmış; kullanıcı sektörlerde görülen kriz talep düşüklüğüne yol açarak kapasite fazlalığı yaratmıştır.⁸

1980-81 yıllarında kriz son noktaya ulaşmış, 1982'de olumlu bir gelişme görülmemiştir. Krizin en çok etkili olduğu ABD ve AET'de firma bazında büyük zararlar görülmüş, işletme sermayesi sıkıntısı çok büyümüştür.

Ağırlaşan krize çözüm bulmak, ihracat olanaklarını artırmak ve kendi yerli sanayilerini korumak amacı ile ülkeler; ithalatlarında serbest ticaret anlaşmalarına ve ilkelerine rağmen; miktar tahditleri, gümrük resmi artırımları gibi yöntemlere başvurmuşlardır.

Dünya ticaretinde, demir çelik üretiminde görülen durgunluk sonucu, demir çelik ticaretinde ki payları korumak ve üretim fazlalıklarını diğer ülkelere satabilmek için tüm ülkeler sanayilerine çeşitli yardımlar yapmakta, dolaylı ve dolaysız sübvansiyonlar vermektedirler.

Gelişmiş ülkeler, başta AET, sektörü özel bir program içinde değerlendirmiş ve yeni önlemler geliştirmişlerdir. Bu arayışlara Japonya ve ABD'de katılmıştır. Köklü çözümler bulunamayınca, kendi çelik sanayilerini ayakta tutabilmek için, gizli yada açık koruma tedbirlerini geliştirmişlerdir. Demir çelik sübvansiyonlarının Avrupa'daki miktarı ton başına yaklaşık 130 dolara ulaşmıştır. Özellikle 1981 yılında AET içinde bu sübvansiyonlar 60 milyar marka kadar ulaşmıştır.

Demir fiyatlarında düşüşler gözlenmeye başlamıştır. Ekim 1982'de dünya ticaretindeki daralma sonucu ihraç fiyatı 230 dolar/ton noktasına düşmüştür.⁹

Bugün dünyada demir çelik sektörü, özellikle kapasite fazlalığı, ürün dengesizliği, bazı çelik tüketim sektörlerinin doyma noktasına ulaşması (Çelik konstrüksiyon, DDY tüketimi ve yiyecek konservesi vb) gibi sorunlar ile karşı karşıyadır. Özellikle kapasite fazlalığı sorununa yönelik adımlar atılmaya çalışılmaktadır.

1974 yılında ihtiyacın üzerine çıkarak fazla kapasite yaratılmıştır. 1960-1972 arasında gerek kapasite gerekse üretim ortalama (OECD ülkelerinde) %4,8 gelişme göstermiştir. Kapasite değerlendirme ise %83 ile 78 arasında değişmiştir. Bu dönemde fiyatlarda biraz düşme gözlenmiştir. 1972-1977 yılları arasında OECD'nin çelik üretiminde ortalama %2'lik düşüş olmuştur. Buna karşılık toplam kapasite 1977-1980 arası %0,7'lik artış kaydetmiştir. 1980 sonrasında OECD ülkelerinde kapasite düşürme yoluna gidilmiştir. Kapasite düşürme miktarı yılda %2 civarında seyretmiştir. Geç kalan kapasite

⁸ İGEME, Ön.ver., s.6.

⁹ DPT, 1983, Ön.ver., s.4,5.

ayarlama işi ve sürekli düşen çelik üretimi, 1975-1985 arası kapasite değerlerine oranını %69'a düşürmüştür. 1980'den bu yana OECD çelik tesislerinin kapasitelerinde devamlı düşme olduğu halde, kapasite değerlendirme oranı %70'dir. 1980 sonrası AET(AT) ülkelerinde 30 milyon ton kapasite düşürme olmuştur ve kapasite düşürme halen daha gündemdedir.¹⁰

Demir çelik sektörünün uluslararası ticaret hacmi içinde payı devamlı yükselmiştir. Ham petrol, petrol ürünleri ve otomotiv endüstrisinin ardından gelmektedir. Üçüncü dünya ülkelerinin demir çelik sanayine girmeleri verilerine kaydetmeleri de olumlu olmuştur. Genellikle dünya çelik ticareti, üretimin %20'si oranında gerçekleşmektedir.

Dünya genelinde, ekonomiler içindeki önemli nedeniyle, demir çelik sektörü krize karşı ve bu durumdan çıkabilmek için özel programlar çerçevesinde desteklenmiş, korunmuş ve teşvik edilmiştir. Özellikle 1980'lerden itibaren, gelişmiş ülkelerde modernizasyon, yeniden yapılanma, maliyetleri düşürme, verimliliği artırma programları uygulamaya konurken, getirilen açık gizli korumacı uygulamalar ile yerli üreticiler ithalat karşısında korunmuştur.

Sonuçta, demir çelik sektörünün dünyada ki yeri ve önemi ortadadır. Yapısı ve önemi nedeni ile her türlü dalgalanmaların etkisine açıktır. Gerek kendi iç yapısı nedeni ile gerekse dışındaki nedenlerle bir takım sorunlarla karşı karşıyadır. Hem AB hem de Türkiye demir çelik sektörü de bu bütünün bir parçası, Tablo-2 dikkate alınırsa önemli bir parçasıdır. AB ve Türk demir çelik sektörü değerlendirirken dünya demir çelik sektörünü göz ardı edemeyiz.

¹⁰ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Demir Çelik ve Demir Dışı Metaller Sanayi Yönlendirme Plan Çalışma Raporu (1987), s.4,5.

II. BÖLÜM TÜRKİYE'DE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ

2.1. SEKTÖRÜN SANAYİDEKİ KONUMU ve MEVCUT DURUM

2.1.1. TÜRKİYE SANAYİSİ'NE GENEL BAKIŞ

Türkiye'de sanayileşme son 50 yılda gerçekleşmiştir. Sanayiinin ilk ve planlı kuruluş dönemi olarak 1933-1939 yılları arasındaki dönem alınabilir. Bu dönemde birçok önemli sanayi kurulmuştur. II. Dünya Savaşı ile kesintiye uğramış, 1948'den sonra hareketlenmiş ve 1960 sonrası ekonomik planlar döneminde tam hızını almış ve bugünkü yapısını bulmuştur.

1960-1988 döneminde AT sanayiinin iki katından daha yüksek bir gelişme hızı gerçekleştirmiştir. (Ortalama %7).

Tablo 3. Sanayiinin Gelişme Hızı (Yıllık Artış Oranı - %)

	1960-68	1973-79	1960-1988
AT	5.2	1.6	3.1
Yunanistan	8.8	3.3	5.3
İspanya	10.8	1.5	5.7
Türkiye	9.4	5.4	5.7

Kaynak: İKV yayını, 121

Söz konusu gelişme sonunda sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı da artmıştır.

Tablo 4. Sanayi Sektörünün GSYİH İçindeki Payı (%)

Yıl	Pay
1950	12.9
1968	28.6
1985	32.4
1994	27.2

Kaynak: DİE İstatistikleri

Bu gelişme ile birlikte imalat sanayi yapısı ve ağırlığı değişmiştir.

Başlangıçta tüketim malları üretimi üzerine kurulmuş olan sanayi, ara malı üreten sanayi yönünde gelişmiştir.

Tablo 5. İmalat Sanayi Üretim Yapısı (%)

	1962	1983	1990
Tüketim Malları	62.3	43.7	36.1
Ara Malı	27.3	43.4	42.6
Yatırım Malı	9.9	12.9	21.3

İmalat sanayiinin tüm sektörler içinde GSYİH içindeki payı dikkate aldığımızda da aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 6. Sektörlerin GSYİH İçindeki Payları (%)

Sektörler	1960	1978	1983	1992	1994	1995
A. TARIM	38.0	24.0	18.7	16.2	15.7	14.9
B. SANAYİ (İmalat Sn)	22.3 (14.6)	28.6 (20.7)	33.6 (25.2)	26.9 (22.4)	27.0 (22.3)	28.0 (23.5)
C. HİZMETLER	39.7	47.3	47.6	57.9	57.3	57.1

Kaynak: DİE İstatistikleri, TOBB Ekonomik Raporları

Tablo 7. İmalat Sanayi Katma Değerinin GSYİH'daki Payı (Cari Fiyatlarla)

	1983	1990	1994
İmalat Sanayi	20.3	21.5	22.0
Toplam Sanayi	23.1	25.3	26.3

Kaynak: TOBB Ekonomik Raporu, 1994

İmalat sanayinin katma değer yaratmada toplam sanayi içinde büyük payı olduğu görülmektedir.

Türkiye sanayisi 1980 sonrasında ihracata yönelmiştir. 1980 yılında sanayii ürünleri ihracatın içindeki payı %35.9 iken 1991'de %77.8 yükselmiştir. Aynı şekilde kapasite kullanım oranı, %50'lerden %70'lere yükselmiştir. İhracata yönelik sektörlerde bu oran %80'lere ulaşmıştır.

Sanayide en gelişen grup yatırım mallarıdır. Buna rağmen üretimleri ve üretimdeki payları küçüktür. 1980 sonrasında hizmet sektörü ağırlıklı bir yapı gözükmektedir. İmalat sanayii yatırımları 1975'de 100 olarak kabul edilirse, sabit fiyatlarla 1990'da %50-65 oranında gerilemiştir. AB ve diğer gelişmiş ülkelerde böylesine bir gelişim yoktur. 1977-1989 yılları arası alt sektörler itibarıyla sabit fiyatlarla yapılan yatırım harcamaları içinde, tüketim malları sektörüne %22.5'i, ara malları sektörüne %51.2'si ve yatırım malları üreten sektörlerle de %23.3'ü oranında pay ayrılmıştır.¹¹

Türkiye sanayide, imalat sanayii sektörüne öncelik ve ağırlık vermek durumundadır. Üretimin artırılabilmesi, rekabet gücüne kavuşturulabilmesi için bu alanda ek yatırımlara gereksinim vardır.

2.1.2. DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNÜN KONUMU ve DURUMU

Türkiye'de modern anlamda demir çelik üretimine yönelik ilk girişimler Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra başlamıştır. İlk çelik tesisi 1930'lu yıllarda Kırıkkale'de kurulmuştur. Sonrasında, entegre bir tesis olan Karabük Demir Çelik Fabrikası faaliyete geçmiştir. Özel sektöre ait ilk ark ocaklı tesis 1960 yılında İzmir'de işletmeye açılmıştır. 1965 yılında kurulan Erdemir, yassı ürüne yönelik ilk kuruluşur.

Kalkınma ve sanayileşmenin temel girdisi olan çelik talebindeki gelişme ile birlikte 1975 yılında TDÇİ'nin entegre bir tesisi İskenderun'da üretime geçmiştir. Özel sektörde de ark ocaklı yatırımlar hızla artmıştır.

¹¹ Haluk Ceyhan, Ömer Bolat, İKV Araştırmalarına Göre AT Karşısında Türkiye'nin Durumu (İstanbul: İKV yayını 121, Ekim 1992), s.39-41.

1960'dan itibaren 20 yıllık dönemde planlı bir şekilde hareket edilmiştir. 20 yıllık planlı dönemde sıvı çelik üretimi yaklaşık 10 kat artarak 265 bin tondan 2 milyon 535 bin ton sıvı çeliğe çıkarılmıştır.

1980'den 1995 yılına kadar geçen sürede 2.5 milyon tonluk üretim 12.1 milyon tona çıkmıştır. Başlangıçta sıfır olan özel kesimin üretimdeki payı 1995'te %63.5'e ulaşmıştır.¹²

Altı Plan Dönemi dikkate alındığında, sektördeki gelişme ve hedefler ile gerçekleştirmeler arasındaki olumsuzluklar görülmektedir.

Birinci ve İkinci Plan Dönemlerinde hedefler farklı şekilde aşılmıştır. Söz konusu dönemlerde, sektörde yapılacak yatırımlarda dikkatli davranılması gereği belirtilmiştir. Oysa, demir çelik talebinin karşılanmasında sürekli ithalat gerekmiş, yarı ürün payının tahminlere oranla hızla artması ve küçük miktarlarda ihracat yapılması söz konusu olmuştur.

Üçüncü Plan Döneminde de, yatırım uygulamaları ve üretim hedeflerin gerisinde kalmıştır. Uzun ürünlerde üretim hedefleri aşılmış, yassı ürünlerde arz-talep dengesinde açıklar olmuştur. Özel sektör kaliteli çelik üretimine yönlendirilememiştir.

Dördüncü, Beşinci ve Altıncı dönemlerde ise, uzun ürünler üretimine yönelik tesislerin kapasitesindeki artış ve demir projesinin tamamlanması ile kapasitede önemli artışlar olmuştur. Yeni ark ocaklı işletmelerin devreye girmesi sonucunda uzun ürün kapasitesindeki artış, günümüze kadar devam etmiştir. Bu dönemde oluşan haddane kapasiteleri de sektördeki yapılaşmayı olumsuz yönde etkilemiştir. Yassı ürünler üreten Erdemir'deki kapasite artışı bunu karşılayamamıştır. Yeni yassı ürün tesislerinin kurulması gerçekleşmemiştir. İhtiyaç ithalat yolu ile karşılanmaya çalışılmıştır.

Sonuçta, verilmiş olan teşviklere, planlara rağmen ortaya çarpık bir yapılaşma çıkmıştır.

Tüm planlı dönemlerde kaliteli çelik üretimine yönelme sağlanamamıştır. Yassı üründe dışalım, uzun üründe dışsatım zorunlu hale gelmiştir. 1984'ten itibaren uzun ürünler talebi inşaat ve alt yapı yatırımlarındaki gelişmelerin üzerinde artmıştır. Sektörün hammadde ve enerji talebi önemli artışlar göstermiştir. Üretim girdi fiyatlarında maliyet düşürücü uygulanabilir önlemler alınmamıştır. İlk plan döneminden itibaren yasalaşması öngörülen Demir-Çelik Birliği kurulamamıştır.¹³

1963 yılından günümüze, sektör plan içinde plansızlığı yaşamıştır.

Olumsuzluklara rağmen, güçlü bir demir çelik sektörü oluşmuştur. 1995 yılında Türk Çelik Sanayii, çelik üreten ülkeler arasında dünya sıralamasında 67 ülke arasında 15. sırada yer almıştır. (Bkz. Tablo 1)

Türkiye'de kamuya ait üç entegre tesis ile 18'i özel sektörün olmak üzere 19 elektrik ark ocaklı çelik tesisi vardır.

¹² Demir Çelik Üreticileri Derneği, Demir Çelik Raporu (1995), s.1,2.

¹³ Aynı.

1995 yılı ham çelik kapasitesi yaklaşık 19 milyon ton, üretimi ise 12.7 milyon ton olmuştur. 1993 yılında kapasite 13 milyon ton, üretim 11.4 milyon ton olmuş, kapasite kullanım oranı %93'e ulaşmıştır.

Ancak kişi başına tüketim dikkate alındığında olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de bugün kişi başına 150kg'lar seviyesinde tüketim gerçekleşirken, kalkınmış ülkelerde 300-400kg'lar söz konusudur. Aradaki farkın azaltılması için, yassı ürünlerin üretim içindeki payının %65-70 seviyesine çıkarılması gerekmektedir.

Demir-Çelik ürünlerinin bazı başlıca imalat sanayii ürünleri toplamı içindeki payı 1992'de %46, 1993'de %48, 1994'de ise %50 olmuştur.

Tablo 8. Demir Çelik Ürünlerinin Başlıca İmalat Sanayi Ürünleri İçindeki Yeri

	1992	1993	1994
Ham Demir	4.508100	4.355.192	4.603799
Sıvı Çelik	10.342.916	11.518.923	12.178.619
Diğer Demir-Çelik Ürünleri	9.370.007	9.891.465	10.158.655
Toplam Demir Çelik Ürünleri	24.221.023	26.765.580	26.941.073
Toplam Başlıca İml. San. Ürünleri*	52.668.611	56.236.256	53.704.832

* Ham Petrol, Küp Şeker, Pamuk İpliği, Gazete Kağıdı, Gazyağı, T.S.P vb. 27 kalem ürün
Kaynak: TOBB Ekonomi Raporları, 1994-1995

Sektörde yaratılan katma değer in imalat sanayii karşısındaki durumuna baktığımızda ise şunu görmekteyiz:¹⁴

	1980	1986
İmalat Sanayi Toplamı (Cari Fiyatlarla)	971.039.479.000,-	10.235.526.800.000,-
Metal Ana Sanayii	78.726.313.000,-	703.103.832.000,-

Metal Ana Sanayi içinde Demir Çelik sektörünün katma değer açısından yerini incelediğimizde, 1987 yılında katma değer (milyon TL) 1.316.653,-TL'lık metal ana sanayide, demir çelik sektörünün yarattığı katma değer 1.022.934,-TL'dir. 1987 yılını 100.0 olarak temel aldığımızda, demir çelik sektörü %77.7 oranında katma değer yaratmış oluyor.¹⁵

Tablo 9. Demir-Çelik Sanayi ve Metal Ana Sanayii Katma Değer (Milyon TL), Cari Fiyatlarla ve Yüzde Dağılımı, 1987-1990

	1987	1988	1989	1990
Metal Ana Sanayii	1316653	2778398	4860229	5174207
Demir Çelik Sanayii	1022934	2207897	3726389	8660169
Metal Ana Sanayii	100	100	100	100
Demir Çelik Sanayii	77.7	79.5	76.7	70.7

Kaynak: MPM Yayınları, No: 499-557

Kişi başına katma değerden yola çıkarak bulunan işgücü verimlilikleri incelendiğinde, 1989 yılında cari fiyatlarla en yüksek noktaya çıkan sektörün kimya, lastik

¹⁴ ISO, İstatistiklerle İstanbul Sanayii Odasına Bağlı Kuruluşlarda Değerlendirmeler (1992/3), s.37-39.

¹⁵ Hülya Kısaer, Metal Ana Sanayii Yapısı ve Verimlilik Göstergeleri (1987-1990) (Ankara: MPM 499, 1993), s.55.

ve petrol kesimi olduğu görülmüş, metal ana sanayii onu takip etmiştir. Ancak işgücü verimliliğinde en fazla yükselme metal ana sanayii kesiminde görülmüştür. Demir Çelik sanayiinin metal ana sanayii içindeki payının ortalama %76 olduğu dikkate alındığında değerlendirme daha sağlıklı olacaktır.¹⁶

Tablo 10. Demir-Çelik Sanayii ve Metal Ana Sanayii Çalışan Kişi Başına Katma Değer (Bin TL), 1987 Fiyatlarıyla, 1987-1990

	1987	1988	1989	1990
Metal Ana Sanayii	16.439	17.496	18.802	16.501
Demir Çelik Sanayii	17.483	19.297	19.490	15.453

Kaynak: MPM yayınları, No: 499

Brüt katma değeri 1994 yılı için dikkate aldığımızda;

Brüt Üretim Değeri : 3.622.294.200 \$ (12.074.314 ton x 300 4)
Kullanılan İlk Madde ve Mlz. : 1.387.315.000 \$
Sağlanan Fayda ve Hiz. : 276.251.823 \$

Brüt Katma Değer : 1.958.717.377 \$ olarak bulunur. Ton başına yaratılan katma değer 162 \$ olur ve brüt üretim değerinin %54'ü de katma değer olarak yaratılmıştır.¹⁷

Demir çelik sektöründe faaliyet gösteren kamu ve özel sektöre kuruluşlarının 1994 yılı ISO 500 büyük firma anketine göre verimliliklerine bakıldığında, özel sektör işletmelerinin üstünlüğü göze çarpmaktadır. Kamu kuruluşları, 18.644 kişi ile 20.1 trilyon TL'lik üretimden satış gerçekleştirirken, özel sektör 14.041 çalışan ile 81.4 trilyon TL'lik satış gerçekleştirmiştir. Kamu işletmelerinde brüt katma değer 802 milyar TL iken özel sektörde 15.1 trilyonluk brüt katma değer yaratılmıştır. Özel sektördeki verimlilik oranının kamuya göre 5 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Üretimden satışlar dikkate alındığında, bu fazlalık çalışan başına brüt katma değerde ise 25 kattır.¹⁸

2.1.2.1. SEKTÖRDE FİNANS VE MALİYET YAPISI İLE YATIRIM HARCAMALARI

1985 ve 1986 yılları ile ilgili detaylı veriler ışığında söz konusu yıllar için şunlar söylenebilir:¹⁹

Demir Çelik sanayii 1985 yılında net kaynaklarının %30'unu özkaynak artışı, %70.0'ini borç artışı yolu ile sağlamıştır. 1986 yılında ise özkaynak artışı %54.7, borç artışı %45.3 olmuştur.

Özkaynak artışının 2/3'ü 1985'te sermaye artışından, 1/3'ü de otofinsmandan sağlanmıştır. 1986 yılında ise büyük ölçüde otofinsmandan yararlanılmıştır.

¹⁶ ISO, 1992/3, Ön.ver., s.53.

¹⁷ DÇÜD, Demir Çelik Raporu (1995), s.52.

¹⁸ Aynl., s.64.

¹⁹ İSO Araştırma Dairesi, Sanayide Fon Akımı ve Finans Yollarındaki Değişimler (İstanbul: 1990/5), s.283,284,640,641.

1985'te net kaynakların %70.0 borç artışı ile 1986'da %45.3 borç artışı ile sağlanmıştır. Kısa süreli borçların oranı 1985'te %84.0, 1986'da ise hemen hemen tamamı kısa sürelidir. 1985'te uzun süreli borçların oranı %16.0'dır. Sanayii dalı, 1986 yılında uzun süreli borçlanarak kaynak sağlamıştır.

Sanayii dalı, 1985'te net kaynaklarının %52.4'ünü işletme sermayesi finansmanına ayırırken, bu oran 1986'da 53.3 olmuştur. 1985 yılında bağlı varlıklara %14.3 ve duran varlıklara ise 1/3 oranında ayırmıştır. Aynı oranlar 1986 yılı için sırası ile 1/3 ve %7,6 olmuştur.

1985 yılında sabit sermaye yatırımlarının hareketlendiği gözlenmiştir. 1986'da ise tam tersine sabit sermaye yatırımları hız kazanmamıştır.

İşletme sermayesinin payı 1985 yılında %64.9'dan %58.9'a düşmüş, duran ve bağlı varlıkların payı artmıştır. 1986 yılında ise net işletme sermayesi %19.6 artmıştır.

1985 yılında net işletme sermayesi azalmış, cari ve likidite oranları düşmüştür. Sanayiinin likidite durumu bir önceki yıla göre bozulmuştur. Borçlanma oranı yükselmiş, uzun süreli borçların payı artmıştır. Sanayii dalının mali yapısı 1984'e göre zayıflamıştır. Satışlar cari fiyatlarla %74.8 artarken, net bilanço karı toplamı %33.8 oranında artmıştır. Öz sermaye karlılığı ve satış karlılığı bir önceki yıla göre azalmıştır. Öz sermaye karlılığı %31.9'dan %23.5'e, satış karlılığı %47'den %4.0'e düşmüştür.

1986 yılında cari fiyatlarla satışlar %46.1 oranında, net bilanço karları toplamı da %122.7 oranında artmıştır. Satış karlılığı %8.4'ten %8.9'a, öz sermaye karlılığı da %39.3'ten %70.6'ya yükselmiştir.

1985'te karlılık oranları imalat sanayii genelinin altındayken, 1986'da üstünde gerçekleşmiştir.

Aşağıdaki tabloda 1989 yılında demir çelik sektöründe 95 işyerinin finansal yapısı görülmektedir.

Tablo 11. Demir Çelik İşyerlerinde Sermaye ve Kredi Durumu - 1989 Yılı (Milyon TL)

Toplam Satışlar	Özkaynaklar	Banka Krd.	Diğer Brç.	Döner Var.	Sabit Var.
3.814.551	768.436	157.309	512.051	1.159.919	720.053

Kaynak: ISO Yayını, 1992/3

TDÇİ'ne ve EAO'lı tesislere ilişkin çeşitli maliyetler yıllar itibariyle aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

Tablo 12. Yıllar İtibariyle TDÇİ Sınai Maliyet Yapısı (%)

	1983	1987	1990	1993
Hammadde + Yardımcı Malzeme	70.0	64.3	57.8	48.2
İşçilik	24.6	22.9	30.2	42.1
Diğer	5.4	12.8	12.0	9.7

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

Tablo 13. EAO'lu Tesisler Sınai Maliyet Yapısı (%)

	1988	1994
Hammadde	65.0	61.3
Enerji	9.6	13.9
İşçilik	2.6	5.5
Diğer	22.8	19.3

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

1993-1995 yılları arasındaki durumu anlamak için Merkez Bankası verilerini incelemek gerekecektir²⁰

Söz konusu veriler Metal Ana Sanayi ve İşlenmemiş Metal ürünleri üretimi ile ilgili firmalara aittir. Sektörde 1994' de 417 firma, 1995 de 469 firma verileri dikkate alınmıştır. firmaların 191' i metal ana sanayi (MAS), 278' i işlenmemiş metal ürünleri üretim sanayinde (Makine teçhizat hariç) faaliyet göstermiş, büyük orta ve küçük boy işletmelerdir.

Konusu edilen sektörde de, diğer sektörlerde olduğu gibi 1994 yılı ekonomik koşullarından olumsuz yönde etkilenme olmuştur. iç talepte yaşanan daralma ihracat ile aşımaya çalışılmıştır. 1995 yılında ekonomik canlanmayla birlikte (özellikle OECD ülkelerinde) çelik üretiminde ki artışa paralel olarak üretimde artmış ,1994' de 12.1 milyon ton olan üretim hacmi 1995' de 12.7 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Böylece dünya sıralamasındaki sıra 15. 'lik korunmuştur.

1994 yılında ekonomi de yaşanan zorlukları atlatmada önemli rol oynayan demir çelik ihracatı 1995 de beklenen gelişmeyi gösterememiştir. Bunda uzakdoğu pazarlarındaki olumsuz gelişmelerin ve artan rekabetin etkisi olmuştur.

Demirdışı metal sanayindeyse, hem iç hemde dış taleple gözlenen canlanma sonucu üretim %18.2 artış göstermiştir.1993'te 1,997.8 milyon dolar olan demir çelik sanayii ve demir dışı metal sanayii ihracatı, 1994 'te 2,329.3 ,1995 'te ise 2,286.2 milyon dolar olmuştur.

Sektör son on yıl içindeki gelişimi ile ülkemiz dış ticaretinde önemli paylar almıştır.Tekstilden sonra ihracatta ikinci sıraya yerleşmiştir.Sektör genelini ihracatı DİE verileri ile son üç yıllık dönemde (1993-1995), 2,195.4 milyon dolar ,2,580.9 milyon dolar ,2,2821.2 milyon dolar olmuştur.

Sektör firmalarının yurtdışı satışları cari fiyatlarla 1994'te %397.19 ve 1995'te %30.47 oranında artarken 1995 yılında %28.90 oranında azalmıştır.

İş hacmindeki yavaşlama sonucu net satışların hızı cari ve reel fiyatlarla 1995 yılında yavaşlamıştır.Net satışlarda 1994 ve 1995'te sırası ile %141.72 ve %89.81 artış gözlenirken ,reel artış yine sırasıyla %5.37 ve %3.44 olmuştur.

Toplam varlıklarda cari fiyatlarla 1994 yılında %131.14 ,1995 yılında %91.55 artış olmuştur.

²⁰ T.C. Merkez Bankası, Sektör Bilançoları 1993-1995, İmalat sektörü 1996(Ankara:1996,c:1)

Özkaynaklarda ,1994 'te cari olarak %114.26 oranında artış olmasına rağmen reel olarak %5.73 azalış olmuştur.1995 yılında ise cari ve reel olarak sırası ile %268.56 ve%131.95 artış görülmektedir.

Sektörün Finansman yapısında borçlanma yerine özkaynaklarla finansmanın tercih edilmesinden dolayı düzelleme görülmektedir.

Tablo 14- Metal Ana Sanayii ve İşlenmemiş Metal Üreticileri Üretimi Bilançosu, (Milyon T.L.) /1993-1995

AKTİF	1993	AKTİF TOP. İÇİNDE %	1994	AKTİF TOP. İÇİNDE %	1995	AKTİF TOP. İÇİNDE %
1-DÖNEN VARLIKLAR	41.220.756	48.37	92.697.385	47.06	186.045.226	49.31
A-HAZIR DEĞERLER	2.561.741	3.01	11.201.292	5.69	23.697.369	6.28
B-MENKUL KIYMETLER	1.354.053	1.59	5.997.276	3.04	9.256.870	2.45
C-TİCARİ ALACAKLAR	13.765.917	16.15	25.581.271	12.99	47.989.571	12.72
D-DİĞER ALACAKLAR	2.185.108	2.56	6.588.847	3.34	13.932.84	3.69
E-STOKLAR	19.683.841	23.10	38.482.106	19.54	78.916.101	20.91
F-DİĞER DÖNEN VARLIKLAR	1.670.096	1.97	4.846.598	2.46	12.252.472	3.25
2-DURAN VARLIKLAR	44.001.862	51.63	104.285.632	52.94	191.273.584	50.69
A-TİCARİ ALACAKLAR	194.650	0.23	237.811	0.12	327.038	0.09
B-DİĞER ALACAKLAR	268.114	0.31	375.607	0.19	511.146	0.14
C-MALİ DURAN VARLIKLAR	2.439.639	2.86	5.572.531	2.83	10.854.742	2.88
D-MADDİ DURAN VARLIKLAR	40.399.728	47.40	95.791.492	48.63	176.394.747	46.75
E-MADDİ OLM.DUR. VARLIKLAR	256.853	0.30	113.076	0.06	262.584	0.07
H-DİĞER DURAN VARLIKLAR	442.878	0.52	2.195.115	0.37	2.923.377	0.78
AKTİF TOPLAMI	85.222.618		196.983.017		377.318.810	

PASİF		PASİF TOP. İÇİNDE %		PASİF TOP. İÇİNDE %		PASİF TOP. İÇİNDE %
1-KISA VADELİ YB.KYN.	53.004.742	62.20	119.322.475	60.58	183.014.654	48.50
A-MALİ BORÇLAR	11.226.110	13.17	25.349.344	12.87	41.244.163	10.93
B-TİCARİ BORÇLAR	30.709.382	36.03	31.348.451	15.91	53.599.420	14.21
C-DİĞER BORÇLAR	6.170.697	7.24	31.590.762	16.04	38.704.641	10.26
DALINAN AVANS VE HAK EDİŞLER	1.376.905	1.62	5.063.292	2.57	8.089.239	2.41
E-ÖDENECEK VER. VE YASAL YÜK	321.372	0.96	11.882.391	6.03	14.812.728	3.93
G-DİĞER KISA VD.YB.KYN	2.699.676	3.16	14.087.235	7.14	25.564.463	6.78
2-UZUN VADELİ YB.KYN.	18.512.811	21.72	44.184.536	22.43	70.924.417	18.80
A-MALİ BORÇLAR	8.225.741	9.65	28.725.354	14.58	47.310.569	12.54
B-TİCARİ BORÇLAR	5.982.900	7.02	2.528.312	1.28	5.126.226	1.36
C-DİĞER BORÇLAR	2.217.178	2.60	7.171.450	3.64	9.313.957	2.47
D-ALINAN AVN.	12.572	0.01	140.385	0.07	256.435	0.07
E-DİĞER UZUN VD. YB.KYN.	2.074.420	2.44	5.619.035	2.45	8.917.230	2.36
3-ÖZ KAYNAKLAR	13.705.065	16.08	33.476.006	16.99	123.379.735	32.70
A-ÖDENMİŞ SERMAYE	18.378.103	21.56	36.585.084	18.57	76.444.514	20.26
B-SERMAYE YEDEKLERİ	13.426.103	15.75	34.197.102	17.36	71.680.301	19.00
C-KAR YEDEKLERİ	3.418.275	4.01	4.457.491	2.26	9.407.073	2.49
D-GEÇMİŞ YIL KARLARI	6.102	0.01	66.046	0.03	628.061	0.17
E-GEÇMİŞ YILLAR ZARARLARI(-)	(13.255.79 5)	(15.55)	(25.346.076)	(12.87)	(40.232.864)	(10.66)
F-DÖNEM NET KARI (ZARARI)	(8.267.723)	(9.70)	(16.483.641)	(18.37)	5.452.654	1.45
PASİF TOPLAMI	85.222.618		196.983.017		377.318.810	

Aktif toplamı (özel ve kamu kuruluşları)1993'te 85.222.618 milyon T.L.,1994'te 196.983.017T.L. olarak gerçekleşmiştir.

Toplam aktiflerin %61.82'sini özel ,%38.18'ini kamu kuruluşları oluşturmakta,aktifin toplamının %61.56 'sını büyük , %35.23'ünü orta ölçekli firmalar sağlamaktadır.

469 firmada 82.064 çalışan bulunmaktadır..Bu imalat sanayiinde çalışanların toplamının %10.11'dir.Çalışanların %63.66'sı özel, %36.34'ü kamu kuruluşlarındadır.

Sözü edilen 1993-1995 yılında ,sektörün yapısal analizi aşağıda verildiği şekildedir:

Tablo 15- Aktif -Pasif Yapısal Analiz Tablosu(%)

AKTİF YAPISI	1993	1994	1995
DÖNEN VARLIKLAR	48.37	47.06	49.31
DURAN VARLIKLAR	51.63	52.94	50.69
PASİF YAPISI			
KISA VD.YAB.KYN.	62.20	60.58	48.50
UZUN VD.YAB. KYN	21.72	22.43	18.80
ÖZ KYN.	16.08	16.99	32.70
ÖZ KAYNAK YAPISI			
ÖDENMİŞ SERMAYE YAPISI	134.10	109.29	61.96
SERMAYE YEDEKLERİ	97.96	102.15	58.10
KAR YEDEKLERİ	24.84	13.32	7.62
GEÇMİSYİL KARLARI	0.04	0.20	0.51
GEÇMİS YIL ZARARLARI(-)	(96.72)	(75.71)	(32.61)
DÖNEM NET KARI	(60.33)	(49.24)	4.42

Aktif yapısı içerisinde dönen ve duran varlıklar arasında bir denge olduğu görülmektedir.Üç yılın ortalaması dikkate alındığında dönen varlıkların %48 ,duran varlıkların ise %52 oranında payı olduğu görülmektedir.Özel firmaların toplam varlıkları içerisinde döner varlıkların payı daha yüksek iken (3 yıl ortalaması%54.89),kamu kuruluşlarında duran varlıkların payı daha yüksektir,(3 yıl ortalaması %62.68).Yıllar itibari ile özel firmalarda aktif yapısında döner ve duran varlıkların oranlarına baktığımızda, özel firmaların giderek likit hale geldikleri görülecektir.

Döner varlıklar içerisinde en yüksek payı her üç yılda da stoklar oluşturmuştur.İkinci sırayı ise ticari alacaklar almıştır.Aynı şekilde özel firmalarda da stoklar üç yıl ortalaması dikkate alındığında %38.87 oranla birinci sırayı almaktadır.Kamu kuruluşlarında bu oran özel firmalara göre daha yüksek, %56.84'tür.

Gerek özel, gerekse kamu kesiminde yer alan firmaların dönen varlıkları içinde yer alan menkul kıymetlerin hemen hemen tamamı, kamu kesimi tahvil ve bonolarından oluşmaktadır.Bu kamu kesimi menkul kıymetlerinin daha az riskli ve yüksek getirili olmasından, teminat olarak gösterebilmek olanağının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Duran varlıklar arasında yer alan maddi duran varlıkların aktif toplamı içindeki payı , 3 yıl ortalaması dikkate alındığında, % 47.59 dur. Bu oranla, maddi duran varlıklar birinci sırayı almaktadır. Maddi duran varlıkların ,duran varlıklar arasındaki payı ise, 3 yıl ortalamasına göre % 92' dir. Duran varlıkların kamu kesimindeki ağırlığı % 98, özel firmalarda ise % 86 düzeyindedir. Duran varlıkların ve maddi duran varlıkların payının yüksek olması sanayi işletmelerinde oloğan sayılabilecek durumdur.

Finansal yapı incelendiğinde, aktif toplamının söz konusu dönemde sırası ile % 83.92 , %83.01 ve %67.30 oranlarında yabancı kaynaklarla finanse edildiği görülmektedir. Yabancı kaynakların büyük bölümünde de (ortalama % 57) kısa vadeli kaynaklardan yararlanılmıştır. Gerek kısa gerekse uzun vadeli yabancı kaynaklarda 1995 yılında büyük oranda düşüş görülmektedir. Bu durum, 1995 yılında ekonomide yaşanan kriz sonucunda artan yabancı kaynak maliyetlerinin getirdiği olağan bir sonuçtur. Firmalar anılan dönemde daha çok öz kaynaklara başvurmuşlardır.

Yabancı kaynakların toplamını dikkate aldığımızda (% 83.92 , % 83.01 , % 67.30), öz kaynaklar oranını aşıyor olması, aktif üzerinde alacaklıların daha çok hak sahibi olduğunu ve öz kaynakların alacaklılar için güvence oluşturmadığını gösterir. Ayrıca toplam yabancı kaynaklar içerisinde kısa vadeli kaynakların ağırlıkta olması, ödeme gücü açısından sektörün lehine yorumlanacak bir durum değildir.

Varlık ve kaynak ilişkisi açısından inceleme yaptığımızda ,1993 ve 1994 yıllarında kısa vadeli kaynakların yalnızca döner varlıkların finansmanını da kullanılmadığı, ortalama % 13.5 lik bir kısmı ile duran varlıklarında finanse edildiği görülmektedir. Kısa vadeli kaynaklarla duran varlıkların finanse edilmesinin, sektörün faiz yükünü artırabileceği gibi, borçları ödeyememe riskinide taşımasına neden olabileceği dikkate alınır, olumsuz bir tablodur. Söz konusu durum 1995 yılında ortadan kalkmıştır.

Özel firmalarda aktifin ortalama % 68.6' sı ,kamu kuruluşlarında ise % 94.2 'si yabancı kaynaklarla finanse edilmiştir.

Sektörde aktifin finansmanında yabancı kaynakların kullanılması oranında azalmalar olmuş, daha çok öz kaynaklara yönelinmiştir. Bunda maliyetlerin yüksekliği rol oynamıştır.

Öz kaynakların 1993 'de %16.08 ve 1994'de %16.99 olan payı 1995 yılında %32.70 olmuştur.Özel firmalarda bu oran yıl sırası ile, %26.54 ,%28.08 ve %39.57, kamu kesiminde ise ortalama%20'dir.

Kamu kesiminin zararları nedeniyle öz kaynaklarının toplam kaynaklar içindeki payı 1993 ve 1994'de negatif iken ,1995'te %21.58 olmuştur.Zarar edilen dönemlerde tüm finansman ihtiyacı yabancı kaynaklardan karşılanmıştır.Ayrıca, kamu kuruluşları,banka kredilerinde kısıntıya giderek finansman giderlerini azaltıp ve öz kaynaklarında da pozitif değerlere ulaşarak ,kısa vadeli yabancı kaynaklarında azalma sağlamıştır.Kısa vadeli kaynaklar içinde banka kredilerinin payı 1995'te hemen hemen sıfırlanmıştır.Uzun vadeli kaynakların büyük bir bölüm ise banka kredilerinden oluşmuştur.

Özkaynak yapısını incelediğimizde ,ödenmiş sermayenin üç yıllık dönemde azalan bir seyir izlediği görülecektir.Değer artış fonu 1994 'de yükseldikten sonra 1995'de düşmüştür.Oto finansman ise, her üç yılda da geçmiş yıllardaki zararlar nedeniyle negatif değer almıştır.1995 yılında ise, geçmiş yıl zararı oranının azalması ve dönem karının önemli ölçüde artmasının sonucunda diğer yıllara oranla daha iyi duruma gelmiştir.

Tablo 16- Öz Kaynak Yapısı (%)

	1993	1994	1995
• ÖDENMİŞ SERMAYE	134.10	109.29	61.96
• DEĞER ARTIŞ FONU	93.59	99.66	55.43
• OTO FİNANSMAN	-127.69	-108.95	-17.39

1995 yılında 123,379.7 milyon T.L.tutan öz kaynakların %74.80'i özel,%25.20'sini kamu kesimi firmaları sağlamıştır. Yine öz kaynakların %54.13'ünü büyük,%42.65'ini orta ölçekli firmalar oluşturmuştur.

Ülke genelinde kullanılan banka kredilerinin %6.54'lük kısmı (133,814.2milyon T.L.)sektör tarafından kullanılmıştır.Kullanılan kredilerde 1994'e göre %82.44'lük artış olmuştur.Kredilerin büyük bir kısmı (84,867.6 milyon T.L.) nakit dışı kredilerdir.

Sektörün 1993-1995 hesap dönemlerindeki faaliyet sonuçlarını görmek için,Gelir Tablosu'na bakmak gerekecektir.

Gelir tablosunda da görüldüğü gibi net satışlar tutarı brut satışlar tutarına yakın gerçekleşmiştir.Bu durum sektörün ana faaliyet konusundaki hasılat bakımından durumun iyi olduğu şekilde yorumlana bilir.²¹

Net satış tutarından oluşan hasılatın elde edilmesi için katlanılan giderlere ,satılan malın maliyeti kalemine dikkat edilecek olursa, oranın net satışlara yakın olduğu görülür ki bu da istenmeyen bir durumdur.1993-1995 döneminde ortalama % 83.80 oranında gerçekleşen maliyet ,sektörün üretiminin işletmeye maloluşu fiyatının yüksekliğinde göstermektedir.Bu durum büyük çapta hammadde ve enerji girdilerinin maliyetlerinin yüksekliğinden kaynaklanmaktadır.Net satışlarda 1993'e göre 1995'de 4.5 kat bir artış olmasına ,diğer giderlerde büyük oranda olumsuz bir gelişme olmamasına hatta düşüşler görülmesine rağmen ,dönem karında aynı oranda gelişme olmamasının altında da aynı dönemde satılan malın maliyetinde belirtilen orana yakın bir oranda artış olması yatmaktadır.Satılan malın maliyetinin yüksek olması ,brüt satış karının da düşük gerçekleşmesine neden olmuştur.

²¹ Aynı.

Tablo 17- Gelir Tablosu,(Milyon T.L.)

	1993	GRUP İÇİNDE %	1994	GRUP İÇİNDE %	1995	GRUP İÇİNDE %
A-BRÜT SATIŞLAR	92.929.494	104.25	221.282.510	102.70	425.460.672	104.03
B-İNDİRİMLER (-)	(3.788.703)	(4.25)	(5.807.485)	(2.70)	(16.468.216)	(4.03)
C-NET SATIŞLAR	89.140.791	100	215.475.025	100	408.991.456	100
D-SATILAN MALIN MALİYETİ (-)	(76.743.331)	(86.08)	(176.363.584)	(81.85)	(341.418.413)	(83.48)
E-BRÜT SATIŞ K/Z	12.397.460	13.91	39.111.431	18.15	67.573.043	16.52
F-FAALİYET GİD(-)	(6.875.165)	(7.71)	(12.037.932)	(5.59)	(22.947.525)	(5.61)
G-FAALİYET K/Z	5.522.295	6.20	27.073.499	12.56	44.625.518	16.91
H-DİĞER FAAL. OLAGAN KAR GELİR	2.231.700	2.60	6.328.606	2.44	17.843.512	4.36
I-DİĞER FAAL. GİDER ZARAR (-)	(2465.316)	(2.77)	(5.250.590)	(2.44)	(4.503.278)	(4.36)
K-FİNANSAL GİDER(-)	(9.821.695)	(11.02)	(31.716.739)	(14.72)	(33.823.804)	(8.27)
L-OLAĞAN K(Z)	(4.443.016)	(4.98)	(3.555.224)	(1.65)	(24.141.948)	(5.90)
M-OLG.DISI GELİR ,KAR	467.908	0.52	1.433.626	0.67	2.814.331	0.70
N-OLAGAN DISI GİDER ZARAR (-)	(3.348.497)	(3.76)	(10.006.749)	(4.64)	(12.046.925)	(2.95)
O-DONEM K(Z)	(7.323.605)	(8.22)	(12.128.347)	(5.63)	14.959.354	3.66
P-VERGİ VB YAS. YÜK.(-)	(844.118)	(1.06)	(4.355.294)	(2.02)	(9.506.700)	(2.32)
R-DÖNEM NET KAR VE (ZARAR)	(8.267.723)	(9.27)	(16.488.641)	(7.65)	5.452.654	1.33

Sektör 1993 ve 1994 yıllarında yüksek oranlarda faaliyet ve finansal giderlerle karşılaştığı için dönem sonlarında zararlar ortaya çıkmıştır. Özellikle her iki yılda da katlanılan finansal giderlerin faaliyet karının çok üstünde olması dönem sonunda zarara neden olmuştur. 1995 yılında artan maliyetlerin sonucunda finansal giderlerin payı azalmıştır. Diğer faaliyetlerden doğan gelir ve karlar ile, olağan dışı gider ve zararlar da ,bir yıl önceye göre düşüşler sonucunda söz konusu yılda sektör karlı duruma geçmiştir.

1995 yılında gerçekleşen satışların %80.13'ü özel firmalar,%19.87'sini kamu kuruluşları gerçekleştirmiştir.Net satışların %44.36'sını büyük,%49.20orta ölçekli firmalar oluşturmuştur.

Sektör firmalarının yurt dışı satışları,carî fiyatlarla 1994 'de %397.19 ,1995'de %30.47 oranında artmış, reel olarak 1994'de %116.73 artarken ,1995'de %28.90 oranında azalmıştır.

Sektör net satış toplamı ile (1995yılı) imalat sanayii net satışlarının %12.55'ini, aktif büyüklüğü ile imalat sanayii büyüklüğünün %14.28'ini ve öz kaynak büyüklüğü ile de imalat sanayii öz kaynaklarının %13.02'sini oluşturmaktadır.

Sektörde fon akımı 1995 yılında şu şekilde gerçekleşmiştir.

FON KAYNAKLARI	%	FON KULLANIMLARI	%
1-Faaliyet sağlanan	43.20	1-Duran varlıklarda artış	52.25
2-Kısa vd.kyn.artışlar	23.79	2-Dönen varlıklarda artışlar	41.31
3-Uzun vd.kyn artışlar	10.74	3-Olağan dışı faal. ilgili kul.	4.14
4-Öz kaynaklarda artışlar	21.24	4-Ödenecek vergi vb.	2.30
5-Hiss.snt.ihraç primleri	1.03		

Sektörün fon kaynaklarında faaliyetlerinden sağlanan kaynaklar ile yabancı kaynaklar arasında denge görülmektedir.Kaynakların kullanımda ise duran varlıkların oranı ağırlık taşımaktadır.Dikkat çekici nokta ise ,kaynaklar arasında yer alan hisse senetleri ihracı oranın çok düşük olmasıdır.Bu sermaye piyasasında yer alan firmaların sayısının az olmasından ileri gelmektedir.

Fon kaynakları içinde faaliyetlerle sağlanan kısmın payının büyük olması olumludur.Dönem karı ,şüpheli alacak zararı ,menkul değerler değer düşüklüğü zararı gibi fon çıkışı gerektirmeyen giderler ile, amortisman giderlerinden oluşan bu kısmın toplam içinde oranı ne kadar artarsa, bu sektörün ileride de fon yaratabileceğinin göstergesi sayılır.

1995 yılında sektörün faaliyetleri sonucu yarattığı kaynak içinde en büyük pay, % 66.73 ile amortisman giderlerine aittir. Amortisman giderlerini % 25.17 ile dönem karı izlemektedir.

Kısa ve uzun vadeli yabancı kaynakların fon kaynağı olmaları sektörün kredibilitésinin var olduğunu gösterir. Ancak uzun vadeli kaynak miktarının oranının düşük olması olumsuz bir durumdur. Ayrıca yabancı kaynakların maliyeti ve geri ödeme zorunluluğu dikkate alındığında, ileride kendilerinin de yeni kaynakları gerektireceğide göz ardı edilmemelidir.

Öz kaynaklardaki artış ,özellikle sermaye ,artışları geri ödemesiz bir kaynak olsa da, hisse başına kazancı azaltacağı düşüncesiyle her zaman başvurulabilecek kaynak değildir.

Fon kullanımında duran varlıklara yönelik kullanımın birinci sırada yer alması, kaynakların yarısından fazlasının burada kullanılması, sanayi sektöründe genellikle görülen bir durumdur. Duran varlıklardaki artış, büyük oranda maddi duran varlıkların

artışından kaynaklanmaktadır. Dönen varlıklar artışında ise, ticari alacaklar ve stoklar büyük oranda pay sahibidirler.

Faliyetlerden sağlanan kaynakların oranı kamu kesimi firmalarında daha yüksektir, (%52.4). Özel firmalarda ise daha çok (% 63.64) pasif artışı ile kaynak sağlanmaktadır. Fon kullanımlarında ise özel sektörde % 50.22 ile dönen varlık artışı, kamu kesiminde ise % 60.66 duran varlık artışı ağırlıktadır.

Sektörün mali yönden değerlendirilmesinde, oranlardanda yaralanılarak değerlendirmeye gitmekte olanaklıdır. Öncelikle, sektörün döner varlıklarının kısa vadeli yabancı kaynaklarını karşılama gücünü ortaya koyan, likitide oranlarından Cari oran ,Asit test oran, ele alındığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır.²²

Cari Oran , Sektör içerisinde , özel firmalarda ve kamu kuruluşlarında kamu firmalarında artmıştır.Bu artışın nedeni , kısa vadeli yabancı kaynak artış hızındaki düşüşün ,dönen değerler artış hızındaki düşüşten fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

	1993(%)	1994(%)	1995(%)
C. Oran	77.77	77.69	101.66
K	56.66	58.17	83.77
Ö	90.00	90.15	111.39

(K:Kamu kuruluşları,Ö:Özel firmalar)

Cari oranının ,genel kabul görmüş 2/1 oranının altında kalmasının nedeni dönen varlıklar içerisinde stoklar ile ticari alacakların oranının büyük olmasından olabilir.Ayrıca sektörün kullandığı kısa vadeli yabancı kaynak oranının ,döner varlıkların oranından yüksek olması düşük çıkmasının nedeni olarak yorumlanabilir.

Asit test oranı, dönen varlıklar içerisinde daha az likiditesi olan kalemlerin çıkarılmasına olanak sağladığı için daha doğru bir değerlendirme yapılabilir.

	1993	1994	1995
Asit test oranı (%)	38.30	42.68	53.68
K	17.18	28.30	33.74
Ö	50.54	51.86	64.53

Görüldüğü gibi ,Asit test Oranları da cari orana paralel gelişme izlemiştir.Kamu kesiminde stokların payının ,dönen varlıklar içindeki ağırlığının daha fazla olması(56.84),oranın özel firmalara göre daha düşük gerçekleşmesine neden olmuştur..Oranın yorumlanması ,stok devir hızının dikkate alınması ile anlamlı olacaktır.

Sektörün finansmanında yabancı kaynaklardan ne derece yararlanıldığını görmek için Kaldıraç oranına ,öz kaynakların aktif toplamına oranına Öz kaynakların yabancı kaynakları oranına ,Kısa vadeli kaynakların pasif toplamı oranına ,Maddi duran varlıkların aktif toplamı oranına başvurulmuştur.

²² Aynı.

Kaldıraç oranı 1993-1995 döneminde aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

	1993	1994	1995
Kaldıraç oranı (%)	83.92	83.01	67.30
K	104.00	100.71	78.42
Ö	73.46	71.92	60.43

Özellikle 1993 ve 1994 yılında oranın yüksek olduğu görülmektedir. Kamu kesiminde ,sözü edilen iki yılda oran %100 'ü aşarak ,sektör aktifi üzerinde alacaklıların daha fazla hak sahibi olması durumunu yaratmıştır.Genel olarak ,varlıkların finansmanında yabancı kaynakların kullanımının yüksek olmasının,oranı artırdığını söylemek mümkündür.Kamu kesiminde oranlar ,varlık finansmanında yabancı kaynak kullanımının özel sektöre göre daha yüksek olmasına rağmen 1995 yılında kaldıraç oranında düşüş gözlenmiştir.Düşüşün nedeni borçlanmadaki azalmadır.

Özkaynakların aktif toplamına oranı ,1993-1994 tıllarında %16-17 düzeylerindeyken 1995 yılında sektörün aktifinin finansmanında öz kaynaklara yönelmesi ile %32.70'e çıkmıştır.Bu olumlu gelişme ,kaldıraç oranında düşmesine sebep olmuştur.

Öz kaynakların yabancı kaynaklara oranda da aynı yönde gelişme gözlenmektedir.Öz kaynakların artışı ile birlikte oran ,1993'te %19.16'dan 1995'te %48.59'a çıkmıştır.Kamu kuruluşları ,ilk iki yıl zararda olduklarından öz kaynaklar bulunamamış ve hesaplanamamıştır.

	1993	1994	1995
Öz kayn. /yb kyn (%)	19.16	20.47	48.59
K	00.00	00.00	27.52
Ö	36.12	39.03	65.47

1995 yılında meydana gelen artış zararlarda meydana gelen azalma ve hem özel hemde kamu kesiminde öz kaynak artış hızının ,yabancı kaynak artış hızına göre yüksek olmasından kaynaklanmıştır.

Kısa vadeli kaynakların pasif toplamına oranı,kamu ve özel kesimde düşüş göstermiştir.Bu durum sektörün uzun vadeli kaynak ve öz kaynak ile finansmana yönelmesi ile açıklanabilir.Bilançoya bakıldığında görülecektir ki kısa vadeli yabancı kaynakların pasif içindeki payı 1993'te %62.20'den 1995'te %48.50'ye düşmüştür.Oranlardaki söz konusu gelişme kaldıraç oranında ,öz kaynakların aktif toplamına ve toplam yabancı kaynaklara oranında görülen gelişme ile uyum görülmektedir.

	1993	1994	1995
Kısa vd.kyn/pasif top(%)	62.20	60.58	48.50
K	66.66	61.34	44.75
Ö	59.87	60.10	50.82

Kısa vadeli kaynakların, dönem içersinde pasif içindeki payının düşmesi borçlanma maliyetinin yükselmesi ile de açıklanabilir.

Aynı düşüş aynı hızla olmasada uzun vadeli kaynakların pasif toplamına oranında da görülmektedir. Oran 1993' de % 21.72 1994 'de %22.43 ve 1995 'de % 18.80 olarak gerçekleşmiştir.Oran kamu kesiminde daha yüksektir, (ortalama %36.79). Özel kesimde oran (ortalama % 11.67) dir. Bu durum ,sektörün öz kaynaklara yönelmesi ile açıklanabilir.

Maddi duran varlıkların aktiflere oranı kamu ve özel kesimde düşmüştür. Oran 1993 de % 47.40 iken 1994 de % 48.63 e çıkmış ve 1995 yılında % 46.75 e düşmüştür. Sektörde oranın 1993-1995 döneminde artmaması, azda olsa düşüş göstermesi, genelde sektörün daha az yatırım yaptığını gösterir.

Yatırım ile satış hacmi arasındaki ilişkileri ortaya koymak ,varlıkların ne kadar etkin olarak kullanıldığını görmek için devir hızlarına bakmak gerekir .

Stok devir hızı, özel kesimde görülen ufakta olsa artışa rağmen, kamu kesiminde oranın düşmesi, ortalama stok satış oranının, satış maliyetindeki artış oranından yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca ,aynı zamanda stok miktarının özel kesime göre yüksek olmasıda bir diğer nedendir.

	1993	1994	1995
Stok Devir Hızı (Kez)	0.00	6.06	5.82
K	0.00	3.77	2.80
Ö	0.00	7.33	7.54

Oranın özellikle özel sektör için demir çelik sektörü için yeterli olduğu söylenebilir.

Alacakların devir hızı, hem kamu hemde özel sektör içinde devamlı yükseliş göstermiştir. Alacakların bilanço içinde özellikle aktifler içindeki ağırlığı dikkate alındığında, oranın önemi daha da artmaktadır. Oranın sürekli yükseliş içinde olması, net satışların artış hızının alacakların artış hızından daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

	1993	1994	1995
Alacakların Devir Hızı (Kez)	6.39	8.35	8.46
K	6.93	7.96	8.09
Ö	6.25	8.47	8.56

Özkaynakların devir hızı, işletmenin, sektörün özkaynaklarının kaç katı satış yarattığını görmesi açısından önemlidir. Oran yıllar itibarı ile önemli oranda düşüş göstermiştir. Özellikle özel firmalarda görülen bu düşüş, özkaynak artış hızının net satışların artış oranından fazla olmasından kaynaklanmıştır. Oranın yüksek olması, özkaynakların yeterli olmadığını büyük oranda borçlanmaya gidildiğini gösterir ki, 1993 ve 1994 yıllarında borçlanma oranının yüksek olduğunu, 1995 yılında ise özkaynaklara yönelindiğini açıklamıştık. Oranla özkaynak, borçlanma arasındaki ilişkide bu yönde gelişmiştir.

	1993	1994	1995
Özkaynak D.H.	6.50	6.44	3.31
K	0.00	0.00	2.61
Ö	4.73	4.87	3.55

Karlık oranları içerisinde, vergi öncesi karın özkaynaklara orana dikkat edildiğinde, özel kesimin oranı 1993' te % 11.76' dan 1995'te %19.82'ye çıkmıştır.Özel firmalarda görülen bu yükselme ,karlardaki artıştan kaynaklanmaktadır.Kamu kuruluşlarında söz konusu yıllarda zarar olduğundan bu oran hesaplanmamıştır.

Metal ana sanayii ve işlenmemiş metal ürünleri üretimi ilgilif irmaların 31.12.1995 tarihi itibari ile taşıdığı riskte şu şekildedir.

	Kısa	Uzun	Toplam
Nakdikredi(milyar T.L.):	30.926.7.-	2.653.1.-	32.579.8.-
Gayri nakdi kredi	67.759.2.-	2.382.4.-	70.141.6.-
Takipteki krediler	96.7.-	0.0-	96.7.-
Tahvil	74.5.-	20.0.-	94.5.-
Toplam	98.857.1.-	5.055.5.-	103.912.6.-

Aynı tarih itibari ile protestolardaki senetlerin toplam utarı 5.7milyar T.L.'dir.

Sektörün finansal durumunu daha net olarak görebilmek için, daha geniş bir iş alanını kapsayan Metal Ana Sanayii ve İşlenmemiş Metal Ürünleri ile ilgili firmaların içinde yer alan ,ama demir çelik sektörünü daha iyi yansıtacak, daha küçük bir alanı incelemek yararlı olacaktır.Bunun için İstanbul Sanayii Odası (İSO)'nın ,500 büyük firma üzerinde yaptığı araştırmalardan yararlanarak ,bu sıralamada yer alan demir çelik sanayii işletmeleri değerlendirilecektir.²³

Burada 21 firmanın demir çelik üreticisi olduğu ,toplam 41 firmadan oluşan Metal Ana Sanayii ile ilgili veriler ele alınacaktır.

41 firmada ortalama 43.482 kişi çalışmaktadır.Çalışanların 25.977'i kamuda ,17.511'i özel firmalarda istihdam edilmektedir.41 firmanın 8'i kamu ,33'ü özel sektör firmasıdır.

Söz konusu 41 firmanın 1995 yılındaki büyüklükleri şu şekildedir.

²³ ISO,Türkiye'nin 500 Büyük Önemli Kuruluşu (eylül,1996),s.366.

Tablo 18- ISO 500 Büyük Firma içinde Yer Alan Metal Ana Sanayiye Ait Büyüklükler, (Milyon T.L.)

	K	Ö	TOPLAM
DÖNEN VARLIKLAR	49.494.088.-	64.394.135.-	113.888.224.-
MADDİ DUR. VAR.	149.575.088.-	82.705.870.-	232.280.959.-
TOPLAM AKTİFLER	199.069.176.-	147.100.005.-	346.169.183.-
NET AKTİFLER	137.756.899.-	126.957.294.-	264.714.193.-
BORÇLAR	104.397.018.-	76.004.609.-	180.401.628.-
ÖZ SERMAYE	33.359.880.-	50.952.685.-	84.312.565.-

NOT: 1-)Öz sermaye toplam varlıklardan tüm borçların düşülmesi ile ,
2-)Net aktifler,aktif toplamından birikmiş amortismanların çıkarılması ile bulunmuştur.
3-)Öz sermaye 'ye 1995 yılı net karı dahildir.

Yukarıdaki verilerden yola çıktığımızda ,net aktiflerin %52'sini kamu, %48'ini özel firmaların oluşturduğunu gözlemekteyiz.Daha önceki değerlendirmemizde ise,özel sektörün payının daha fazla olduğunu (61.8)gözlemlemiştik.Bu fark ,maddi duran varlıkların aktif içerisindeki payının kamu firmalarında daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Net aktiflerin %43'ü Dönen varlıklardan ,%57'si ise maddi duran varlıklardan (Birikmiş amortisman çıkarılmıştır.)oluşmuştur.Özel firmaların net aktiflerinin içerisinde dönen varlıkların payı %51 ile daha yüksekken ,kamu kuruluşlarında net maddi duran varlıkların payı %64 ve daha yüksektir.469 firmadan oluşan daha önceki değerlendirmemizde olduğu gibi,bu değerlendirmemizde özel firmaların daha likit olduğunu görmekteyiz.

Özel firmalarda aktifin %42'si ,kamu firmalarında ise %58'si yabancı kaynaklarla finanse edilmiştir.Kamu firmalarında öz sermayenin payı %39.5,özel firmalarda %60.5'dir.Burada da bir önceki değerlendirme ile paralellik söz konusudur.

Borç yapısı ise aşağıdaki gibidir:

Tablo19- ISO 500 Büyük Firma içinde Yer Alan Metal Ana Sanayiinin Borç Yapısı

	K	Ö	T
FİNANSAL BORÇLAR			
KISA	6.344.725.822.-	20.453.032.795.-	26.979.759.617.-
UZUN	33.769.032.954.-	4.971.675.989.-	38.740.708.943.-
DİĞER BORÇLAR			
KISA	51.490.602.910.-	46.344.572.643.-	97.835.175.553.-
UZUN	12.792.656.992.-	4.235.327.040.-	17.027.984.032.-
TOPLAM	104.397.018.678.-	76.004.608.467.-	180.401.627.145.-

Kullanılan toplam borçların %69'u kısa vadeli ,%31'i uzun vadeli borçlardan oluşmaktadır.Kamu kesiminde toplam borçların %55.4'ü ,özel kesimde %87.9'u kısa vadeli kaynaklardan oluşmaktadır.Bu durumda önceden ele alınan örneklerle uyum

göstermektedir.Aynı şekilde yabancı kaynakların toplamını (%69)özkaynaklar toplamını (%32)aşıyor olmasıda , diğer ortak noktayı oluşturmaktadır.Yine varlık kaynak ilişkisinde de ,diğer örnekte olduğu gibi, kısa vadeli kaynakların yalnızca döner varlıkların finansmanında kullanılmadığı görülmektedir.

Üretimden satışlardan (260.148milyon T.L.),özel firmaların büyük ağırlığı vardır,(167.661 milyon T.L.).Brüt karın hesaolanmasında kamuyu temsil eden firmaların zararda olması (100.525 milyon T.L.)karı düşürülmüştür.1995 yılında V.Ö.Brüt karı 7.782 milyon T.L. olmuştur.

Sektörün satış karlılığı 1993'te %5.76 iken, 1995'te %9.98 olmuştur.Aynı şekilde net aktif karlılığı 1993'te %7.56 iken 1995'te %12.09'a çıkmıştır.Artışın temelinde karın artış hızının yüksek olması yatmaktadır.

Sermaye piyasasında işlem gören Ereğli Demir Çelik ,İzmir Demir Çelik ,Çemtaş ve Metaş firmaları ,sektörü sermaye piyasasında temsil eden firmalar olarak ele alındığında ,şu ana kadar incelenen örneklerle ortak özellikler gözleendiği gibi farklı sonuçlara da varılmaktadır.²⁴

Ereğli ve İzmir Demir Çelik 'te duran varlıkların payı (%63.4,%61)daha yüksek iken, Çemtaş'ta döner varlıkların payı %66'ya çıkmakta, Metaş'ta denge gözlenmektedir.

Söz konusu firmalarda aktifin finansmanında öz kaynakların payı oldukça önemli orandadır.Ereğli Demir Çelik'te %33, İzmir Demir Çelik'te %70,Çemtaş'ta %58 ve Metaş'ta %61oranında özkayanaklardan yararlanılmıştır.Bu durum firmaların sermaye piyasasında yer almasından kaynaklanmaktadır.Ancak borçlanmanın yararlarındanda firmaları uzaklaştırabilir.

Firmaların kullandığı uzun vadeli kredilerin dağılımında Ereğli Demir Çelik 'in %46 ile en yüksek oranda bu kaynağa yönelen firma olduğunu görmekteyiz.Oran İzmir Demir Çelik için %2,Çemtaş için %10 ve Metaş için %7 'dir.Firmalar ortalama %28 oranında kısa vadeli yabancı kaynak kullanmıştır.

Sermaye piyasasında işlem gören demir çelik sektörüne ait dört firma ile ilgili olarak şu şekilde yıl sonu verileride gerçekleşmiştir.²⁵

	kapanış	end	eny	29.12.95	değişim %		mxgetiri %	perf.%
CEMTŞ	34.500.-	18.250.-	40.000.-	19.000.-	81.58	21.750.-	119.18.	89.04
EREĞL	12.750.-	4.545.-	15.250.-	4.637.-	174.86.-	10.705.-	235.54.	180.53.-
İZMDC	890.-	592.-	1.100.-	648.-	37.35.-	508.-	85.71	50.29
METAŞ	7100.-	2100.-	9.800-	2.250.-	215.56.-	7.700.-	366.67	238.10

Ortalama %201.77 maksimum getiri sağlayan sektörde, Metaş hariç diğer şirketlerin yıl sonu getiri itibari ile maksimum getiriye yaklaştıkları görülmektedir.

²⁴ İMKB,Şirketler Yılığ, (1996), CİLT 1-2

²⁵ Acar Menkul Değerler Aylık Bülteni (Ocak1997), Sayı 66-67

Buraya kadar verilen tüm örnekler yapılan ve çözümlenmelerle ,sektörün klasik endüstri sanayii özelliğini ,finansal yapısında taşıdığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Sektörün aktif yapısında duran varlıkların ağırlığı görülmekte aktifin finansmanında kısa vadeli kaynaklarda kullanıldığı ,son dönemde (1995),öz kaynaklara yönelindiği gözlenmektedir.

Hammadde ve enerji girdi maaliyetinin yüksekliği, satılan malın maliyetini dolayısıyla ile karı düşürmüştür.Bu duruma , finansal ve faaliyet giderlerinin oranında etkisi olmuştur.

Sektörün fom kaynaklarının dağılımında ,faaliyetlerden sağlanan kaynaklar ile yabancı kaynaklar arasında denge gözlenmektedir.Kaynak kullanımında duran varlıklar öncelik almaktadır.

Cari harcamaları büyük olan demir çelik sektöründe ,sermayenin dönüş hızı ,işletme sermayesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.Bu soruna yönelik çalışmalar yapılmalıdır.İşletmecilerin sermaye yapısı yeterli düzeye getirilmeli, verimlilik düzeyini yükseltici ve maliyet azaltıcı çalışma düzeni gerçekleştirilmelidir.Döviz kurlarına yakından bağlı olan temel girdiler maliyet fiyatlarını sürekli arttırmaktadır.Maliyet ve fiyat dengesi kurulmalıdır.Sermaye piyasası kararları sektörde fon birikiminde ve yatırımlara yol açar nitelikte olmalıdır.

İmalat sanayii ile metal ana sanayiine yapılan sabit sermaye yatırımları, cari fiyatlar ile ve toplam yatırım içindeki payları (%) ile aşağıdaki gibidir ve değerlendirme yaparken metal ana sanayiinin yarattığı toplam katma değer içinde demir çelik sanayiinin %70.7 ile %79.5 arasında pay sahibi olduğunu göz önünde bulundurmak gerekiyor. (Bkz. Tablo 25)

Tablo 20. İmalat Sanayi ve Metal Ana Sanayide Yapılan Sabit Sermaye Yatırımları, Cari Fiyatlarla, Milyar TL, Toplam İçinde Payları (%) (Toplam Yatırım=100)

	1987		1988		1989		1990		1991	
	Yatırım	Pay	Yatırım	Pay	Yatırım	Pay	Yatırım	Pay	Yatırım	Pay
İmalat Sanayii	2197.1	15.6	3656.5	15.1	5170.5	13.5	11.273	17.5	17164	16.7
Metal Ana Sanayii	251.4	1.8	936	3.9	1587	4.1	3506	5.4	-	-

Kaynak: MPM Yayınları, No: 499

Özel kesim alt sektörler itibariyle sabit fiyatlarla yatırım serisine bakıldığında 1977=100 alındığında, 1990 yılına kadar tüm yılların 1977'nin altında kaldığı görülmektedir. 1977-1989 yılları arasında yapılan harcamaların, 1977'deki harcamaların %50'si ile %65'i arasında olduğu izlenmektedir. 1977-1989 yıllarında sabit sermaye mallarına yapılan harcamalar ortalama her yıl %3.2 gerilemiştir.²⁶

²⁶ ISO, 1992/3, Ön.ver., s.13.

Tablo 21. Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımlarının Sektörlere Dağılımı ve Metal Sanayii Durumu (1988 Sabit Fiyatlarla, Milyon TL)

	1977	1980	1983	1986	1989
Tüketim Malları	1.061.757	442.669	847.321	1.101.742	776.600
Ara Malları (Metal Sn)	2.268.550 (762.476)	1.455.668 (442.669)	1.055.781 (79.196)	1.191.489 (195.928)	1.295.817 (397.065)
Yatırım Malları	1.274.016	2.436.264	2.407.162	3.081.247	2.829.461

Kaynak: ISO, 1992/3

Bazı çelik üreticileri ülkelerde gerçek yatırımlar ve bir ton çelik için yapılan gerçek yatırım harcamaları ile ilgili 1984 ve 1985 yıllarına ait verilere dikkat edildiğinde Türkiye'nin Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya vb. gibi güçlü üreticilerden geri kalmadığını görüyoruz. Söz konusu yıllarda ton başına yatırımda birinci gözükmektedir.

Tablo 22. Başlıca Çelik Üreticisi AB Ülkelerinde ve Türkiye'de Yatırımlar ve 1 Ton Çelik İçin Yapılan Gerçek Yatırım Harcamaları (U.S.A. \$)

ÜLKELER	Gerçek Yatırımlar (Milyon \$)		1 Ton Çelik İçin Yatırım	
	1984	1985	1984	1985
Yunanistan	31.2	7.0	-	-
İrlanda	3.2	2.4	-	-
Portekiz	34.8	30.6	4.5	45.6
Türkiye	216.7	210.0	50.5	42.9

Kaynak: Demir Çelik ve Demir Dışı Metaller Sanayi Yönlendirme Planı Çalışma Özet Raporu, 1987

Borsada işlem gören sektör firmalarının son yıllarda yaptıkları yatırımlarda şu şekildedir:²⁷

FİRMA	YATIRIM	YATIRIM TUTARI	GERÇEKLEŞEN TUTAR
EREĞL	KAM	648.104.000 \$	589.535.000 \$
	KAM	860.388.000 \$	637.286.000 \$
	KAM	233.749.000 \$	-
İZMDÇ	Tevsii ve Modernizasyon	157.000. Milyon TL	156.000. Milyon TL
	Tevsii ve Modernizasyon	242.000 Milyon TL	109.000 Milyon TL
METAŞ	Maliyet Düşürme	800.000. Milyon TL	-
	Kalite Artırımı	70.000 Milyon TL	-

Not : KAM (Kapasite Artırımı ve Modernizasyon)

²⁷ İMKB, Şirketler Yıllığı (1996), cilt 1-2.

Ereğli Demir Çelik A.Ş.'de yürütülen KAM projesi için 1995'te 1.227 milyon dolar harcama yapılmıştır. Bu tutar projenin % 81'idir. Tutarın 537 milyon doları özkaynaktan karşılanmıştır.Yıl içinde proje için 10.435,3 milyar harcanmıştır.Harcamanın % 19'unu oluşturan kısım yine özkaynaklardan karşılanmıştır.Kalan bölüm için uzun vadeli kredi kullanılmıştır.

Sektörde sabit sermaye yatırımları artışında azalma olmuştur. Bu yurt içi faiz oranının, özel kesimin menkul kıymetlere yönelmesinin, finansman maliyetlerinin, istikrarsızlıklarının sonucu olarak değerlendirilebilir.

2.1.2.2. SEKTÖRDE ÜRETİM, KAPASİTE ve ÜRÜNLER

Demir Çelik sektöründe üretim gelişen koşullara bağlı olarak sürekli artış göstermiştir. 1963 yılında 617 bin ton hedeflenmiş, gerçekleşen üretim ise 547 bin ton olmuştur. 1980 yılında 4.5 milyon ton hedeflenmiş, 2.9 milyon ton gerçekleşmiştir. 1990 yılında 8.4 milyon ton hedeflenmiş 8.6 milyon ton gerçekleşmiştir. 1994 yılı için hedeflenen 12 milyon ton 74 bin ton fazla ile gerçekleşmiştir. Gerçekleşen hedefler dikkate alındığında üretim 1963 yılından 1994 yılına yaklaşık olarak 22 kat artmıştır.

Tablo 23. Yıllara Göre Türkiye Ham Çelik Üretim Hedefi Gerçekleşmesi (000 Ton)

	1963	1980	1990	1994
Hedef	617	4554	8400	12000
Gerçekleşme	547	2943	8650	12074

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

Ham çelik kapasite, 1980 yılında 4.2 milyon ton, 1985'te 6.5 milyon ton, 1990'da ise 11.3 milyon ton olarak belirlenmiştir. Üretim ise yıl sırası ile 2.4, 4.9, 9.3 milyon ton olmuştur. Bu durumda kapasite kullanım oranlarına baktığımızda 1980 yılında %57.14 olan oran 1990'da 82.50 olmuştur. 1995 yılı için kapasite 19.330.000 ton öngörülmüş, üretim 12.719.268 ton olmuştur. Kapasite kullanım oranı yaklaşık olarak %65 oranındadır.

Sektördeki üretimi ayrıntılı ürünler bazında incelediğimizde, ham demir, sıvı çelik ve kok ürünlerinin ağırlığı göze çarpmaktadır. Özellikle sıvı çelik üretimi en büyük kalemdir.

Tablo 24. Demir ve Çelik Sanayii Üretimi

Madde	1987	1990	1993
Pik	337.651	481.248	374.168
Ham demir	4.100.222	4.827.478	4.355.192
Sıvı çelik	7.043.745	9.412.894	11.518.923
Saçlar	1.222.828	1.280.215	1.353.203
Boru	3.775	4.517	-
İngot	-	768.752	321.270
Zift	6.048	10.307	8.771
Kok, kok tozu	3.276.842	3.434.908	3.141.193
Profiller	117.576	52.343	57.261
Levhalar	261.962	310.798	318.468
Köşebentler	38.099	38.040	-
Yarı mamuller	5.770.684	6.416.676	6.451.876

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı, 1995

Demir Çelik sanayii talebi ile üretimi ilgili veriler izlendiğinde 1972-1994 döneminde üretim talebin üzerinde gerçekleşmiş görünmektedir. Örneğin 1983 yılında demir çelik ürünleri talebi 4.1 milyon ton iken üretim 4.4 milyon ton olmuştur. Aynı şekilde 1994'te talep 11.1 milyon ton, üretim 13.6 milyon ton olmuştur. (Demir çelik ürünleri toplamı, yassı ürünler, uzun ürünler ve kaliteli ürünler ve diğer ürünler toplamından oluşmaktadır)

Talebin üretimin altında kalmasına neden, uzun ürünlerin üretiminin talep edilenden fazla, hemen hemen 2 kat gerçekleşiyor olmasıdır. Uzun ürünler dışındaki kalemler normalde talebin altında üretilmektedir.²⁸

Tablo 25. Demir Çelik Sanayii Talebi ve Üretimi (000 Ton)

	TALEP			ÜRETİM		
	1983	1990	1994	1983	1990	1994
Demir Çelik Ürünleri	4140.9	8406	11175	4038	9481	12580
- Uzun	1570.3	4030	4720	2214	6433	8115
- Yassı	1842.8	3367	5000	1203	2220	3100
- Kaliteli	225.5	283	450	151	180	400
- Diğer	502.3	726	1005	470	648	965

Kaynak: MPM yayınları, No: 499

Demir çelik sanayiinde talebin yıllık artış hızı 1978-1983 arasında %20.7, 1984-1989 arasında %8.9 ve 1989-1994 arasında da %7.1 iken, aynı yıllar arasında üretim hızı sırası ile, %9.5, %8.2 ve %10.4 olmuştur.

Sektörde cari fiyatlarla üretim (milyon TL), 1987 ile 1990 arasında sürekli artarak büyümüştür. 1987 yılında metal ana sanayii'nin %79.9'unu üreten sektörün payı ise 1990'da %79.0 olmuştur.

Türkiye'nin 1996 yılı Ocak-Nisan dönemi üretimi geçen yılın aynı dönemine göre ark ocaklı kuruluşlarda %3.40 azalmıştır. Entegre kuruluşların ham çelik üretimi 1995 yılına göre %5.07 artarken, ark ocaklı kuruluşların üretimi %8.15 azalmıştır.²⁹

Türkiye'de nihai çelik tüketimi ile üretimine bakıldığında, üretim 1983'ten 1994 yılına yaklaşık 3.5 kat artarken, aynı dönemde tüketimin 2 kat arttığı görülmektedir.

Tablo 26. Türkiye Nihai Çelik Ürünleri Üretim ve Tüketimi (000 Ton)

	1983	1990	1994
Üretim	3417	8698	11215
- Uzun	2214	6433	8115
- Yassı	1203	2220	3100
Tüketim	3459	6713	7621
- Uzun	1570	4233	4349
- Yassı	1889	2480	3272

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995, MPM Yayınları, No: 499

Demir Çelik sektöründe ürünler, Yassı Hadde Ürünleri, Uzun Hadde Ürünleri ve Kaliteli Çelik olarak sınıflandırılabilir.

²⁸ Kısaer, Ön.ver., s.11-14.

²⁹ DÇÜD, Demir Çelik Raporu (Haziran 1996), s.1-5.

Uzun ürün alanında Karabük İşletmesi, yıllık 700.000 bin ton kapasite ile faaliyet göstermektedir. Bir diğer tesis İsdemir'dir. Özel sektöre ait işletmelerde vardır.

Uzun ürünlerde en önemli sorun kapasite fazlasıdır. 1988-1993 yılları arasında üretimdeki %58 artışa rağmen, tüketimdeki artış %47 oranındadır. Söz konusu kapasite fazlalığı, ihracatta giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak Rusya ve Ukrayna'dan gelen uzun ürünler dengesizliği artırmaktadır.³¹

Tablo 28. Uzun Ürün Üretimi (000 Ton)

	1983	1990	1994
Çubuk	1732	5640	7000
Profil	465	790	1100
Demiryolu Malzemesi	17	3	15
TOPLAM	2214	6433	8115

Kaynak: MPM Yayınları, No: 499, DÇÜD Raporu, 1995

Türkiye'nin ekonomik, sosyal alanda benzerlikler gösterdiği ülkelerle demir çelik üretimi karşılaştırıldığında, Türkiye'nin bu ülkeler göre genelde 2 kat fazla üretimde olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 29. Demir Çelik Üretimi (1980=100)

Ülkeler	1982	1984	1988	1990	1992
İspanya	99	105	101	104	-
Yunanistan	94	95	97	92	82
Portekiz	-	-	-	-	116
Türkiye	104	159	258	295	303

Kaynak: TOBB, Uluslararası Karşılaştırmalı Sayıların Diliyle Türkiye (TESAV, 1996), s.128

Tablo 30. Pazar Ekonomili Ülkelerde Sıcak Haddelenmiş Çelik Üretimi

Toplam miktar (1000 ton)			%			
Ülkeler	1994	1995	Uzun		Yassı	
			1994	1995	1994	1995
Yunanistan	1296	1434	65.7	60.3	34.3	39.7
Portekiz	708	705	100.0	100.0	0.0	0.0
İspanya	12.149	12.779	51.5	62.0	48.5	38.0
Türkiye	8.195	6.978	75.6	80.2	24.4	19.8

Kaynak: DÇÜD verileri

2.1.2.3. SEKTÖRDE DIŞ TİCARET

Demir çelik sektörü, toplam ihracat içindeki payı ile değerlendirildiğinde, %11 ile %13 arasında bir yere sahiptir. 1989 yılında toplam ihracatın değeri 11.6 milyon dolar, demir çelik sektörünün ihracatı 1.3 milyon dolarken, 1990 yılında 18.1 milyon dolarlık ihracatın 2.3 milyon doları demir çelik sektörünün ihracatıdır.

³¹ Aynı, s.31.

Tablo 31. Demir Çelik İhracatı (1000 \$)

Yıllar	Toplam İhracat	Demir-Çelik İhracatı	Pay (%)
1989	11.624.700	1.349.199	11.61
1990	12.959.300	1.612.068	12.44
1991	13.593.500	1.668.875	12.28
1992	14.714.700	1.548.944	10.53
1993	15.349.400	1.991.695	12.98
1994	18.106.100	2.351.742	12.99

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

İhracatın dağılımında AB'nin tüm çelik ürünleri içinde payı olduğu gözükmemektedir.

Tablo 32. İhracat 1994 (1000 ton)

ÇELİK ÜRÜNLERİ (1)	(2)	(3)	(4)	DİĞER	TOPLAM		DEĞİŞİM %
	AB	EFT A	BDT		1994	1993	
Çelik Hammadde	58	-	-	70	129	99	30.3
Yarı Ürünler (A)	25	57	-	2.061	2.143	1.765	21.4
Uzun Ürünler (B)	102	2	3	4.739	4.845	3.965	22.19
Yassı Ürünler (C)	147	-	1	474	622	311	100.00
Kaliteli Çelik (D)	25	-	-	75	101	57	77.2
Diğer Ürünler (E)	173	6	18	115	312	211	47.9
TOPLAM (A+B+C+D+E)	472	66	22	7.463	8.023	6.309	27.2

Kaynak: Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A.Ş./Demir Çelik Sektörü Haberleri, Mart 1995

Sektörün toplam ithalat içindeki payı ise %8 ile %14 arasında değişmektedir.

Tablo 33. Demir-Çelik İthalatı (1000 \$)

Yıllar	Toplam İthalat	Demir Çelik İthalatı	Pay(%)
1989	15.792.100	2.217.192	14.04
1990	22.302.300	1.932.505	8.67
1991	21.047.000	1.643.440	7.81
1992	22.870.900	2.100.277	9.18
1993	29.429.400	3.056.726	10.39
1994	23.270.000	2.380.121	10.23

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

İthalatın dağılımında ise, çelik hammadde de AB'nin, genel dağılımda ise Bağımsız Devletler Topluluğu'nun ağırlığı olmakla beraber, ihracata göre ithalat bağlantılarının dağılımı daha geniş gözükmemektedir.

Tablo 34. İthalat 1994 (1000 ton)

ÇELİK ÜRÜNLERİ (1)	(2)	(3)	(4)	DİĞER	TOPLAM		DEĞİŞİM %
	AB	EFT A	BDT		1994	1993	
Çelik Hammadde	4.059	264	732	3.378	8.432	8.872	4.0
Yarı Ürünler (A)	60	3	1.131	425	1.620	2.518	-35.7
Uzun Ürünler (B)	125	1	53	56	235	369	-36.3
Yassı Ürünler (C)	531	39	524	101	1.195	2.401	-50.2
Kaliteli Çelik (D)	13	1	17	14	46	110	-58.2
Diğer Ürünler (E)	37	2	61	22	122	113	8.0
TOPLAM (A+B+C+D+E)	766	47	1.787	618	3.218	5.511	-41.6

Kaynak : Ereğli Demir Çelik Fab. T.A.Ş., Demir Çelik Sektörü Haberleri, Mart 1995

Uzakdoğu ve özellikle Çin'in, uzun ürüne yönelik taleplerindeki artış, 1993 yılı başlarında kapasite fazlasının bu pazarlara kaymasını sağlamıştır. 1993 yılı sonlarında Çin'e yapılan ihracattaki düşüş ile birlikte, Türk pazarına giren ucuz ancak düşük kaliteli çelik nedeni ile uzun ürün stoklarında artış baş göstermiştir. 1994 krizi ile birlikte iç satışlarda düşüş olmakla birlikte, devalüasyonun etkisiyle, özellikle uzun ürün ihracatı artmıştır.

İthalatta çelik hammadde ile yassı ürünlerin ve yarı ürünlerin ağırlıkta olduğu gözlenmektedir. Yassı ürün üretiminin tüketimin altında kalmasının sonucunda ortaya çıkan eksiklik bu şekilde giderilmeye çalışılmaktadır. Uzun ürünlerde görülen kapasite fazlası da ihracat yolu ile eritilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye'nin miktar bazında ihracatının payları:

Uzun %91.2

Yassı %8.0

Kaliteli %0.8

İthalatın payları:

Uzun %45.9

Yassı %48.7

Kaliteli %5.4

Toplam çelik ithalat ve ihracatının dağılımında EFTA ve BDT ülkelerinden yapılan ithalat artarken, AB'ye yapılan ihracat artış kaydetmektedir. İhracat 1993'den 1994'e %27.2 artarken, ithalat %41.6 azalmıştır. Bu durum sektörün 1994 krizini en az zararlı atlmasına olanak sağlamıştır.

Tablo 35. Yıllara Göre Genel Demir Çelik Verileri

DEMİR ÇELİK	1980	1984	1988
A. KAPASİTE(000 TON)			
SIVI ÇELİK	4.482	5.182	9.049
UZUN HADDE (2)	4.171	4.171	5.677
YASSI HADDE (3)	1.400	1.622	2.500
BORU			1.200
B. ÜRETİM(000 TON)			
SIVI ÇELİK	2.536	4.386	7.983
PİK	228	223	428
UZUN HADDE (2)	1.499	3.016	4.453
YASSI HADDE (3)	743	1.511	2.217
BORU	255	533	700
C. K.K.D. %			
SIVI ÇELİK	57	85	88
UZUN HADDE	36	72	79
YASSI HADDE	53	93	89
BORU			58
D. İTHALAT(000 TON)			
PİK	8	43	150
HURDA	346	1.038	3.037
KÜTÜK	102	930	336
SLAB	4	284	532
UZUN HADDE	116	275	361
YASSI HADDE	354	576	1.041
ALAŞIMLI ÇELİKLER (1)	46	100	108
BORU	34	62	87
E. İHRACAT(000 TON)			
PİK	8	60	102
KÜTÜK	0	178	1.279
SLAB	0	0	0
UZUN HADDE	9	1.074	1.831
YASSI HADDE (3)	0	232	672
BORU	6	204	239
F. İÇ TALEP(000 TON)			
SIVI ÇELİK	2.642	5.421	7.572
PİK (2)	226	271	425
UZUN HADDE (2)	1.668	2.345	3.049
YASSI HADDE (3)	1.097	1.804	2.642
BORU	284	391	548

Kaynak: T.S.K.B. A.Ş., Ekonomik Analiz Konjonktör ve Sektör İzleme Md. Verileri, Kasım 1989

2.1.2.4. SEKTÖRE YÖNELİK YARDIMLAR, TEŞVİKLER

Türkiye'de sektöre yönelik düzenlemelerden biri de yatırımlara yönelik mevzuattır.

Devlet yardımlarına bazı sınırlamalar getirilmiştir. Yardımlar sadece özel önem taşıyan sektörlerde uygulanabilir. Eğitim, sağlık yatırımları, organize sanayii bölgelerinde gerçekleştirilemeyecek yatırımlar, modernizasyon, yenileme, kalite düzeltme, darboğaz giderme yatırımları ve araştırma-geliştirme, çevre yatırımları vb. bu alana girebilmektedir. AR-GE faaliyetleri açısından oldukça geridedir. Bu faaliyetlere AB'de %2, ABD'de %3, Japonya'da %3 oranında GSYİH'dan pay ayrılırken, oran Türkiye'de %0.5'dir.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde, sektörel teşvikler yerine faaliyet bazında destek verilmesi ilkesinin temel alındığını belirtmiştir. Kalite güvencesi sistemlerinin yaygınlaştırılması, uluslararası izlenebilir ölçü sisteminin ve akreditasyon düzeneğinin oluşturulmasına öncelik verilerek sanayi ürünlerinin rekabet gücünün artırılması planda yer almıştır.

Sektör açısından önem taşıyanlar, akreditasyon sisteminin oluşturulması, risk sermayesi, sınıai mevzuat, yeni yaklaşım ve sınıai malların serbest dolaşımı. Son madde kapsamında, AT'da demir çelik ürünleriyle ilgili standartların hazırlanmasına esas teşkil eden yeni yaklaşım yönergelerinden biri olan basınçlı kaplar ile ilgili yeni bir mevzuatın hazırlanması öngörülmüştür.

Her ülke demir çelik sektörünü çeşitli yöntemlerle süreklilik içinde korumakta ve teşvik etmektedir. AKÇT'ye ilişkin kararlarda imzası bulunan çeşitli ülkelerde çeşitli adlarla koruma ve teşvikler verildiği bilinmektedir.

Ülkemizde de değişik dönemlerde, sektöre yönelik teşvik ve korumalar uygulanmıştır. En etkili olanları navlun primleri ve enerji teşviklerinde görülmüştür. Ancak bu uygulamanın olumsuz yanı, teşviklerden kazanılan hak edişlerin ödenmemesidir. Bu finansal açıdan etkilenmelere neden olmuştur.

Sektörün 21.9.1995 tarihi itibari ile provizyona bağlanmış alacakları toplam 158.261.974 dolar ile 1.687.020.410.266,-TL'dir.³²

Bu durum finansal sıkıntılara, ihracat girişimlerinin engellenilmesine, ertelenmesine neden olmuştur.

Tablo 36. Sektöre Sağlanan Teşvikler

	1982	1983	1984	1985	1986 (6 Aylık)
Belge Sayısı	8	19	18	51	24
Toplam Yatırım (milyon TL)	5.160	25.749	17.391	89.593	176.334
İşl. Sermayesi (milyon TL)	420	4.396	829	20.788	23.340
Sağlanan İstihdam (kişi)	1.178	1.157	486	2.352	2.507

Kaynak: Demir Çelik ve Demir Dışı Metaller Sanayi Yönlendirme Plan Çalışması Özet Raporu, 1987

³² DÇÜD Raporu, 1995, Ön.ver., s.15.

Tablo 37. Provizyonu Alınmış Teşvik Alacakları (21.9.1995 Tarihi İtibariyle, Milyon)

	Navlun	Enerji		Alaşımlı Çelik	Mahsup		Toplam	
	(\$)	TL	\$	\$	TL	\$	TL	\$
TOPLAM	141	1.037.535	4.9	2.06	64.485	10.36	1.687.020	158.26

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

Girdilerin teşvik edilmesi de önemlidir. Özellikle ark ocaklı işletmelerde maliyeti etkileyen önemli etmenlerden birisi enerji girdileridir. Türkiye'de elektrik enerjisi fiyatları yüksek düzeydedir. Tüm ülkelerde elektrik maliyetleri sübvansede edilirken, Türkiye'de maliyetlerin arttığı görülmektedir. AT ülkelerinde, yüksek elektrik tüketen gruplara doğru gittikçe ucuzlayan tarifeler uygulandığı ve Atina'da %40, Madrid'de %41 ve Lizbon'da %43 oranlarına varan ucuzluklar söz konusudur. Türkiye'de ise tarife tüm AT ülkelerine göre pahalıdır.

Hammadde ve yardımcı malzemeler ve enerjinin dışında finans giderleri de maliyetleri olumsuz etkilemektedir.

Tüm girdiler için teşvik edici uygulamaların yapılması yararlı olacaktır. Örneğin, tükettiği enerji bakımından ikinci sırada yer alan demir çelik sektörünün, %50 indirim, haftanın tamamına gece tarifesini uygulanması, EAO'na verilen çelik üretimi ile çevreyi korumaya yönelik kullanılan elektriğin TEAŞ'ın fiyatları üzerinden belirlenmesi şeklinde önerilerden birisine işlerlik kazandırılması önerilmektedir.³³

Ülkemizde, sektörde ihracata yönelik olarak uygulanan teşvikler şu şekildedir:³⁴

A-Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan Yapılan Ödemeler

Ürün	Ödeme Miktarı (\$/ Ton)	Azami Ödeme Oranı %
Pik Demir	10	10
Kütük ve Blumlar	30	15
Dövme Taslakları	140	10
Uzun Hadde		
A-Yerli blum ve kütükten üretilmiş ise	60	20
B-İthal blum ve kütükten üretilmiş ise	40	20
Borular	50	10

B- Diğer Teşvikler:

- Gümrük muafiyetli ithalat,
- İhracat karşılığı dövizlerden mahsup
- Vergi, resim, harç istisnası,
- Gümrük muafiyeti,
- İhracat kredisi,
- Kurumlar vergisi istisnası, KDV istisnası ve iadesi, İhracatta navlun iadesi

³³ Aynı, s.20.

³⁴ Emlak Bankası Eğitim Yayınları, Demir Çelik Sanayii (Ağustos 1990).

Ayrıca, enerji giderlerinde indirim ve muafiyet uygulaması teşviğinden yararlanılmakta iken, 1990'da bu uygulamaya son verilmiştir. Vergi iadesi teşviğide 1989 yılında uygulamadan kaldırılmıştır.

İthalatta uygulanan gümrük, vergi ve resimlere yönelik olarak, ham ve yarı mamul madde niteliği taşıyan demir çelik ürünleri ile yassı ve uzun ürünlerin ithalatında, yaklaşık % 90'ında şu an gümrük vergisi muafiyeti uygulanmaktadır.

1994 yılı itibariyle AB'de ve Türkiye'de Uygulanan yatırım teşvikleri incelendiğinde aşağıdaki durum söz konusu olmaktadır.³⁵

	AB	TÜRKİYE
I. NAKİT YARDIMLARI	<ul style="list-style-type: none">■ Sermaye Yardımı■ AR-GE Yardımı■ Eğitim Yardımı■ Faiz Sübvansiyonu■ Yeni Yaratılan İstihdam Yardımı■ Makine Parkı Modernizasyonu■ Bina ve Kira Sübvansiyonu■ Çevre Korumaya Yönelik Yardım	<ul style="list-style-type: none">■ Teşvik Primi (Yatırım Malı, Makine ve Teçhizat Üretimine)■ Enerji Teşviği
II. VERGİ VE BENZERİ KOLAYLIKLAR	<ul style="list-style-type: none">■ KDV İndirimi■ Diğer Yerel Vergi Kolaylıkları■ Kurumlar Vergisi İndirimleri■ Yatırım İndirimi	<ul style="list-style-type: none">■ Yatırım ve İşletme Mallarının İthalinde Gümrük Muafiyeti■ SSK Primi, Konut Edindirme Yardımı, Tasarrufu Teşvik Kesintisi İadesi■ Yatırım İndirimi■ Finansman Fonu■ Vergi, Resim ve Harç İstisnası■ KDV Ertelemesi■ İlave İstihdam Teşviği■ Teşvik Kredileri■ Teşvik Belgesiz yatırımlarda fon kaynaklı krediler
III. KREDİLER	<ul style="list-style-type: none">■ Uygun Koşullu Ticari Krediler■ Bölgesel Program Kredileri■ Eğitim Kredisi■ AR-GE Kredileri	

³⁵ İGEME, AB'de Uygulanan Devlet Yardımları, Teşvikler ve Türkiye ile Mukayeseli İnceleme (2. Baskı Ocak 1995),s.51.

2.2. TÜRKİYE-AVRUPA KÖMÜR ÇELİK TOPLULUĞU İLİŞKİLERİ

AET ile 1963 yılında başlatılan işbirliği ve Katma Protokol'un peşi sıra, Türkiye ile AKÇT arasında "AKÇT Yetki Alanına Giren Maddeler ile İlgili Anlaşma" imzalanmış ve bildirileri ile birlikte "Son Senede" eklenmiştir.

Türkiye ile AB'ne üye ülkeler arasındaki bazı demir çelik ürünleri ticaretinde uygulanan engellerin aşamalı olarak kaldırılması ve ürünlerin tercihli/tavizli bir rejimden faydalanmaları öngörülmüştür. Ancak ticaret rejiminin uygulama esasları ile süre ve şartlar belirlenmediğinden, AKÇT yetki alanına giren maddeler, tavizli bir rejimden yararlanamamaktadır.

Söz konusu ürünlerin ayrıcalıkla bir rejime tabi olabilmeleri amacıyla ve 1996 yılından önce Türkiye-AB Gümrük Birliği ile eşzamanlı olarak, Türkiye ile Topluluk arasındaki AKÇT yetki alanına giren ürünlerde gerçekleştirilmek üzere bir Serbest Ticaret Anlaşması (STA) yapılması ele alınmıştır.

Serbest Ticaret Bölgesi'nin kurulmasına yönelik anlaşma teklifi gündeme AB Komisyonu'nca getirilerek, bir STA taslağı 1994 tarihinde Türkiye'ye ulaştırılmıştır. Sunulan taslağın 8. Maddesi çerçevesinde ek bir anlaşma ile oluşturulması öngörülen "Demir Çelik Temas Grubu Kurulmasına Dair Anlaşma Taslağı" ise Türkiye tarafından iletilmiştir.³⁶

Temas Grubu'nun toplantıları 1995 yılı içinde de devam etmiştir. Temas Grubu toplantılarına İstanbul Maden ve Metal ihracatçıları Birliği Demir Çelik Üreticileri Derneği, TDÇI ve Erdemir, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, DPT, Gümrük Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Kömür İşletmeleri ve Türkiye Taşkömürü İşletmeleri temsilcileri katılmışlardır.³⁷

Söz konusu anlaşma taslağının özünü, anlaşmanın kapsamı, gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları, ortak hükümler, Türkiye tarafından yapılacak mevzuat değişiklikleri, Ortaklık Anlaşması ve Katma Protokol'un ilgili hükümlerinin AKÇT ürünlerine de uygulanması gibi konular oluşturmaktadır.

Anlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde, AKÇT ürünlerinin Türkiye'ye ithalatında ve Topluluğa ithalatında, uygulanmakta olan gümrük vergileri ile tüm eş etkili vergilerin taraflar arasındaki ticareten kaldırılması, yeni vergiler getirilmemesi ve söz konusu gümrük vergilerine bütçeye irad kaydedilen türdeki mali yapıya sahip gümrük vergilerinin de dahil edilmesi öngörülmüştür.

Sürdürülen temaslarda Türk tarafı, demir çelik sektörünün gelişmesi için Topluluktan yapılan hurda demir ithalatının devamının şart olduğunu, uzun ürünlerde geçiş dönemine gereksinim duyulduğunu, yassı ve alaşımli çelik kapasitesinin artırılmasına yönelik yapılanma çabalarının ve özelleştirme çalışmalarının Toplulukça

³⁶ Ereğli Demir Çelik, Mart 1995, Ön.ver., s.8.

³⁷ İKV Dergisi, 129, Mart-Nisan 1996, Ön.ver., s.30.

desteklenmesi gerektiğini ve bu konudaki işbirliğinin bir mali protokole bağlanması isteğini gündeme getirmiştir.

Topluluk, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile yapmış olduğu geçici veya Avrupa Anlaşmaları'ndaki AKÇT hükümlerini Türkiye ile Yapılacak olan AKÇT Anlaşma Taslağı'na uyarlamak istemiştir. Devlet yardımları, kapasite indirimi, tarife uyumu, rekabet hükümleri, indirim takvimi gibi konularda katı tutum izlemiştir. Ayrıca, mali işbirliği konusunu da gündem dışı tutmaya çalışmıştır. Topluluk, Türkiye veya bir başka üçüncü ülkeye AKÇT kredilerinin aktarılmaması yönünde görüş belirtmiştir.

2.2.1. TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDA AVRUPA KÖMÜR ÇELİK TOPLULUĞU ÜRÜNLERİ SERBEST TİCARET ANLAŞMASI (STA)

AKÇT Ürünleri STA'ı Türkiye ile AB arasında 21 Aralık 1995 tarihinde parafe edilmiştir.

Genel anlamda AKÇT ürünlerinin serbest ticaretini amaçlayan bu anlaşma şu hususları öngörmektedir:³⁸

- Gümrük Birliği ürünleri dışında kalan, kömür ve demir-çelik ürünlerini kapsamaktadır.
- AKÇT ürünlerindeki gümrük ve eş etkili vergiler karşılıklı olarak sıfırlanacaktır ve yeni vergi konulmayacaktır. Bazı ürünlerde ilk iki yıl içinde %50, ikinci ve üçüncü yıllar içinde ise %25'lik indirimler yapması yolu ile kademeli sıfırlama söz konusudur.
- Demir-çelik sanayiine verilecek devlet yardımları AB'nin uygulamakta olduğu kurallara bağlı olacaktır.

Türkiye, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki beş yıl içinde devlet yardımı uygulayabilecektir. Topluluk yardımları olay bazında inceleyebilecek ve yeniden yapılanma gerektiğinde ve bazı şartlar altında verilebilecektir. Bu şartlar:³⁹

- Yardım programının detaylı tanımı ve şeffaflık,
- Sıcak haddelenmiş ürünlerde kapasite artırımını içermemesi,
- Yardımın uygulanabilir olması, amacının, yeniden yapılanma sonucunda firmanın pazar koşullarına randımanını artırıcı modernizasyon olması,
- Miktarın uygulanabilirlik ölçütünde ayarlanması, amaç ve miktar arasında tutarlılık olması,
- Türkiye'nin uygulamayı planladığı yardım programlarını önceden bildirmesi.

Yardımanın alınabilmesi için tesis ve işletmelerin şu şartları da taşıması gerekmektedir:⁴⁰

- Yıllık brüt faaliyet gelirinin ciroya oranının, entegre tesislerde %13.5, diğerlerinde %10 olması,
- Fiyat-maliyet baskısının %2.5 olması,
- Amortisman oranlarının entegre tesislerde en az %7, diğerlerinde %5 olması,
- Faiz oranının entegre tesislerde cironun %5'i, diğerlerinde %3.5'inden az olmaması,
- Özsermaye getirisinin en az %1.5 olması,
- Satış tahminlerinin gerçekçi olması.

³⁸ İKV Dergisi, 129, Mart-Nisan 1996, Ön.ver., s.17.

³⁹ A. Alagöz ve L. T. Yeltin, Ön.ver., s.36, 37.

⁴⁰ Aynı, s.38

- Türkiye'nin yassı ürün aleyhindeki yapısal dengesizliğinin giderilmesi amacıyla 5 yıllık yeniden yapılanma süresi tanınmıştır.
- AB-Türkiye Ortaklık Komitesi oluşturulacaktır. Uyuşmazlıklar burada incelenecektir.
- AB ile parafe edilen AKÇT Anlaşması, STA niteliğinde olduğundan 3. Ülkelere OGT uygulaması zorunluluğu yoktur. Ancak, üçüncü ülkelerden kaynaklanabilecek ticaret sapmalarını ve haksız rekabeti önlemek amacıyla anlaşma kapsamında Menşe Kuralları Sözleşmesi yürürlüğe konulmuştur. Buna göre, sadece AT ve Türkiye menşeli AKÇT ürünleri serbest dolaşımda olacaktır. Ürünlerin serbest dolaşımı için EUR.1 belgesi gerekmektedir. Belge ihracatçının başvurusu ile gümrüklerde düzenlenir.
- Yeniden yapılanma çerçevesinde Türkiye'nin sıcak haddeleme kapasitesi 26.9 milyon tondur. Erdemir 5 yıllık sürede 4.5 milyon tonluk kapasitesi ile uyumlu olacak şekilde sıvı çelik ve demir kapasitelerini yardım alarak artıracaktır.

Türkiye'nin AB ile imzaladığı bu anlaşma sonucunda, demir çelik sektörünün olumsuz etkilenmemesi için bazı konuların gerçekleştirilmesi gerekmektedir:

- Türkiye'nin 2000'li yıllar için hedeflediği, 17 milyon ton ham çelik üretimini gerçekleştirebilmesi için özellikle Erdemir'in mevcut hadde (4.5 milyon ton) kapasitesi için gerekli sıvı demir ve sıvı çelik yatırımlarını tamamlamalıdır.
- Söz konusu üretimi gerçekleştirebilmek için sektörün yaklaşık 2.2 milyar \$ finans ihtiyacının karşılanması için gerekli tedbirler (ihracatın artırılması, katma değeri yüksek ürünlere yönelmesi) alınması gerekir.
- Üretimde vasıflı ürünlere yönelmelidir.

Yapılan STA üzerinde bir değerlendirme yapıldığında, STA'nın Türkiye-AB arasında bir serbest ticaret alanı oluşturduğu ve OGT'ye geçilmediği görülecektir. Daha ileri ki aşamalarda AKÇT ürünlerinde, "Gümrük Birliği"ne gidilmesi durumunda, en önemli sonuç, 3. ülkelere karşı OGT uygulanması olacaktır. Türkiye, halen demir-çelik sektöründe, 3. ülkelere AB'nin uygulamakta olduğu vergilerin 2-3 katı vergi uygulamaktadır. OGT'ne geçilmesi durumunda (özellikle uzun ürünlerde) önemli ölçüde gümrük vergisi indirimi yapılmak zorunda kalınacaktır.

Türkiye 1990-1994 yılları arasında çelik ürünleri toplam ithalatının yarısını AB'den, yarısını 3. ülkelere gerçekleştirmiştir. STA ile birlikte çelik ürünleri ithalatında %50'sinde vergiler sıfırlanacaktır. OGT uyumunda ise pazarın yarısı da rekabete açılacaktır.

Üçüncü ülkelere ithal edilen ürünlerin büyük bölümü, Türkiye'de üretilen, vasıfsız uzun çelik mamulleridir. AB'den yapılan ithalatta ise kaliteli çelikler mevcuttur.

2.3. SONUÇ

Demir-çelik sektörünün varolan yapısal karakterine ilişkin bir değerlendirme yapıldığında şu noktalar vurgulanabilir:

- Türkiye'nin sıcak hadde kapasitesinin, 1995 yılı sonunda, bağımsız haddehaneler dahil 26.9 milyon ton olması hedeflenmiştir.
- Üretimde entegre tesislerin payı %81, yassı ürünlerin payı %16 civarındadır. Buna karşılık dünya demir çelik sektöründe entegre tesislerin payı %57, yassı ürünlerin payı %49'dur.
- Türkiye, üretimde sürekli döküm oranında dünya ortalamasınının 13 puan, ihracat-üretim oranında ise dünya değerinin 21 puan üstünde bulunmaktadır.
- Üretim biçimi ve ürün yapısı açısından ulusal demir-çelik sanayi, yapısal bir dengesizlik içindedir.

Yöntemlere Göre 1993

	Türkiye	AB
EAO	%63	%31.5
BOF	%32	%67.9
OH	%5	%0.6

Ürünlere Göre 1994

	Türkiye	AB
Uzun	%80.6	%45.1
Yassı	%15.4	%54.9
Kaliteli	%4	(Veri Yok)

EAO: Elektrikli Ark Ocağı, BOF: Bazik Oksijen Fırını, ON: Siemens-Martin Fırını

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

Türk AT Mevzuat Uyumu, Sürekli İhtisas Komisyonu, Sınai Mevzuat A. Kom. Raporu, DPT, 1994.

Bu çarpıklık uzun ürünlerde ihracatı, yassı ürünlerde ithalatı zorunlu hale getirmiştir.

- Ürünler katma değer açısından değerlendirildiğinde, yüksek katma değere sahip ürünler üretimin %4'ünü, orta dereceli katma değere sahip yassı ürünler %15'ini ve düşük katma değere sahip ürünler ise üretimin % 81'ini oluşturmaktadır. Düşük katma değerli ürünlerin payı açısından bakıldığında, Türkiye'nin dünya ortalamasınının 2 katı düşük katma değeri olan ürün ürettiği yani pahalı bir hammadde olan hurdadan ucuz ürünler ürettiği görülmektedir.
- 1990-1994 döneminde AB'den yapılan demir-çelik ürünleri toplam ithalatı %29'dan %55'e yükselirken, ihracat %22'den %4'e gerilemiştir.
- Üçüncü ülkelerden yapılan ithalat %71'den %45'e gerilemiştir. İhracat ise %78'den %96'ya yükselmiştir.
- AB 1994 yılı çelik ürünleri toplamı ithalatı içinde, hurdada %71, uzun üründe %11, yassı üründe %37, vasıflı üründe %36 paya sahiptir. Aynı dönemde, AB kaynaklı hurdanın ithalattaki payı giderek artmıştır.
- Türkiye demir çelik dış ticaretine bakıldığında AB'den ithalatçı, 3. ülkelere ise ihracatçı olduğu görülmektedir. Yani, AB'den ithal edilen hurda ile üretim yaparak 3. ülkelere satmaktadır.
- Uzun ürünlerde son beş yılda (1990-1995):
 - Kapasite %7.8 artmıştır.
 - Üretim %43 artmıştır.
 - İç Tüketim %24 artmıştır.
 - İhracat %57 artmıştır.
 - Yan Ürün İthalatı %223 artmıştır.
 - Hurda fiyatı (\$ bazında) %10 artmıştır.
 - İhracat fiyatı (\$ bazında) %6 azalmıştır.

Bu durum, iç tüketimde gereken artışın gerçekleşmesi olanağının olmadığı, uzun ürün dış ticaretinde sıfırlanan teşvikler nedeni ile rekabet gücümüzün azaldığını, girdi fiyatlarındaki artışa rağmen, satış fiyatlarında artış yapılamadığını göstermektedir.

- Kişi başına tüketim 150 kg'lar seviyesindedir. Kalkınmış ülkelerde bu değer 300-400 kg'lar düzeyindedir. Kişi başına üretim ve tüketim değerlerini en az 250-300 kg'lar düzeyine çıkarmak gerekir. Bu artış yassı ürünlerin üretim payının %65-70 düzeyine çıkarılmasının sağlanmasına kadar çok özel teşviklerle sürdürülmelidir.

Dünya ölçeğinde önemli bir yere sahip olan Türk demir çelik sektörü bu gücünü sürdürmelidir. Elde etmiş olduğu başarıyı devam ettirmelidir. Bunun için ana sorunların kısa sürede çözülmesi gerekmektedir.

STA'nın da parafe edildiği bu dönemde, kapsamlı bir yeniden yapılanma planına ihtiyaç vardır. Bu planın ana başlıkları:

- Yassı ürün kapasitesinin artırılması yolu ile kişi başına üretimi artırmak,
- Tesislerin mümkünse rehabilitasyonu ve modernizasyonunu tamamlamak,
- Çevre korumaya ve AR-GE'ye yönelik yatırımları desteklemek,
- İç tüketimi ve ihracatı artırıcı önlemleri almak, olmalıdır.

Sektörün yapısı için çeşitli kurum ve kuruluşlarca yapılan tespitler ile yapılanma için belirlenenler ışığında sorunlar ve öneriler şu şekilde belirlenmiştir.⁴¹

SORUNLAR:

1. Uzun ürünlerde üretim fazlası vardır.
2. Uzun ürünlerde aşırı kapasite fazlalığına rağmen kapasite artırıcı yatırımlar devam etmektedir.
3. Yasal yarı mamul ve mamul ithalatı, bazı Doğu Bloku ülkelere anti-damping vergisi konulmasına rağmen devam etmektedir.
4. Uzun ürünlerde kamu ve özel sektör arasında fiyat farklılıkları vardır.
5. Yassı ve kaliteli çelik üretimi iç tüketimi karşılayamamaktadır.
6. Üretim girdilerinin dünya fiyatlarından temini imkanları sıfırlanmıştır.
7. Yapılan ihracatların karşılığında hak kazanılan hak edişler mahsup edilememekte ve alınamamaktadır.

ÖNERİLER:

1. Üretim fazlası kapasitenin, yaratılacak bir kaynak ile satın alınıp üretim dışı bırakılması gerekir.
2. Yeni ark ocağı ve haddane yatırımlarına izin verilmemelidir. Bu tür yatırımlara elektrik enerjisi verilmemelidir.
3. BDT ve Doğu Bloku ülkelerinden yapılan ithalat önlenmelidir.
4. İsdemir'in ürün çeşitlendirilmesi yolu ile inşaat demiri piyasasından çekilmesi imkanları araştırılmalıdır.
5. Bağımsız haddehanelerin kütük ihtiyaçları kesinlikle iç piyasadan karşılanmalıdır.
6. Kamu sektörünün iç ve dış piyasalarda piyasanın altında satış yaparak haksız rekabet yaratması önlenmelidir.
7. Türk demir-çelik sektörünün dünya ölçeğindeki rekabet ortamında yaşamını sürdürebilmesi için acil ve ciddi yapılanma ihtiyacı vardır. Bunun için yaptırım gücü olan Demir-Çelik Birliği en kısa sürede kurulmalıdır.
8. AB normlarına uygun teşvik önlemleri getirilmelidir.

⁴¹ İKV Dergisi, 129, Mart-Nisan 1996, Ön.ver., s.10.

9. AB tarafından işçi çıkarma, kapasite indirme, kapama durumlarında uygulanmakta olan devlet yardımlarının Türkiye'de de uygulanması sağlanmalıdır.

Sonuçta, Türk demir-çelik sektörü zordadır. Ancak bu zorlukları yenmenin yolları vardır. Bu acil çözümler bir an önce sonuçlandırılmalıdır.

III. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİNDE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ

3.1. ORTAK SANAYİ ve REKABET POLİTİKALARI

Demir-çelik sektörünün konumunu daha iyi ortaya koyabilmek için, topluluğun izlediği temel politikaları, özelde sanayi ve rekabet politikalarını bilmek gerekir. Bu şekilde bütün içinde alt sektörü (demir-çelik) bütün yönleri ile ortaya koymak ve değerlendirmek daha kolay ve doğru olacaktır.

Avrupa Birliği'nde uygulanan sanayi politikasında bugün temel makro ekonomik sorunu olan işsizlik sürekli göz önüne alınmaktadır.

Avrupa Birliği'nde uygulanan sanayi politikasının üç ana unsuru vardır:

- Yüksek teknoloji gerektiren modern sanayilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Temel sorun olan teknolojik gelişmede ABD, Japonya, Kanada'nın gerisinde kalmanın getirebileceği sorunlardan bu şekilde kurtulma düşüncesinden doğmuştur. Bu amaçla havacılık, bilgisayar, uzay, haberleşme alanlarında firmaların birleşmesi, kamu ihalelerine katılması öngörülmektedir.⁴²
- Geleneksel sanayi dallarının desteklenmesi, korunması ve rekabet gücünün artırılması ikinci ana unsurdur. Yeni gelişmekte olan ülkelerin piyasalarda yarattığı güçlü rekabet nedeniyle (Doğu Avrupa ülkeleri, G. Kore, Tayvan, Çin vb.) geleneksel sanayi dalları (tekstil, demir-çelik, petro-kimya gibi) gerileme süreci başlamış ve atıl kapasite ortaya çıkmıştır. Ancak bu sanayi dalları önemli istihdam sağladığı için gözden çıkartılmaları söz konusu olmamaktadır. Bu yüzden yeniden yapılanma tedbirlerine ağırlık verilmektedir. Bu sanayi dalları kotalar, yüksek gümrük vergileri, gönüllü ihracat kısıtlama anlaşmaları, anti-damping soruşturmaları ile korunmaktadır. Ayrıca sübvansiyonlar da verilmektedir. Verimliliğin artırılarak, maliyetin düşürülmesi esas alınmaktadır. Bu yüzden de yeni ve modern teknolojilerin geliştirilmesi ve uygulanmasına öncelik verilmektedir.⁴³
- Yeni bir sanayi yapısı kurulana kadar, özellikle işsizlik probleminin hafifletilmesi için küçük ve orta boy işletmelerin desteklenmesi de üçüncü unsurdur. Küçük ve orta boy işletmelere önem verilmesinin bir diğer nedeni ise bu işletmelerin değişen şartlara göre hızla karar verebilmeleri ve etkin bir şekilde uygulayabilmeleridir. Bu durum söz konusu işletmelerin gelişmelere ve rekabete yüksek düzeyde uyum gösterebilmelerine olanak vermektedir. AB'de KOBİ'lere kapsamlı teşvikler uygulanmaktadır.⁴⁴

Roma Anlaşması, tarım sektörünün aksine, sanayi sektörü için ortak politika öngören hükümler getirmemiştir. Anlaşmanın sanayi ürünleri ile ilgili öngördüğü hükümler, rekabet politikası ile devlet yardımlarının denetimini içermektedir.

Ortak Rekabet Politikası'nın temelini, monopolleşme, sübvansiyon gibi belli konularda getirilen kısıtlayıcı hükümler oluşturmakla birlikte, çeşitli ayrıcalıklarda getirilerek, belli koşullarda birleşmeleri de desteklenmektedir.

⁴² Uğur Kılıç, *Türkiye Avrupa Toplulukları İlişkileri (1983-1988)* (Ankara: TOBB, 1990), s.19.

⁴³ TOBB, *Ekonomik Rapor, Rakamlarla Türkiye Ekonomisi (1995)*, s.104.

⁴⁴ Aynı., s.105.

Ortak Rekabet Politikası'nı düzenleyen maddeler Roma Anlaşması'nın 85-94. Maddeleridir. 85. Madde de işletmelere uygulanacak kurallar belirlenmektedir. Yatay ve dikey anlaşmaların yasaklanması söz konusudur. 86. Madde, monopol ve oligopolün piyasası ele geçirmesini engellemeye yöneliktir. 90, 91 ve 92. Maddelerde ise, devletin kendi işletmelerini, kuruluşlarını teşviki yolu ile piyasada eşitliğin bozulmasına yol açabilecek sübvansiyon gibi, damping türü uygulamalara getirilen kısıtlamalar belirlenmektedir.

Ortak Rekabet politikasının oluşturulmasında KOBİ'lerin teşviki üzerinde önemle durulmuş, genel politika haline getirilmiştir. Yine genel kabul gören bir diğer ilke, bölgesel ve sosyal amaçlı olanlar dışında, devlet yardımlarının benimsenmemesidir.⁴⁵

3.2. AVRUPA KÖMÜR ve ÇELİK TOPLULUĞU (AKÇT)

3.2.1. GENEL

AKÇT, AET (yeni adıyla AB) ve EURAOTOM'un (Avrupa Atom Enerjileri Birliği) oluşturduğu üç Avrupa Topluluğu'nun en eskisidir. 18 Nisan 1951'de imzalanıp, 25 Temmuz 1952'de yürürlüğe giren Paris Anlaşması ile kurulmuştur. Adına Schuman Planı da denir. Amacı kısa dönemde Fransa ve Almanya'yı birbirine katarak II. Dünya Savaşı'na neden olan kömür ve çelik sektörünü birleştirmek ve üyeleri arasına katılmak isteyen Avrupa ülkelerine de açık bir kömür ve çelik pazarı kurmaktır. Uzun dönemde ise, ekonomik ve siyasi alanlarda birleşmiş Avrupa'yı oluşturmak öngörülmüştür. İlk önceleri ekonomik sektörlerin uyumlaştırılması ile başlayan topluluk, sonra Avrupa Federasyonuna dönüşecekti, ekonomi, siyaset, savunma ve diplomasi tekleşecekti.

Ekonomik açıdan üyeler arasında ortak bir kömür ve çelik pazarı kurulması için madenler ve demir çelik sanayiinde yatırımların kolaylaştırılması, maliyet ve fiyatların düşürülmesi, ürün satışlarının artırılması, bu alanda çalışan işçilere yardım ve destek edilmesi öngörülmüştür. Ancak, 1970 petrol ve çelik krizinden toplulukta oldukça etkilenmiş ve gücü azalmıştır. AKÇT Anlaşması'nın yürürlük süresi 2002 yılına kadar olarak belirlenmiştir.

1 Temmuz 1967'de gerçekleştirilen Yürütmelerin Birleştirilmesi'ne kadar topluluğun başlıca organı olan Yüksek Otorite'ye devletler üstü yetki verilmişti. Yüksek Otorite ekonomik ve siyasi konularda üyeleri aşan kararlar alabiliyordu.⁴⁶

AKÇT Anlaşması, arz talep dengesi kurulmasını, üretim potansiyeli ve kaynakların akılcı kullanılmasını, çalışma koşullarının iyileştirilmesini, işçilerin yaşam standartlarının geliştirilmesini, rekabet edilen sanayilere herhangi bir kısıtlama getirilmeksizin üretimin modernizasyonunu ve kalitenin artırılmasını amaçlamaktadır.

⁴⁵ Pekcan, Ön.ver., s. 26,27.

⁴⁶ Ayşe Ceyhan, AT Terimler Sözlüğü (Afa Yayınları, Aralık 1991), s.70.

3.2.2. AVRUPA KÖMÜR ÇELİK TOPLULUĞU TİCARET POLİTİKASI ve DEMİR-ÇELİK SEKTÖRÜ GELİŞİM SÜRECİ

AKÇT Anlaşması'nın 71. Maddesi, üye ülkelerin ortak bir ticaret politikası uygulamalarını öngörmüş, ancak bunun saptanması ve uygulamasını onlara bırakmıştır. Demir çelik sektörü 1974 dünya ekonomik bunalımına kadar üye ülke ekonomileri için temel sanayi olmuştur. Bu dönemde talep %6 artmıştır. Sözü edilen dönemde, demir çelik sanayilerini en yüksek kapasitede ve verimle çalıştıracak ticaret politikaları uygulanmıştır. Aynı dönemde dünya çelik talebi 112 milyon tondan 704 milyon tona ve topluluk üretimi 156 milyon tona erişmiştir. Ancak 1. Petrol krizi ile birlikte çelik talebinde büyük düşüşler yaşanmış, yıllık ortalama artış %0,5'in altına düşmüş, üretimde 1974 rekorlarından uzak kalınmıştır. Bunun sonucunda, korumacı ve yapısal değişime itici bir ticaret politikası uygulanmaya başlanmıştır.

AKÇT'nin kurulmasından ve gümrüklerin kaldırılmasından sonra, çelik sanayi sürekli gelişme göstermiştir. İlk 5 yılda üyeler arasındaki çelik ticareti %129 artmıştır. Üye ülkeler üretimlerinin %25'ini birbirlerine ihraç etmektedirler.⁴⁷

1973 yılında yaşanan enerji krizi ve 1975 yılındaki ekonomik durgunluk, sektör için dönüm noktası olmuştur. Bazı çelik fiyatları yarıya inmiş, demir cevheri fiyatları %20-40 arasında artmıştır. Sektördeki işletmelerin bozulan mali durumlarına çözüm getirmek, piyasada istikrar sağlamak, yeni pazar koşullarına uyumu teşvik etmek için Topluluk sorumluluk yüklenmiştir.

Bu amaçla komisyon 24 Kasım 1976 tarihinde "Ortak Çelik Politikası" ile ilgili belgeyi kabul etmiştir. Bu politika, sürekli önlemler ile kriz durumlarında uygulanacak önlemleri içermekteydi. Topluluk ile üçüncü ülkeler arasındaki ilişkileri de kapsamakta, sosyal ve bölgesel unsurları da dikkate almaktaydı. Çünkü bu ekonomik kriz süresince çelik üretim coğrafyası önemli ölçüde değişmiş, sanayileşme yolunda ülkelerde çelik üretimlerini geliştirdiklerinden, dünya üretimlerindeki yerleri %8'den %16'ya, Doğu Bloku'nun %26'dan %32'ye çıkmış, AT'nin payı ise %22 iken 1984'de %17'ye, ABD'nin %19'dan %12'ye, Japonya'nın %17'den %15'e düşmüştür.⁴⁸ Üretimdeki düşüşe karşın AKÇT'nin üretim kapasitesi 1974-1980 arasında artmış, 1980'de 200 milyon ton olmuştur. Kapasite kullanımı ise %87 gibi yüksek seviyeden %57'ye (1983) düşmüştür. Bu dengesizlik fiyatlarda düşmeye, işletmelerde borçlanmaya ve istihdamda küçülmeye neden olmuştur. 1974-1983 döneminde demir çelik çalışanları 796.000'den 480.000'e düşmüştür.⁴⁹

1976'da Komisyon tarafından kabul edilen yönlendirici ilkeleri dört grup altında sınıflandırabilmek olanaklıdır:

- Piyasa birliği ve açıklığın korunması,
- Modernleştirilmiş üretim kapasitesinin korunması,
- Piyasa müdahalesi,
- İşçilerin yeniden eğitilmesi, başka alanlarda kullanılarak iş hayatına kazandırılması.

Bu hedefler çelik sanayiinin yeniden organizasyonunu öngörmüştür. Bu yönlendirici ilkelere göre, düşünülen yapısal yeniden yapılanmanın, piyasa koşullarının iyileştirilmesi

⁴⁷ Ceyhan, Ön.ver., s.76,224.

⁴⁸ Aynı., s.225.

⁴⁹ Aynı.

ile tamamlanması planlanmıştır. Bazı piyasa mekanizmalarıyla ilgili faaliyetlerin devamı ve yoğunlaştırılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

İthalat lisansının, haksız ticaret uygulamalarının saptanabilmesi için satın alma sözleşmelerinin sunulması üzerine, otomatik olarak verilmesi öngörülmüştür. Yapısal düzenleme sonucu, istihdamdaki azaltmanın seçenekler yaratarak dengelenmesi, işçilerin kullanılmasının (yeniden) Topluluk sorunu şeklinde ele alınması ile kabul edilebileceği belirtilmiştir.⁵⁰

Sözü edilen kriz, Topluluğun rolünü de değiştirmiştir. 1974'e kadar çelik üretiminin ve ticaretinin gelişmesi için gerekli ortamı yaratırken, krizden sonra Pazar düzenleyici bir araç, yeniden düzenlenmenin motoru olmuştur. AKÇT Anlaşması AT Komisyonu'na yatırımlar ve yardımlar üzerinde söz sahibi olma, hatta fiyat ve miktar belirleme yetkisi vermiştir. Komisyon da ilk hedef olarak işletmelerin mali dengelerini kurmayı, zararı önlemeyi almıştır.

Komisyon Aralık 1976'da üretimi talebe göre ayarlamak için bazı ürünlerin arzını gönüllü olarak sınırlamayı sağlayan sistem oluşturmuştur. Yönlendirici nitelikteki fiyatların yayınlanması, sistemi tamamlayıcı rol oynamıştır. Bu önlemler yürümeyince Anlaşma'dan doğan yetkisine dayanarak "önemli kriz hali" ilan edip, 1980'den itibaren üretimi kotaya bağlamıştır.

1977 yılında alınan önlemler, dış cephede çelik ihracatçısı ülkelerle ikili düzenlemelerin sonuçlandırılması, GATT antidamping hükümlerine uygun en iyi performans gösteren ihracatçı ülkelerin üretim maliyetlerini temsil eden temel fiyatların yayınlanması, üçüncü ülke çıkışlı bazı demir çelik ürün ithalatının denetimine ilişkin önlemler gibi unsurları içermiştir. Bu tarihten itibaren, asgari fiyatları, saptamaktadır komisyon. Yine de iç çelik fiyatlarının ABD ve Japonya'nın altında olduğu gözlenmiştir. Kota sisteminin uygulanmasından sonra AT'de çelik fiyatları %25 ile %30 kadar artmıştır.

Topluluk pazarının ithalat nedeniyle bozulmaması için 1 Ocak 1978 yılından beri ithalat gözetim altında tutulmaktadır. İç üretim maliyetlerine göre belirlenmiş referans fiyatları ile korunmaktadır. AT'ye ihracat yapan ülkelerle bu sistemi bozmayacak ticaret anlaşmaları yapılmaktadır.

Savaş sonrası geleneksel yapı ile yeniden kurulmuş olan Topluluk demir çelik sanayiinde yapısal değişikliklerin gerekliliği görülmüştür. AT Komisyonu rekabet gücü kazandırmak üzere yapılacak yapısal değişimi planlamış ve uygulamaya çalışmaktadır. Bu plana göre:

- a- Her yatırım, Komisyon tarafından plana uygunluğu bakımından incelenip, onaylanacaktır. Genelde üretim kapasitesi artırımına izin verilmemekte, her yıl verimli olmayan tesislerin kullanım dışı bırakılarak kapasite düşürülmesi istenmektedir. 1982 Kasım'ında varılan anlaşma sonucu indirilmesi istenen kapasite 30-35 milyon bitmiş mamuldür.
- b- Demir-çelik sanayilerine 1981 Yardımlar Kodu çerçevesinde yardım yapabilecekler, bunlar yapısal değişime yönelik, kısıtlı süreli ve rekabet koşullarını bozmayacak nitelikte olacaklardır. Yardımlara AT bütçesinden yapılan yardım da eklenecektir.
- c- Bunalımın sosyal ve bölgesel etkilerini ortadan kaldırmak. İşçi azaltımlarının etkilerini önlemek için;
 - Havzalarda yeni iş olanakları kurulması

⁵⁰ A. Alagöz ve L. Tunç Yeltin, Ön.ver., s.3.

- İşçilerin yeni iş türlerine göre yeniden yetiştirilmesi
- İşsizlik ücreti verilebilmesi için fonlardan yardım yapılması çalışmaları yürütülmüştür.⁵¹

1970'lerden itibaren yeni üretim tekniklerinin artması (sürekli döküm ve elektrikli ark ocakları) ise bazı üretim kalemlerinde verimliliği önemli ölçüde yükseltmiştir. 1970'li yılların ortasından itibaren çelik tüketimi AT'da azalmıştır. Bunun altında, çelik tüketen sanayilerin bir kısmında üretimin azaltılması, teknolojik gelişme, kalitede artış, ikame ürünlerin ağırlığının artması gibi nedenler yatmaktadır.

Bunların yanı sıra yeni sanayileşmiş ülkeler ve Doğu Avrupa'da yeni rakipler de etkili olmuşlardır. Bu ülkeler büyük miktarlarda düşük fiyatlı çeliği arz ederek AT piyasasına girmiştir. Önlemlere rağmen süren bozulma üzerine Ekim 1980'de kriz durumu ilan edilmiştir. 1980 ve 1986 arası yeniden yapılanma sürecinde, AKÇT Anlaşması'nın 58. Maddesi ile düzenlenen piyasa kontrolleri ve yardım kodu etkili ve belirleyici olmuştur. 1980 sonrası gelişmeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1 Şubat 1980, demir çelik sanayiine özel yardım kuralları,
- 6 Ekim 1980, 58. Maddeye uyan bunalımın belirlenmesi
- 31 Ekim 1980, üretim kotalarının belirlenmesi,
- 23 Aralık 1983, asgari fiyat uygulamalarının gözden geçirilmesi,
- 31 Ocak 1984, devlet yardımlarının gözden geçirilmesi,
- 29-30 Ekim 1985, yeni yardım kurallarının saptanması.

1986-89 dönemini kapsayan kurallar sadece:

- AR-GE yardımlarına,
- Çevre koruması yardımlarına,
- İşletme kapatmaları yardımlarına, izin verilmekteydi.⁵²

1983-1988 döneminde çelik üretimi %4,6, çelik tüketimi %4,8 büyümüştür. 1990'da başlayan ekonomik ortamdaki olumsuzluk neticesinde talepte önemli azalma gözlenmiştir. 1989'daki üretim ve tüketimdeki artış ise, Doğu Alman eyaletlerinin kayıtlara dahil edilmesinin sonucudur.

Topluluk ham çelik üretim kapasitesi bu yapılanma sürecinde 40 milyon ton azaltılmıştır. Sıcak haddelenme kapasitesindeki azalma 1988 sonunda 34 milyon tondur. 1992'de üretim %4, tüketim %1 civarında azalmış ve ortalama kapasite kullanımı ise %69 olmuştur. Üretim kapasitesi ve işgücünde önemli düşüşler olmasına rağmen yeniden yapılanmada ve kapasite indirilmesinde başarılı olunamamıştır.

1992 yılında Komisyon tarafından kapasite fazlası sorununa yönelik bir plan sunulmuştur. Sıcak haddelenmiş ürünler için üç senelik süre içerisinde 19-26 milyon ton/yıl kapasite indirimi öngörülmüştür. Bu planla üretken olmayan işletmelerin destek olarak üretime devam etmemelerine, yapılanma önlemlerini almalarını sağlamak amaçlanmıştır.

⁵¹ Ceyhan, Ön.ver., s.226,227.

⁵² Aynı., s.72.

Tablo 38. Avrupa Birliği'nde Demir Çelik Üretimine Temel Ürün Yelpazesine Göre Dağılımı (Milyon Ton)

	1984	1988	1990	1993
Dökme Demir	83.3	93.7	91.7	84.2
Ham Çelik	120.1	137.4	136.9	132.2
Sıcak Haddelenmiş Ürünler	97.9	119.7	121.1	111.7
Nihai Ürünler	94.4	115.1	116.0	119.0

1984-1985 AT 10. Doğu Almanya 1991'den itibaren ilave edilmiştir.

Kaynak: İKV yayını, No: 136

Tablo-3 incelendiğinde, AB'nin 1984-1993 arasındaki demir çelik üretiminin ürün cinslerine göre gösterdiği gelişim görülecektir.

1992 yılında sunulan planda öngörülen 17 milyon ton kapasite azaltılması, uygulama zorlukları nedeniyle planın 1994 sonunda geri çekilmesi ile gündemden düşmüştür.

Tablo-4'te ise AB'de ham çelik kapasitesi ve üretiminin 1986-1993 yılları arasındaki gelişimi görülmektedir.

Tablo 39. AB'de Ham Çelik Kapasite ve Üretimi

	Kapasite ton	Üretim ton	Kapasite Kullanım Oranı, %
1986	189.011	125.900	66.61
1989	176.194	140.230	79.59
1991	192.771	137.418	71.29
1993	189.684	132.246	69.72

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

Tablo 40. AB Üyesi Ülkeler İçin Önerilen Kapasite Azaltımları (Milyon Ton)

İtalya	9.2	Lüksemburg	1.2
Almanya	5.1	Belçika	0.5
İspanya	4.5	Hollanda	0.4
İngiltere	3.1	Portekiz	0.1
Yunanistan	2.5	İrlanda	0.0

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

Pazar daralması sonucunda çelik üreticilerinin zarar etmeye başladıklarına, bunun en önemli nedeninin kapasite fazlalığı olduğuna değinilmişti. Bu süreçte daralmaya karşı önlemleri hızla almaya ilk İngiltere başlamıştır. Kıta'nın uyum sağlaması ise yavaş olmuştur. AT'daki kapasite azaltımı %2 iken, İngiltere son üç yılda (1992-1995) kapasitesini %10 azaltmıştır. Yine de İngiltere çelik endüstrisi dikkatli davranmaktadır. Kıta'daki üreticilerin uyum sağlamada zorlanmasının, gecikmesinin nedeni olarak kamu mülkiyetinin etkinliği ileri sürülmektedir. İngiltere dışında çelik endüstrisi tamamen özel

sektörün elinde olan tek AT ülkesi Yunanistan'dır. Mülkiyetin kamu sektörünün elinde olmasının; stratejik kararların alınması yerine, devlet desteği ile ayakta kalmayı tercih etmelerine neden olduğu da ileri sürülmektedir.

AB'deki çelik endüstrisinin değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken bir noktada Doğu Avrupa'daki gelişmelerdir.

Dağılan SSCB'nin savaş gereçlerine yönelik üretim yapan Doğu Avrupa demir çelik endüstrisi, dağılma sonrasında önemli bir kapasite fazlalığının ortaya çıkmasına neden oldu. Teknolojisinin büyük bir bölümü de eski bir endüstriydi. Öyle ki üretimin %38'i, Batıda uzun süre önce terk edilmiş OH prosesi ile yapılmaktadır. Üretim yerlerinin seçiminde de yanlışlıklar görülmektedir. Dağılma sonrası, Doğu Avrupa çelik endüstrileri yeni pazarlar arayışına girdiler. Bu AT'da talep azalmasının yaşandığı dönemde pazara yoğun mal girişlerini doğurdu. 1992'de Doğu Avrupa'dan yapılan ithalat 2.4 milyon tona çıktı. İthalat, AT'daki üreticilerin hizmetlerinin karşılığını verecek düzeyin çok altında olunca, zaten yaşanmakta olan fiyat çöküşleri iyice artmıştır. AT'na olan bu hücum sonucunda Doğu Avrupa ile yapılan ticaretteki eski ticaret fazlalığı şimdi ticaret açığına dönüşmüştür.⁵³

Aynı dönemde ABD'ye yapılan çelik ithalatını düzenleyen Gönüllü Kısıtlama Anlaşmaları'nın 92 ortasında sona ermesi ile, ABD'li ve Kanada'lı üreticiler, dışarıdan gelen çelik ürünleri için, bir dizi anti-damping ve telafi edici vergi uygulanmasını istediler.

Avrupa Komisyonu, yukarıdaki problemler karşısında, Paris Anlaşması kapsamına dahil çelik ürünlerini üreten üreticilere yardımcı olmak için önlemler paketi hazırladı. Alınan karar gereği endüstri, fazla kapasitenin etkin şekilde azaltılmasını sağlayacak önlemleri yürürlüğe koyduğunu gösterirse desteklenecekti. Bu desteğin, kapatılan işletmelere ek mali yardım sağlanması, Doğu Avrupa'dan yapılacak ithalata kısıtlama, üretim ve teslimat miktarlarını belirleyen üçer aylık kılavuzların yayınlanması şeklinde olması kararlaştırıldı ve uygulandı.

1993 yılının ortalarına kadar Topluluk ekonomisinde etkili olan durgunluk, 1994 yılı başlarından itibaren etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bazı ülkeler bu durgunluktan oldukça etkilenirken, bazıları daha az etkilenmiştir. Çelik tüketen sektörler, diğerleri ile kıyaslandığında iyileşmede iyimser sektörlerden gözükmektedir. Sektör temsilcilerinin bir kısmınca iyileşmenin, canlanmanın gecikeceği öne sürülürken, bazıları canlanmanın 1994 yılı ikinci yarısından itibaren görülebileceğini ifade etmektedirler. Ancak demir-çelik ticaretinde toptancı konumunda yer alan tüccarlar, canlanmanın zaman alacağını vurgulamaktadırlar.

1993 yılı ilk çeyreğinde Topluluk, çelik üretiminde gerçekleşen kayda değer düşüşten sonra 1993'ün son aylarında 1992 yılı üretim seviyesini tutturmuş ve üretim 132 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Bu miktar ön tahminlere göre %4,5'lik sapma ile gerçekleşmiştir. Sapmanın nedeni ise Çin ve ABD'ye yapılan önemli çelik ihracatıdır. Almanya ve Fransa'da %5 ve %6 oranındaki artışlarla desteklenmiştir. 1994 yılı ilk 5 ayında, çelik üretimi 1993 yılının aynı dönemine göre %2,8'lik artış göstermiş, Nisan sonrasında ise durağanlaşmıştır.

1993 ve 1994 yılı tüketim ve üretimi aşağıda gösterilmiştir.

⁵³ Ereğli Demir Çelik, Demir Çelik Sektör Haberleri, 25 (Ocak 1995), s.4,5.

Tablo 41. Çelik Arz ve Talebi (Milyon Ton)

	1993	1994
Üretim	182.2	138.8
Tüketim	109.6	112.5

Kaynak: Ereğli Demir Çelik, Demir Çelik Sektör Haberleri, 24 (Kasım 1994), s.12

Topluluğun dış ticaretindeki gelişmeler de Tablo-8'de verilmiştir.

Tablo 42. Avrupa Birliği'nde Demir Çelik İthalat-İhracatının Yıllara Göre Dağılımı (Bin Ton)

	1984	1987	1990	1993
Topluluk Dışı İhracat	22.413	23.698	19.261	30.555
Topluluk Dışı İthalat	8.087	8.833	11.624	10.181
Ticaret Dengesi	14.326	14.865	7.637	20.374
İhracat/İthalat oranı	2.77	2.68	1.66	3.00

1984-1985 AT 10, Doğu Almanya 1991'den itibaren ilave edilmiştir.

Kaynak: İKV yayını, No: 136

Topluluğun 1993 yılı ilk 10 aylık döneminde demir-çelik ithalatı %25 oranında azalırken ihracatı %50 oranında artmıştır.

Çelik ithalatındaki azalmalar ülkelere göre farklılık göstermiştir. Örneğin, Güney Amerika'dan yapılan ithalat %53, Orta ve Doğu Avrupa'dan yapılan ithalat ise %38 azalma kaydetmiştir.

Demir-Çelik ürünleri ihracatında Çin ve ABD'ye yönelik olarak önemli artışlar kaydetmiştir.

Demir-Çelik üretiminde değerlendirme yapılırken dikkate alınması gereken iki önemli noktada, yöntemlerine göre ham çelik üretimi ve yassı-uzun mamul üretim dengesidir. Türkiye demir-çelik sektörü ile AB'nin demir-çelik sektörü arasındaki karşılaştırmada bu önemli olacaktır. Ayrıca bu iki nokta, izlenecek politikalara da yön verecek konumdadır. Bu nedenle Tablo-9 ve Tablo-10'da bu konulara değinilmiştir.

Tablo 43. Dünya'da Yassı Uzun Mamul Üretim Dengesi (%)

Ülkeler	Yassı Ürün	Uzun Ürün
ABD	62.7	37.3
Japonya	42.9	50.8
AB (15'ler)	54.9	45.1
Gelişmekte Olan Ülkeler	45.0	55.0
Merkez Planlı Ekonomiler	39.3	60.7
Türkiye	15.4	84.6
Dünya Ortalaması	49.1	50.9

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

Tablo-8'da da görüldüğü gibi, AB üretim dengesi uzun ürünlerde dünya ortalamasının altında, yassı ürünlerde ise ortalamanın üstündedir. AB'yi oluşturan ülkelerin gelişmişlikleri dikkate alındığında diğer ülke gruplarına göre oldukça olumlu

gözükmektedir. Yassı ürünler, otomotivden savunma sanayiine kadar, beyaz eşya sanayi ve diğer bütün sanayilere ve bunların gerisindeki diğer sektörlerin girdisidir. Bu durum başta AB olmak üzere tüm ülke gruplarında yassı ürün payının ağırlığını açıklamaktadır. AB ile ABD ve Japonya arasındaki farklarda bu şekilde açıklanabilir.

Yöntemlere göre üretimi incelediğimizde ise Bazik Oksijen Fırını teknolojisinin (BOF) önemli yer tuttuğunu görüyoruz. Bu sistem, üretimin kalitesi ve hızı açısından diğer sistemlere göre daha avantajlıdır. Siemens Martin Fırını teknolojisi ise ender kullanılan bir sistemdir.

AB'ne dikkat ettiğimizde %66,3 oranında BOF teknolojisinin kullanıldığı görülmektedir ki bu, dünya ortalamasının üstündedir. EAO teknolojisinin %33,7 ile hemen hemen dünya ortalaması ile aynı olduğu görülmektedir. AB ile ABD ve Japonya arasındaki farkı birliğin aleyhine burada da görmekteyiz. Yöntemleri dikkate aldığımızda, dünya çelik piyasasında belirleyici ülkelerin BOF teknolojisine ağırlık veren ülkeler olduğunu da gözlemleyebiliyoruz.

Tablo 44. Yöntemlere Göre Ham Çelik Üretimi

	Üretim Milyon Ton	BOF %	EAO %	OH %
İspanya	13.4	41.1	58.9	-
Avrupa Birliği	138.8	66.3	33.7	-
Türkiye	12.1	30.4	63.6	6.0
Toplam Doğu Avrupa ve Eski SSCB	109.1	51.9	13.2	34.9
ABD	88.8	62.3	37.7	-
Japonya	98.3	68.4	31.6	-
DÜNYA TOPLAMI	723.7	60.1	31.8	8.1

BOF: Bazik Oksijen Fırını, EAO: Elektrik Ark Ocağı, OH: Açık Ocak
Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

3.2.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNDE STANDARTİZASYON

Roma Anlaşması, üyeler arasında malların serbest dolaşımının sağlanmasını öngörür. Ancak 36. Maddede, kamu güvenliği, genel ahlak, insan, hayvan ve bitki sağlık ve güvenliği, kamu sağlığı nedenleri ile bazı ayrıcalıkların olabileceği belirtilmiştir. Söz konusu ayrıcalıklar üyelerce ticaret engelleyici unsur olarak kullanılıncaya, standartizasyonun önem ve gereği anlaşılmıştır.

Bu yönde yapılan çalışmalar sonucunda, "Klasik Yaklaşım" denilen uyumlaştırma programı uygulanmaya başlamıştır. Klasik Yaklaşım, mevzuattaki teknik kurullarla, eş etkili standartların uyumlaştırılmasını öngörmüştür. Üyeler arasında, test ve belgelerin karşılıklı tanınması ile ilgili bir düzenleme getirmemiştir. Her ürün için uyulması gereken özellikleri açıklayarak, üreticileri tek tip üretime zorlamıştır. Teknolojik gelişmeler, yani üretim teknikleri, tek tip standartizasyonu olanaksız kılmıştır.

1978 yılında Adalet Divanı'nın, prensip olarak üye ülkelerin ürünlerinin karşılıklı tanınması şeklindeki karar, yeni bir yaklaşım oluşturmayı gerekli kılmıştır. 1985'de

yayınlanan "Beyaz Kitap" ile "Yeni Yaklaşım" adı verilen standardizasyon anlayışı kabul edilmiştir.

Yeni Yaklaşım ile, yönergelerin fazla teknik detay içermemesi, üretilen malların, mal gruplarına göre uyması gereken genel kuralları belirlemesi amaçlanmıştır. Temel gereklere uygunluğunun belirtilmesi durumunda, malların serbest dolaşımı olanaklı olacaktır. Tamamlayıcı olarak "Global Yaklaşım" anlayışı getirilmiştir. Buna göre, ürünlerin testlerini yapmak, sonuçlarına göre belgeleri vermek için her ülkede bazı kurumlar belirlenecek ve bunların dışındaki test ve belgelendirme kabul edilmeyecektir.

CEN (Avrupa Standartlar Komitesi), CENELEC (Avrupa Elektroteknik Standartlar Komitesi), ETSİ (Avrupa Telekomünikasyon Standartlar Komitesi), yasal standartların belirlenmesi için kurulmuştur. Standartlar ile ilgili yönergeler için oy çokluğu ilkesi getirilmiştir.

Yeni Yaklaşım ile, yönergeler ürünlere göre değil, kullanım amaçlarına göre hazırlanmıştır. Benzer işlevli ürünler gruplandırılmış, tek yönerge ile fazla ürün için en az güvenlik koşulları sağlanmıştır. Teknik özelliklere yönelik standartlar ihtiyarı, yönergeler zorunlu tutulmuştur. Standartlar konusunda üreticilerin beyanı esas alınmıştır.

Test ve belgelendirme işlemlerini yapacak kurumların açık ve güvenilir olmasının sağlanması amacı ile Akreditasyon kurumunun oluşturulması sağlanmıştır. Bu kurum, test etme ve belgelendirme kurumlarını denetleyecektir. Denetlenip, onaylanan ve Komisyon tarafından da uygun bulunan kurum onaylanmış kurum olur.

Yeni Yaklaşım ile, standartlar karışıklıklar ve detaylardan kurtarılma, yönergelerin nasıl uygulanacağı konusunda yol gösterici olmuştur.

CEN (Avrupa Standartlar Komitesi)'ne değinmekte yarar vardır. Bu komite, alanını, demir-çelik ürünleri, demir dışı metaller, metal olmayan maddeler ve diğer maddeler olarak belirlemiştir.

ECISS (Avrupa Demir Çelik Standardizasyon Komitesi) ve COCOR (Demir Çelik Ürünleri Nomanklatürü İçin Koordinasyon Komisyonu) 1953'de kurulmuştur. COCOR, 1987'ye kadar 190 adet standartlar oluşturmuştur. Bunlar, üyelerin hukuklarına uyumlaştırabilecekleri, benimseyip, uygun hareket edebilecekleri tavsiye kararları niteliğindedir. 1986 yılından sonra demir çelik ürünlerinin standardizasyonundan ECISS sorumludur. İdari ve hukuki açıdan CEN'e bağlıdır.

ECISS'in amacı demir çelik sektöründe, tanım, sınıflandırma, test, analiz, teknik temin konularında Avrupa standartları üretmek, üyeler arasında ulusal standart olarak uygulanmasını sağlamaktır. ECISS programı, ilk yıllarda temel standartlara yönelik (çelik kalitesi, test, genel teslim koşulları vb.) olmuştur. Üçüncü programdan bu yana ise kullanıcı tarafından istenen standardizasyona ve ikinci kez değişimi gerektiren (tüpler, kaplamalar, dövme demir işleri vb.) ürünlere yönelik çalışmalar yapılmaktadır.⁵⁴

CEN'e asıl üye olan AB ve EFTA ülkeleri dışında, gözlemci konumunda olan ülkeler de bulunmaktadır. Türkiye'de bu konumda yer almaktadır.

⁵⁴ A. Alagöz ve L. Tunç Yeltin, Ön.ver., s.8.

Demir çelik üreticileri standardizasyona verdikleri önemden dolayı hem ECISS'te hem CEN'de yer almaktadırlar. Ayrıca Avrupa Çelik Üreticileri Birliği (EUROFER) içinde kendi standardizasyon komiteleri geliştirmişlerdir.

Avrupa Standartları ülkelerin ulusal standartlarına gittikçe artan hızla girmekte, ticaretteki teknik engeller azalmaktadır. Çelik şartnamelerindeki pek çok değişiklik ortadan kalkmakta, üretimde ekonomiklik ve sektörde rekabet gücü artmaktadır. Çelik üreticileri ile tüketicilerini bir araya getirdiği için, üreticiler tüketici isteklerinden, tüketiciler de teknik gelişmelerden haberdar olmakta ve böylece birlikte çalışma şartları oluşturulmaktadır.

Demir çelik ürünleri ile ilgili oluşturulmuş standartları sektörel bazda içeren yönerge 1987 tarihli Yeni Yaklaşım Konsey Yönergesi'dir. Bu yönergede onaylanmış kurumların test ve belgelendirme işlemlerinin karşılıklı kabulü ve uyumlaştırılmış standartlara sahip ürünlerin serbest dolaşımı öngörülmüştür. Aynı zamanda yönerge, basit basınçlı kaplar konusunda CEN ve CENELEC tarafından düzenlenmiş standartların esas alınması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, Avrupa seviyesinde uyumlaştırılmış standartlara sahip olunmasının gereğinden bahsederek, standartlara uygun üretilmiş ürünlerin emniyet gereklerine uyduğunun varsayılabilceğini belirtmiştir. Yönergeye göre, uyumlaştırılmış standartlar, özel kurumlar tarafından hazırlanmalıdır. Yönerge, esasta demir çelik ürünlerini kapsamakta ama ECISS, EN (Avrupa Standartları) çalışmalarını bu yönerge çerçevesinde sürdürmektedir.

CEN üyesi ülkeler EN ile ulusal standartların uyumlaştırılması işlemlerini kendi kurumları içinde gerçekleştirmekte, CEN'e bildirmektedirler. Türk Standartları Enstitüsü'nün demir çelik ürünleri için hazırladığı pek çok Türk standardı bulunmaktadır. TSE standartları ile EN arasında içerik yönünden pek çok benzerlik vardır. Ancak birebir uyum söz konusu değildir. CEN'de gözlemci üye olduğu dikkate alındığında, EN'e uyum gerekliliği ortadadır. TSE'nin çalışmaları devam etmekte, ancak EN ile uyumlaştırılmış Türk standartları bulunmamaktadır.

AB Komisyonu tarafından hazırlık çalışmaları sürdürülen basınçlı kaplar direktifini destekleyecek olan 13 harmonize standardın hazırlanmasıyla ilgili çalışmalar CEN bünyesinde başlatılmış, buna ek olarak gelecekte ihtiyaç duyulabilecek Avrupa demir çelik standardı ile ilgili çalışmada hazırlık safhası tamamlanmak üzeredir. 1994-1995 yıllarında demir çelik konusunda CEN tarafından kabul edilen standartların büyük bir bölümünün üye ülkelerde yürürlüğe konulduğu görülmektedir. ECISS tarafından eldeki standart hazırlama programının büyük bölümünün tamamlandığı görülmektedir.⁵⁵

3.2.4. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNE YÖNELİK TEŞVİKLER YARDIMLAR

AB'de demir çelik sektörü için ayrı yardım kodu bulunmaktadır. Yani, diğer bir deyişle, Avrupa'da demir çelik ürünlerine verilecek yardımlar ayrı bir mevzuatla düzenlenmiştir ve burada verilen yardımlar, yatırım teşvikleri tamamen kaldırılmıştır.

Devlet yardımları, Paris Anlaşması'na göre ilke olarak yasaklanmıştır. Ancak, pazardaki daralma sonucunda sektörde baş gösteren kriz hükümetlerin bu hükmü göz ardı etmelerine neden olmuştur. Hükümetler yardımların onaylanması durumunda kapasite azaltımına gideceklerini belirterek Komisyon'a başvuruları, bir çok olayın

⁵⁵ Standart Dergisi, Ekim 1995.

incelenmesini başlatmıştır. Onay ancak Bakanlar Kurulu'nun oy birliği ile verilebilmektedir.⁵⁶

AB'de genelde dört tip yardım uygulanmaktadır. Bunlardan biri araştırma-geliştirmeye verilen yardımlar, ikincisi çevreyi korumaya yönelik yardımlar, diğeri kapasite azaltmaya yönelik yardımlar. AB, çıkarılan yardım, kodunda kapasite indirimlerine de teşvik verilmesini öngörmüş, kapatılan fabrikalardan çıkarılan işçilere de sosyal yardım verilmesi, sektöre verilen yardımların dördüncüsünü oluşturmaktadır.⁵⁷

Devlet yardımlarının, AB Komisyonu tarafından sınıflandırmasını incelemek gerekmektedir. Dört teşvik sınıfı tanımlanmıştır. Her sınıf bir harfte temsil edilmektedir. Harflerin yanında 1 veya 2 sayısı vardır. 1 sayısı, bütçe yardımı (Merkez Bankası bütçesinden sağlanmış), 2 sayısı ise, verginin kaldırılması (yardımının vergi sistemi yolu ile verilmesi), anlamına gelmektedir.⁵⁸

Bunlar incelenecek olursa:

a) Grup A(A1+A2) : Nakdi yardımlardır. Yardım unsuru teşvikin sermaye değerine eşittir. A1 ve A2 sınıflarının kapsadığı teşvikleri, hibeler, faiz sübvansiyonu, Ar-ge çalışmalarının finansmanı, vergi kredileri ve diğeri vergi önlemleri, vergi indirimi veya muafiyeti, sosyal sigorta primlerinde indirim.

Bu sübvansiyonlar önceden hesaplanabilirler. Verilişleri bir üretim dalına, işletme şekline, mali durumuna veya kuruluş yerine sahip olmak gibi ölçütlere bağlanmıştır. Birlik'te en sık kullanılan yardımlardır.

b) Grup B : Devletin özsermayeye hisse senedi yoluyla katılımı şeklinde yapılan finansal yardımdır. Ayırım, transferin bir yardım veya kamu sektörünün bir ticari faaliyete girişmesi şeklinde gerçekleşip gerçekleşmediğidir.

Öz sermayeye katılım B1 adıyla düzenlenmiştir. Devletin hisse senedi yoluyla ortak olması anlamını taşımaz. İşletmenin hisse senetlerinin talep görmeyecek olduğu durumlarda devletin yaptığı alımlardır. Böylece devlet sermayeye katılarak zor durumun atlatılmasına yardımcı olacak fon akımını sağlar.

Bu yardım biçimi Yunanistan, Fransa, İspanya ve İngiltere'de önemli şekilde kullanılmış, özelleştirme dönemlerinde yoğunlaşmıştır. Portekiz'de ve bu teşvik sanayiye verilen teşviklerin yarısından fazlasını kapsamaktadır. Bu 1989 yılında çelik sektörünün yeniden yapılanması sırasında verilen teşvikler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

⁵⁶ Ereğli Demir Çelik, Ocak 1995, Ön ver., s.6.

⁵⁷ İKV Dergisi, 129 "AKÇT ve Türkiye STA ve Demir Çelik Sektörüne Etkileri Paneli" konuşmaları (İstanbul; Mart-Nisan 1996), s.24.

⁵⁸ Arif Esin, Aylin Alagöz, Şirin Çalış, AB'nde Teşvik Sistemi-İlkeler ve Uygulamalar (İstanbul: Kasım 1994), s.22

Belirlenmesi çok güç olan bir yardım biçimidir. Finansal transferlerin sürmesi durumunda, bir yardım oluşturur.

c) Grup C(C1 + C2) : Transfer edilen anaparadan tasarruf edilen faizleri kapsar. Ya düşük faizli kredi şeklinde (C1) yada ertelenmiş vergi şeklinde (C2) olurlar. Teşvik unsuru anapara değerinden çok daha düşüktür.

Bu sınıfta yer alan teşvikler; kamu veya özel kaynaklı düşük faizli krediler, kamu veya özel kaynaklı katılım kredileri, başarıda geri ödenecek avanslar, ertelenmiş vergi provizyonları (rezervler, hızlandırılmış amortisman)

Bu teşvikler sadece Danimarka, Fransa ve Lüksemburg'da önemli yer tutmaktadır. Ertelenmiş vergiler ve vergiye tabi tutulmamış rezervler en az kullanılan teşviklerdir. Sadece İngiltere, Fransa ve Almanya'da kullanılmaktadır.

d) Grup D1 : Nominal ifade edilen garantilerdir. Kredi faizsiz olabildiği gibi düşük faizli de olabilir.

Garanti programının kapsadığı miktarlar, ödenen prim dışta olarak garanti programlarından kaynaklanan kayıplar, bu grupta yer alan teşviklerdir.

Ticaret ve ihracatı desteklemek, şirket kurtarmalara yardımcı olmak, KOBİ'lerin gelişmesini sağlamak için kullanılmaktadırlar.

Daha çok Fransa, Yunanistan ve Belçika'da kullanılmıştır. Belirlenmeleri ve hesaplanmaları güçtür.

Komisyon'un demir çelik sektöründeki temel politika araçlarından biri 1980 yılında konulmuş olan ve güçlendirilen sektöre yönelik yardımlar kodudur. Bu kod, işletmelerin üretim kapasitelerini indirmeye, onları daha rekabetçi ve finansal olarak faaliyetlerine devam edebilmelerini sağlayacak yeniden yapılanma programlarına girişmelerini öngörmektedir. Ayrıca, yardım toplamı ile yoğunluğunun yeniden yapılanmaya bağlanması ile ortak çıkarlara zarar verecek rekabet bozukluklarına engel olmakta önemli kistaslardır. Yardım kodu, açıklığı da öngörmektedir.⁵⁹

1 Şubat 1980 tarihli Komisyon kararında, demir çelik sektörüne verilecek yardımlar için uyulması gerekli ilkeler belirtilmiştir:

- Yardımlar ne şekilde olursa olsun, yeniden yapılanmayı desteklemeli, bölgesel ve sosyal sonuçlarını göz önünde bulundurmalıdır.
- Ortak çıkarlara ters, rekabetin bozulmasına yol açacak şekilde olmamalıdır.
- Süre ve hacim olarak sınırlandırılmalıdır.
- İşletmeler arasında özel veya kamu mülkiyeti ayırımı yapılmamalıdır.
- Ülke açısından, bölgesel veya yerel olarak yardımların değerlendirilmesinde ayrımcılık yapılmamalıdır.⁶⁰

Söz konusu kararda, sektöre verilecek yardımların bazı koşullara uyması ile pazarın işleyişine ters düşmeyeceği belirtilmektedir. Bu koşullarda uygulanan yeniden

⁵⁹ Aynı., s.56.

⁶⁰ A. Alagöz ve L. Tunç Yeltin, Ön.ver., s.13,14.

yapılanma, yardımları tutar ve hacim olarak gerekli kılmalıdır. Yatırım programı demir çelik sanayi yeniden yapılanma kıstaslarıyla aynı doğrultuda olmalıdır. Aynı şekilde, korumacı önlemler şeklinde acil yardımlar, ciddi sosyal sorunlar ortaya çıktığında ortak pazarın işleyişine uygun görülmektedir.

Komisyon kararında gözetilen asıl amaç, tanımlanmış hedeflere yönelik olarak demir çelik sektörüne yardıma izin veren bir Topluluk sisteminin oluşturulmasıdır. Dikkate alınan kıstaslar ise, yapılanmaya katkısının olması, süre ve hacim sınırlandırılması, rekabetin bozulmasına yol açmasıdır.

Demir çelik sanayiinde yapılanmanın hemen başlaması gerçekleşmesi için, yardımların belirlenmiş sürelerde indirilmesi ve kaldırılması gerekliliği de vurgulanmıştır. Sürelerin yardımlar ile ilgili ödemelerde de uygulanmasının gerekli olduğu belirtilmiştir.

Bir başka karar ile de, sektöre verilen yardımların pazarın işleyişine ters düşmemesi için gerekli koşullar belirtilmiştir:

- Yardımdan yararlanan işletme yada işletmelerin yeniden yapılanma unsurlarını taşıyan (modernizasyon, kapasite indirimi, gerektiğinde mali açıdan yeniden yapılanma gibi) tutarlı yeniden yapılanma programına girişmeleri, programın rekabet güçlerini düzenlemesi, işletmelerin yardımsız mali açıdan işleyişlerini sürdürmelerini sağlaması,
- Programın işletme yada işletmelerin üretim kapasitesinin piyasanın büyüme kaydetmeyeceği farklı ürün kategorilerinde, kapasitede artış öngörmeksizin indirilmesini sağlaması,
- Demir çelik işletmelerinde verilen yardım tutar ve yoğunluğunun aşamalı azaltılması,
- Rekabeti önleyici, bozucu, ortak çıkarlara ters düşecek şekilde, yardımların, mübadele koşullarını değiştirmemesi.

Ar-ge yardımlarının da,

- Üretim maliyetlerinde azalma veya üretimde iyileşme,
 - Ürün kalitesinde artış,
 - Ürün performanslarının iyileştirilmesi veya çelik kullanımının genişletilmesi,
 - Sağlık ve güvenlik koşullarının iyileştirilmesi,
- hedeflerine yönelik olması durumunda uygunluğu öngörülmüştür.

Çelik sanayiine yönelik yardımlarda Topluluk kurallarını oluşturan karar 31 Aralık 1996'da yürürlükten kalkacaktır.

Genel bölgesel yardım programları çerçevesinde, geçmiş dönemde Yunanistan, Portekiz ve eski Doğu Almanya'da yerleşik çelik işletmelerine yatırım amacı ile yardım verilebileceği ve bu yardımlarının 31 Aralık 1994 tarihine kadar Ortak Pazar kapsamında uygun sayılabileceği de belirtilmiştir. Temel kıstas, yatırımın adı geçen yerlerde yerleşik olması ve üretim kapasitesinde artışa yol açmamasıdır.

16 Mayıs 1994'te kabul edilen Uyum Fonu, projelerin teknik ve finansman aşamalarının veya Birliğin stratejilerine bağlı proje gruplarının finansmanına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Birliğin "yapısal amaçları" Birlik içindeki bölgelerin ekonomik kalkınmasını, işgücünün teşviki, çevrenin korunması, yeni enerji kaynakları, alt yapının geliştirilmesi ve tarım, balıkçılık, çelik gibi sektörlerin uyumuna yönelik proje ve uygulamaları finanse eden araçlardır. Bölgesel, sektörel, genel ve yatay olarak belirlenen yardımlar ülke bazında gruplandırılmış belli teşvik tekniklerine göre verilmektedir.

Yardımlar üç yapısal fon tarafından verilmektedir.

- Bölgesel dengesizlikleri azaltmak amacıyla Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF)
- Ana amacı istihdam olanaklarının artırılması olan Avrupa Sosyal Fonu (ASF)
- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (ATYGF)

Krediler; Avrupa Yatırım Bankası, Borçlanma ve Kredilendirme Konusunda Yeni Birlik Aracı (NCI), AKÇT ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu tarafından sağlanmaktadır.

Beş öncelikli hedef vardır:

- 1- Kalkınmada geri kalmış yörelerin yapısal uyumu ve gelişmesini teşvik etmek (ABKF, ASF, ATYGF),
- 2- Sanayi gerilemesinden etkilenmiş bölgelerin yada bölgelerin bazı kısımlarının iyileştirilmesi (ABKF, ASF),
- 3- Uzun süreli işsizlikle mücadele (ASF),
- 4- Genç nüfusun mesleki olarak entegrasyonu (ASF),
- 5- Tarımsal yapıların uyumunun hızlandırılması, kırsal alanların teşviki (ATYGF, ASF, ABKF)

Demir çelik işletmelerinin bulunduğu sanayisi gerileyen bölgeler, belirtilen hedefler özellikle 2. hedef kapsamında desteklenmektedir.

İngiltere ve İspanya parasal yardımı en yoğun uygulayan ülkelerdir. Toplam yardımlarının %78'i parasal olarak verilmektedir. Vergi indirimi şeklindeki teşvik ise Almanya'da toplam yardımların %61'ine, İrlanda'da %44'üne ve İtalya'da %40'ına denk düşmektedir. Yunanistan yardım biçimlerinin hemen her türünü uygulamaktadır. Toplam yardımların %44'ünü parasal yardım, %17'sini vergi indirimi, %18'ini özsermayeye katılım, %11'ini uygun koşullu kredi ve %11'ini garanti yoluyla yapmaktadır.⁶¹

Devlet yardımlarını; Yatay amaçlar, özgün sektörler ve Bölgesel amaçlar doğrultusunda verilmesine göre değerlendirdiğimizde:

	Yatay Amaçlı	Özgün Sektörler	Bölgesel Amaçlı
Yunanistan	%81		
Hollanda	%77		
Belçika	%76		
İspanya		%67	
Portekiz		%78	
Lüksemburg			%61
Almanya			%61
İtalya			%55

Birlik içerisinde en çok yatay amaçlı yardımlar alıcı bulmaktadır. Ardından bölgesel amaçlı yardımlar gelmektedir. Yatay amaçlar; AR-GE, çevre, KOBİ, enerji tasarrufu vb. konular için verilen yardımları; Bölgesel amaçlar, kalkınmada geri kalmış ve yapısal düzenlenmeden etkilenecek bölgelerin iyileştirilmesi için verilen yardımları; Özgün sektörler ise ülke ekonomisi içinde önemli yer tutan sektörlerle verilen yardımları kapsamaktadır.

Toplam devlet yardımları içerisinde imalat sanayiine verilen yardımlar %40 düzeyindedir. %73 ile Yunanistan bu alanda en çok yardım sağlayan ülkedir. %74 ile Lüksemburg taşımacılık, %42 ile Portekiz madencilik, %27 ile tarım sektörüne Danimarka en çok yardım sağlayan ülkelerdir. Birlikte devlet yardımları rakamları önemli boyutlara

⁶¹ A. Esin, A. Alagöz, Ş. Çalış, Ön ver., s.88.

gelmiştir. İşletmelere yardım amacıyla 1993 yılında bütçelerden yapılan harcamalar 90 milyar ECU'yü bulmuştur.⁶²

Tablo 45. Portekiz, Toplam Devlet Yardımı - 1988-1990 Yıllık Ortalama (Milyon ECU)

Sektörler Faaliyetler	A1A	A2A	B1A	C1A	C2A	D1A	TOPLAM
- Tarım	175.59	-	-	-	-	-	175.59
- Balıkçılık	3.74	-	-	-	-	-	3.74
- Yatay Amaçlar	85.18	12.92	0.38	1.73	-	5.30	105.51
- Spesifik Sektörler (Demir Çelik)	198.91 (28.04)	3.19 -	362.14 (115.67)	20.38 -	- -	- -	584.62 (143.71)
- Bölgesel Yardımlar	30.92	1.46	-	0.11	-	-	32.49
TOPLAM	494.34	17.57	362.52	22.22	-	5.30	901.95

Tablo 46. İspanya, Toplam Devlet Yardımı - 1988-1990 Yıllık Ortalama (Milyon ECU)

Sektörler Faaliyetler	A1A	A2A	B1A	C1A	C2A	D1A	TOPLAM
- Tarım	186.71	-	-	-	-	-	186.71
- Balıkçılık	58.87	-	-	-	-	-	58.87
- Yatay Amaçlar	447.77	-	3.09	218.97	-	23.43	693.26
- Spesifik Sektörler (Demir Çelik)	4.639.32 (587.57)	- -	244.08	48.81	- -	- -	4.932.45 (726.65)
- Bölgesel Yardımlar	120.41	1.54	-	7.46	-	-	129.41
TOPLAM	5.453.08	1.54	247.41	275.24	-	23.43	6.000.70

Tablo 47. Yunanistan, Toplam Devlet Yardımı - 1988-1990 Yıllık Ortalama (Milyon ECU)

Sektörler Faaliyetler	A1A	A2A	B1A	C1A	C2A	D1A	TOPLAM
- Tarım	207.09	-	-	-	-	-	207.09
- Balıkçılık	2.88	-	-	-	-	-	2.88
- Yatay Amaçlar	345.78	108.63	188.17	103.3	-	119.32	865.20
- Spesifik Sektörler (Demir Çelik)	218.06 -	14.44 (1.95)	- -	8.42 -	- -	3.98 -	243.90 (1.95)
- Bölgesel Yardımlar	98.90	57.53	-	1.8	-	-	158.13
TOPLAM	871.61	180.60	188.17	113.52	-	123.3	1.477.20

Kaynak: A. Esin, A. Alagöz, Ş. Çalış, AB'de Teşvik Sistemi, 1994

Not: Yatay Amaçlar; AR-GE, Çevre, KOBİ, Enerji Tasarrufu vb.

⁶² Aynı.

Tablo 48. Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinin 3.5.1994 Tarih ve L 112 Sayılı Nüshasında Yayınlanan AB Çelik Sektöründe Faaliyet Gösteren Bazı Firmalar için Devlet Yardımı Öngören Komisyon Kararlarının Özeti

ÜLKE	FİRMA	YARDIM TUTARI (Milyon)	AÇIKLAMA
PORTEKİZ	SIDERURGIA NACIONAL	38.000 Escudo	Özelleştirme için sermaye arttırımı
		22.120 Escudo	Borç silme
		60.120 Escudo	TOPLAM YARDIM
İSPANYA	CORPORATION DE LA SIDERURGIA INTEGRAL	276.700 Peseta	AHV ve Ensidesa'nın eski kamu hissedarları tarafından yeni şirketin sermayesine ilave
		54.519 Peseta	Sosyal yardım
		9.400 Peseta	Beklenmeyen giderler
		61.654 Peseta	92 ve 93 yıllarındaki ek işletme zararları ile kapanmalardan dolayı olan ciro düşüşünün karşılanması
		402.273 Peseta	TOPLAM YARDIM
İSPANYA	SIDENOR	26.300 Peseta	Borç silinmesi
		7.790 Peseta	Sosyal yardım
		20.200 Peseta	Ödenmiş sermaye katkısı
		25.762 Peseta	92 ve 93'teki ek işletme zararları ve mali giderleri karşılamak üzere zarar telafi tazminatı
		80.052 Peseta	TOPLAM YARDIM

Not:

3/05/1994 Tarihli T.C. Merkez Bankası Çapraz Kurlar:

1 US \$ 134.95 İspanyol Pesetası

1 US \$ 171.42 Portekiz Esküdosu

Buna göre yapılacak devlet yardımları:

Portekiz firmasına toplam 350.717.536 US \$

İspanyol INTEGRAL firmasına toplam 2.980.904.039 US \$

İspanyol SIDENOR firmasına toplam 593.197.481 US \$

Yapılacak devlet yardımlarının genel toplamı (Almanya, İtalya firmalarıyla birlikte) 7.621.414.118 US \$'dir.

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

AB'de sektöre yönelik destek mekanizmaları içinde "Destek Programları" da yer almaktadır. Bu programlar, Topluluk Programları, Topluluk Çıkarlarını İçeren Programlar ve Özel Programlar'dan oluşmaktadır.

Topluluk programları, Topluluk amaçlarını kapsayan, politikalarının yerine getirilmesine yönelik önlemleri içermektedir. Amacı, bir yada fazla bölgede sosyo-ekonomik durumu etkileyen ciddi sorunların çözümlenmesine yardımcı olmaktadır.

RESIDER I, çelik sektörüyle ilgili faaliyetlerin yer aldığı bölgelerin ıslah edilmesine yönelik programdır. Amaç, ilgili bölgelerde işgücü yaratıcı yeni ekonomik faaliyetlerin gelişmesini engelleyen koşulların ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmaktır. ıslah edilecek bölgeler ile Topluluğun çelik sanayi ile ilgili politikası arasında bağ kurmayı hedeflemektedir. Uygulanması için gerekli kıstaslar şunlardır:

- Çelik sanayiinde en az oranda işgücü olanağı olması (1 Ocak 1986'da 3500 iş),
- Sanayi işgücünün büyük ölçüde çelik sanayiine dayanması (%10 ve daha fazla),

- Çelik sanayiinde büyük iş kaybı (1 Ocak 1986'dan itibaren 1500 veya daha fazla iş)
- Çelik sanayi ile ilgili faaliyetlerin bulunduğu bölgedeki sosyo-ekonomik durum.

RESIDER II (1994-1999), çevre, yeni ekonomik faaliyetler ve insan kaynaklarına öncelik vererek, ilgili bölgelerde bozulan ekonomik koşullara uyum sağlamalarının hızlandırılmasını amaçlamaktadır. Aranılan koşullar:

- 1 Ocak 1986'dan itibaren en az 1000 iş kaybı,
- Gelecekteki iş kaybı riskinin en az 1000 olması,
- Yüksek işsizlik,
- Çevrenin bozulması,
- Yerleşim yerinin uzak yada bağlantısız olması

Programlar kapsamında;

- Eski çelik sanayi, yapılarının kullanıma uygun hale getirilmesi, faaliyetlerin başka alanlara kaydırılması kapsamında çelik alanlarında sosyal ve ekonomik alt yapının yenilenmesi,
- Yeni ekonomik faaliyetlerin özellikle KOBİ'lerin destek mekanizmalarıyla teşvik edilmesi,
- Ekonomik dönüşüm ve bölgesel kalkınma ile ilgili organlara destek verilmesi,
- Eğitim ve işgücü için destek verilmesi,
- Küçük firmalar için AKÇT kredilerinde faiz sübvansiyonu, gibi önlemler planlanmıştır.⁶³

Resider çerçevesinde 8 üye ülkede 18 bölge uygun olarak sınıflandırılmıştır. Programların toplam maliyeti 1,395 milyon ECU olup, 272 milyonu ABKF tarafından finanse edilmiştir. Fonun desteği 1986-1989 dönemi süresinde çelik sektöründe mevcut iş kayıpları ve beklenen iş kayıplarına dayanmıştır. Ayrıca AKÇT ve AYB'den (Avrupa Yatırım Bankası) de destek sağlanmıştır.

Resider tarafından finanse edilen faaliyetler alt yapı yatırımı, küçük işletmelerde iyileştirme ve yatırım yardımını içermektedir. Bunlar ABKF katkısının sırası ile %54'ünü, %24'ünü ve %22'sini içermektedir.

Fonların kullanımının ülkeler bazında değişiklik gösterdiği görülmektedir. ABKF'dan, Almanya 90, Fransa 58, İspanya 52, Belçika 28, İtalya 24 milyon ECU, Lüksemburg, Portekiz, İngiltere ise geri kalan 19 milyon ECU'yu almışlardır. Fransa, İspanya, Belçika, Lüksemburg ve Portekiz alt yapı üzerine yoğunlaşmış. Almanya, İtalya, İngiltere ise teknik destek ve yatırım yardımı ile KOBİ'lerin teşvikinde yoğunlaşmışlardır.

Yapısal fonlar için belirlenmiş hedeflerin 2'si kapsamında, İspanya'da Temmuz 1989'da Bask bölgesi için Resider programı onaylanmıştır. Program 1989-90 dönemini kapsamakta ve ABKF katkısı 12 milyon ECU'yü bulmaktadır. Ayrıca komisyon yeniden yapılanmadan önemli şekilde etkilenen Portekiz Setubal bölgesinde Resider II kapsamında işletme programını kabul etmiştir.

⁶³ A. Alagöz ve L. Tunç Yeltin, Ön.ver., s.19.

Tablo 49. Resider II Kapsamında Portekiz'e Sağlanan Destek

Alt Programlar/önlemler	Toplam Maliyet (milyon ECU)	AT Katkısı (milyon ECU)
Alt yapı desteği	5.281	3.922
KOBI'lere destek	5.033	2.643
Teknik yardım	0.460	0.345
Toplam	10.774	6.910

Kaynak: A. Alagöz, L. Tunç Yeltin, AB ve Türkiye'de Demir Çelik Sektörü'nün Durumu ise Türkiye ile AT Arasındaki AKÇT Ürünleri Serbest Ticaret Anlaşması (İstanbul: İKV yy. No: 136, 1996), s.21

Topluluğun katkısı toplamın %64.14'üne ulaşmaktadır. ABKF ve ulusal, yerel yönetimler ve özel sektör tarafından karşılanacaktır.

Resider II programı Fransa'nın Lorrain demir çelik havzası içinde onaylanmıştır. Toplam harcamanın %42'lik kısmı yapısal fonların katkısı ile gerçekleştirilecektir.

Topluluk çıkarlarını içeren programlar, hem ulusal amaçlara, hem de Topluluk amaç ve politikalarına hizmet eden, bir yılı aşan önlemler dizisidir. Amaç bölgesel farklılıkların azaltılması ile üyelerin ekonomilerinin yakınlaştırılmasıdır. Alt yapı yardımları, sanayi yardımları, el sanatları sanayi, kalkınma potansiyelini hareket geçirmeye yönelik faaliyetleri içermektedir.

Özel Programlar, demir çelik sanayiinin yapılanmasından etkilenen bölgelerde yeni ekonomik faaliyetlerin gelişmesini engelleyen koşulların kaldırılmasına yöneliktir. Beş yıllık süreleri kapsamakta, işgücü artırıcı faaliyetlerin gelişmesine yönelik olmaktadır. 1975-1988 döneminde demir çelik sektörüne yönelik olarak özel programlar çerçevesinde Almanya, Hollanda, İngiltere'ye toplam tahsisat 123 milyon ECU, taahhütler 95,4 milyon ECU ve ödemeler ise 50 milyon ECU'dür.⁶⁴

Sektöre yönelik bir de AKÇT kredileri vardır. Topluluk, kömür ve çelik sanayilerinin modernizasyonu, kömür çelik ürünlerinin pazarlanması ve tüketimi kolaylaştırmak için kredi vermektedir. Bu kredilerin bir kısmı alt yapı projelerinin finansmanına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, AKÇT kapsamında işçilerin üretken yatırımlara yönlendirilmesine yönelik yatırımlara da verilmektedir.

Tablo 50. AB Çelik Sanayiinde AKÇT Kredileriyle Finanse Edilen Yatırımların Toplam Yatırımlara Oranı (%)

	1990	1991	1992	1993	1994
Almanya	0.3	7	10	-	5
Belçika	-	13	-	-	8
Danimarka	47.0	-	-	-	-
Hollanda	-	23	-	-	-
İspanya	27.0	26	-	-	-
İtalya	2.0	4	6	2	-
Portekiz	83.0	-	-	-	-

Kaynak: İKV yayını, No: 136

⁶⁴ Aynı., s.22.

Tablo 51. AKÇT Mekanizmalarının Ülke Bazında Yardım ve Kredi Dağılımı 1980-1986 (Milyon ECU)

Ülkeler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	Toplam	%
Belçika	29.2	0.5	18.0	3.9	5.4	1.1	0.9	59.0	1.0
Danimarka	4.3	-	1.8	-	3.2	3.7	-	13.0	0.2
Almanya	129.1	92.3	184.7	149.4	276.9	303.4	480.3	1.616.1	29.4
Yunanistan	-	-	11.3	0.4	0.1	-	0.2	11.7	0.2
Fransa	275.4	111.4	69.1	277.8	181.5	246.8	104.5	1.266.5	23.0
İrlanda	1.1	11.0	0.1	4.4	0.1	0.1	0.9	17.7	0.3
İtalya	143.0	101.5	65.1	32.2	66.0	179.3	342.5	929.6	16.9
Lüksemburg	68.6	0.1	5.5	-	69.6	9.0	2.0	154.8	2.8
Hollanda	4.9	0.5	41.1	39.4	0.7	86.0	86.6	259.2	4.7
İngiltere	368.5	70.3	269.1	270.5	83.1	52.7	51.3	1.165.5	21.2
Toplam	1.024.4	387.6	668.8	778.1	686.6	896.1	1.069.2	5.493.1	

Kaynak: Safa Atalay, AT ve Türkiye'de İşgücü ve Ücret Politikaları (Ankara: MPM yayını/428,1990), s.47

3.3. SONUÇ

AB'de demir çelik sektörü Birliğin var olmasına yol açan sürecin başlangıç noktası olarak ayrı bir yere sahiptir.

Sektör, AKÇT bünyesinde değerlendirilerek, önem verilmiş ve desteklenmiştir. AB bünyesinde sektörü düzenleyen ayrı bir mevzuatın bulunması, AB'nin bu sektör bazında sahip olduğu üstünlüklerinin çıkışı noktasıdır.

AB'nin ham çelik üretkenler sıralamasındaki yeri ve kişi başına tüketim değerleri de dikkate alındığında, sektör içindeki ağırlığı da ortaya çıkmaktadır. Bugün dünya üretiminin yaklaşık üçte biri AB ülkelerinde gerçekleşmektedir. Sektörün AB için önemi ayrıca, bu sektöre bağlı üretim yapan sanayilerin Birlik içinde taşıdığı ağırlık ve önemde de yatmaktadır. Sektörün taşıdığı stratejik önem ise ayrıca dikkate alınmalıdır.

Konumu ve gücü itibari ile AB içinde önem taşıyan demir çelik sektörü, sürekli sorunlar ile karşılaşa gelmiştir. Bu, sektörün dalgalanmalar karşısındaki hassas yapısından kaynaklanmaktadır.

Başlangıçta kapasite eksikliğinin giderilmesi yönünde çabalar veren AB ülkeleri, dalgalanmalar sonucunda kapasite fazlası sorunu ile karşılaşmıştır. Yeni üretim teknikleri, kalite artışı, ikame olanakları vb. nedenler tüketimin azalmasına neden olmuş, buna yeni sanayileşmiş ülkelerin rekabeti eklenince de sektör olumsuz etkilenmiş ve 1980'de kriz ilan edilmiştir.

Sorunlar karşısında AB yeniden yapılanma programları çerçevesinde verimlilik oranını yükseltme yoluna gitmiştir. Teknolojik yenilenmesini yaparak, sektörü özel koruma ve desteklemeler tabii tutarak, pazar koşullarına göre ayarlamalar yaparak, sorunların üstesinden gelmeye çalışmıştır.

Üretimde kullanılan yöntemlere dikkat edildiğinde, dünya genelinde tercih edilen yöntemlerin ağırlık kazandığı görülecektir. Aynı şekilde ürün bazındaki veriler dikkate alındığında, dünya genelinde seçilen ürün olan yassı ürünlerde de dünya ortalamasını yakaladığı görülecektir. Bu iki nokta AB'de demir çelik sektörünün üstünlüğüdür. Dünya üretiminde AB'nin ağırlığının dayanağı da bu iki noktadır.

1980'den itibaren kriz karşısında Birlik üyesi ülkelerin, sektöre yönelik ayrı bir anlaşmanın olmasının verdiği avantaj ile, ortak hareket etmeleri, AB'ye demir çelik sektöründe üstünlük sağlayan bir başka noktadır. Birlik, anlaşmadan yola çıkarak aldığı kararlar sayesinde olumlu sonuçlar alabilmekte, en azından sorunlar ile mücadele edebilmektedir.

AB'de sektörün üstünlük kurduğu bir diğer önemli nokta ise, sektöre yönelik destek mekanizmalarının olmasıdır. Yeniden yapılanma programları çerçevesinde var olan bu mekanizmalar, yapılanma çalışmalarının yürütülebilmesine olanak vermiştir. Bu destek mekanizmaları belki de en önemli üstünlük noktasıdır. Bu nokta, ortak çıkarların ve ulusal çıkarların gözetilerek, sektöre yönelik yardımların sürekliliğini ve büyük miktarla ulaşmasını sağlamıştır. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in bu düzenekten ne ölçüde yararlandığını gösteren veriler, bunun kanıtıdır.

1990'lı yıllarda, Komisyon'un kurallar koyan, uygulayan ve denetleyen kurum olmaktan çıkıp, sektörde faaliyet gösteren firmalarla sorumluluğu paylaşma yoluna gitmiş

olması da ayrıca önemlidir. Bu durum firmalar düzeyinde özdenetimi oluşturmuştur. Uygulamaya konulan programlar ile aşamalar kaydedilmekle beraber, AB demir çelik sektöründe kapasite fazlasından kaynaklanan sorunlar devam etmektedir.

Komisyon, Konsey ve Topluluk, demir çelik sanayiini, iki temel üzerine kurulan bir yeniden yapılanma programı kapsamında değerlendirmeyi kabul etmiştir.

- 1993-1995 dönemini kapsayan ve sıcak haddelenmiş ürünler için 19-26 milyon ton/yıl kapasite indirimini sağlayacak programın sunulması,
- Bu yeniden yapılanma sürecini kolaylaştırmak için destek önlemler paketinin kabul edilmesi.

1995 yılı için öngörülen kapasite indirimi çelikte 33.7-39.6 milyon ton/yıl, sıcak haddelenmiş üründe 19.0-26.2 milyon ton/yıl, soğuk haddelenmiş ve kaplanmış ürünlerde ise 3.2-14.5 milyon ton/yıl olmakla birlikte, gerçekleşen miktarlar sırası ile 18.2 milyon ton/yıl, 16.2 milyon ton/yıl ve 1.8 milyon ton/yıl olmuştur.

Tablo 52. AB'de 1975-1993 Arası Verilen Devlet Yardımı Tutarları (DM)

	Tutar	% Pay
İtalya	44.521.428.571	32.20
İngiltere	27.100.000.000	19.60
Fransa	23.781.632.653	17.20
İspanya	16.730.102.041	12.10
Belçika	12.720.408.163	9.20
Almanya	8.157.653.061	5.90
Lüksemburg	1.659.183.673	1.20
Portekiz	1.659.183.673	1.20
Hollanda	1.244.387.755	0.90
İrlanda	691.326.531	0.50
TOPLAM	138.265.306.121	100.00

Kaynak: DÇÜD Raporu, 1995

Tablo 53. AB Ülkelerinde Ton Başına Verilen Ortalama Teşvikler (1975-1991)

Ülkeler	Teşvik (Milyar \$)	Teşvik/Ton (\$/ton)	Teşvik Oranı(%)	Üretimdeki Payı (%)
İtalya	23.00	57	31.50	17.60
İngiltere	16.00	54	21.70	12.70
Fransa	14.00	40	19.00	14.80
Belçika	7.00	39	10.20	8.30
Lüksemburg	1.00	14	1.30	2.90
Hollanda	0.64	7	0.90	3.80
B. Almanya	4.00	6	5.60	29.20
Danimarka	0.17	16	0.20	0.50
İrlanda	0.40	158	0.60	0.10
İspanya *	6.00	59	8.20	9.00
Portekiz**	0.58	16	0.80	0.50
Yunanistan	-	-	-	0.60

* 1984'ten beri

** 1986'dan beri

Kaynak: DÇÜD Raporu

IV. BÖLÜM

TÜRK SANAYİNİN ve DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNÜN REKABET GÜCÜ

Rekabet gücü, bir sanayinin ve sanayii oluşturan firmaların kalite, maliyet, çabuk teslim, mali güç, nispi sanayi verimliliği ve nispi maliyet üstünlüğü olarak tanımlanabilir. Maliyet üstünlüğü, temel unsurlardan biridir.

Ekonomilerin genel rekabet gücünü değerlendiren çeşitli çalışmalar vardır. Dünya rekabet gücü raporuna göre (1989), Türkiye 22 OECD ülkesi arasında 20. sıradadır. Portekiz ve Yunanistan bu sıralamada geride kalmışlardır. Türkiye, piyasa ve finansal dinamizm bakımından, İrlanda, Portekiz ve Yunanistan'ın önündedir. Dışa yönelme açısından da Yunanistan'ın önünde 19. sıradadır. Rekabet gücü sıralamasında, 1994 yılı itibariyle, OECD ülkeleri arasında da 20. sıradadır.⁶⁵

GB ile birlikte Türk sanayii AB rekabetine açılmıştır. 3. Dünya ülkelerinin pazarında da düşük koruma oranlarıyla rekabet etmek zorunda kalacaktır. Rekabetin etkisi ise sektörler üzerinde değişik sonuçlara yol açacaktır. Rekabet gücü olmayanlar, ağır etkileneceklerdir. Bu amaçla, sektörlerin rekabet gücü açısından ciddi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türk sanayiinin AB karşısındaki rekabet gücünü saptamak için ülkemizde çeşitli zamanlarda araştırmalar yapılmıştır. İKV tarafından yaptırılan araştırmada, 53 sanayi kolu incelenmiş ve sanayi üretiminin %22'sini oluşturan 15 kolun rekabet gücünün zayıf olduğu belirtilmiştir. SiAR'ın 1988 yılındaki araştırmasında ise, küçük işletmelerinin %29'unun, orta ölçeklilerin %50'sinin ve büyük ölçekli firmaların %65'inin rekabet gücüne sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

Bir ülkede sanayi sektörünün rekabet gücünü etkileyen temel faktörler şu şekilde belirtilmiştir.⁶⁶

- Ülkenin modern ve yaygın alt yapıya sahip olması: AB'nin alt yapıyı geliştirmek için vereceği yardımlar bu yönde olanaklar verecektir.
- Teknolojik Gelişme: Son yıllarda imalat sanayiinde modern teknolojilerin transfer edilerek kullanıldığı gözlenmektedir. GB ile birlikte yabancı sermaye girişlerinin ve dolayısı ile ortak yatırımların artması ve böylece teknolojik gelişmenin hızlanması beklenebilir.
- Ücretlerin marjinal verimliliğe bağlı olması, emek piyasasının esnekliğe sahip olması.
- Yatırım ve İhracatı teşvik sistemi: GB ile Türkiye uyguladığı nakdi teşvikleri kaldırarak, sistemini AB'ye uyumlu hale getirecektir. Bu durum, kaynak kullanımında etkinliği artırarak rekabet gücünü geliştirir.
- Ekonomik istikrar için makro ekonomi politikalarının doğru ve etkin kullanılması.
- Sanayi sektörünün temel girdilerini dünya fiyatlarından sağlayabilmesi: Temel girdiler açısından durum şu şekildedir.⁶⁷
 - Hammadde ve girdi maliyetleri: Türkiye'de ithalatın önemli bir bölümünü hammadde (1993'te %54.7) oluşturmaktadır. Bu ithalatın büyük bölümü AB'nden yapılmaktadır. GB'den sonra bu oran daha da artacaktır. İhracata yönelik ithalatta AB'den ithal edilen ithal edilecek hammadde girdi maliyetlerinde

⁶⁵ Bilgi, TBMM Enformasyon Merkezi Dergisi, s: 9 (Mart 1995), s.50.

⁶⁶ TOBB, Ekonomik Raporu, 1995, s.107.

⁶⁷ İKV yayını: 125, GB'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri, Önlemler ve Öneriler (Nisan 1995)

muafiyetler nedeni ile değişim söz konusu değildir. İhracata yönelik olmayanlarda, gümrüklerin indirilmesinden dolayı ucuzlama olacaktır.

- İşgücü: Türkiye'de verimlilik dikkate alındığında maliyet yüksektir. Kişi başına işgücü verimliliği Almanya'da 31.581 \$, İtalya'da 24.613 \$ iken Türkiye'de bu 4.408 \$ olmaktadır.
- Enerji: Enerji kaynaklarına yeterli kaynak ayrılmaması, mevcut tesislerin rasyonel işletilmemesi maliyetleri yüksekte tutmakta ve bu durumda rekabet gücünü düşürmektedir.
- Finans: Para maliyetlerinin yükselmesi yeni yatırımlarda caydırıcı, mevcutlarda da gelişmeyi engelleyici niteliktedir. Bu rekabet gücünü azaltmaktadır.
- Teknoloji: Türk sanayi alt yapısının teknolojik açıdan AB ile rekabet edecek düzeyde değildir.

Üretim girdilerinin konumu dolayısıyla Türk sanayisinin nihai ürün bazında AB ile rekabette zorlanacağını söyleyebiliriz. Nitekim, benzer pozisyonda bulunan İspanya, Portekiz, Yunanistan, İrlanda gibi ülkelerin ithalatlarında GB sonrasında önemli artışlar görülmüştür.

Yapılan PİAR araştırmasında, işadamları rekabet dezavantajlarını şu şekilde sıralamışlardır:

- Girdi maliyetleri (%30.7)
- İşgücü verimliliği düşüklüğü (%19.1)
- Türk ürünlerinin pahalılığı (%14)
- Kalite yetersizlięi (%6.5)
- Devlet yardımlarının eksilmesi (%10.2)⁶⁸

Bu durumdan iş çevrelerinin eşit şartlarda rekabettekine yana olduklarını göstermektedir.

Türkiye'de kesin bir rekabet gücü saptaması çok zordur. Yapılan ve aynı sektör için ulaşılan çok farklı sonuçlar, belirsizliğin devam ettiğini göstermektedir. Türkiye'de çok kabaca rekabet edebilir, rekabette zorlanacak ve rekabet gücü olmayan ayırımı yapılmaktadır.

Demir-Çelik sektörü bu tür bir ayırımın söz konusu olduğu bir araştırmada (İKV araştırması) rekabet gücü olan sanayilerden biri olarak bulunmuştur.

Bir başka araştırma sonucu ise şöyledir:⁶⁹

Rekabet Edebilir	Rekabet Şansı Var	Rekabet Edemez
Demir Kütük vb.	Demir Çelik Tel.	Demir Çelik Plaka, Saç
Demir Çelik Başlı Biçimleri	Demir Çelik Döküm İşlenmem	Demir Halka Çubuk
Demir Çelik Şekilli Ürün vb.		Demir Ray vb.
Demir Çelik Tüp Boru		Demir Çelik Çivi, Somun

Rekabet gücünün belirlenmesinde Mukayeseli İhracat Katsayısı (MİK) ile Mukayeseli Üstünlük Katsayısı (MÜK) formüllerinden yararlanılmıştır. MİK, ülkenin herhangi bir sektöründeki ihracatının toplam içindeki payının AB'de sözkonusu sektör ihracatının toplam AB ihracatına bölümünün oranıdır. Elde edilen değer 1'den büyükse

⁶⁸ Bilgi, Mart 1995, Ön.ver., s.56.

⁶⁹ Aynı.

rekabet gücünün söz konusu olduğu söylenebilmektedir. Ancak sonucun hatasız çıkması için, ihraç mallarının üzerindeki teşviklerden ve benzeri kolaylıklardan arındırılması gerekmektedir. MÜK ise, seçilmiş sektör ihracatının toplam ihracat içindeki payının, sektör ithalatının toplam ithalat içindeki payına oranı olarak ifade edilmektedir. Sayının 1'den büyük olması, ihracatın ithalattan fazla olduğunun göstergesidir. Katsayı ancak serbest dış ticaret durumunda geçerlidir.⁷⁰

Sektörün rekabet gücüne göre ayarlanmasında izlenen yöntem; her iki katsayı da 1'den büyükse "Rekabet Eder", ortalamaları 0.75'den büyük ise "Rekabet Şansı Var" ve bu değerler dışındakiler de ise "Rekabet Edemez" değerlendirilmesi olmuştur.

	MİK	MÜK
Demir Kütük vb.	4.81	1.06
Demir Çelik Başl. Biçimleri	4.35	2.94
Demir Çelik Şekilli Ürün vb.	7.44	7.75
Demir Çelik Plaka Saç	0.65	0.36
Demir Çelik Halka, Çubuk	0.01	0.01
Demir Çelik Ray vb.	0.01	0.01
Demir Çelik Tel	0.69	1.50
Demir Çelik Tüp, Boru	1.82	2.02
Demir Çelik Döküm İşlenmem	0.29	1.56

Sektörün rekabet gücünün ne olduğuna yönelik yapılan çeşitli araştırmaların sonuçları şu şekildedir:

Tablo 54. Çeşitli Araştırmalarda Demir Çelik Sanayiinin AB Karşısında Durumu

	İKV Araştırması	Prof. Dr. G. Kazgan'ın Araştırması	Dr. Osman Küçüahmetoğlu Araştırması	DPT, Ö.i.K. Raporları
Demir Çelik Sanayi	Normal	Şansı Yok	Sahip	Tedbir

Kaynak: H. Ceyhan, Ö. Bolat, İKV Araştırmalarına Göre AT Karşısında Türkiye'nin Durumu (İKV, Ekim 1992), s.55

Türk sanayinin, özelde demir çelik sektörünün rekabet gücünü belirlemek için yapılan araştırmalarda farklı kriterlerin kullanılmasından dolayı farklı sonuçlar alınmıştır. Örneğin; İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı) araştırmasında, korunmasız ortamda sektörün rekabet gücü belirlenmeye çalışılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı başta olmak üzere devlet tarafından yapılan araştırmalarda özellikle kapasite, verimlilik, teknoloji açısından inceleme yapılmıştır. Özel araştırmalarda ise, son ürün bazında değerlendirmeye önem verilmiştir.

Rekabet gücünü ölçmeye yönelik araştırmalar genelde statik durumu ortaya koymakta ve gelecekte ortaya çıkabilecek dinamik gelişmeleri aksettirmemektedir. Yapılan araştırmalar, Türk sanayiinin AB karşısında genelde rekabet gücü olduğunu ortaya koymuştur.

GB çerçevesinde, herhangi bir sanayii dalının ciddi bunalıma düşmesi durumunda Katma Protokol'un 60. maddesi'nin gereği yapılabilir. Bu madde bir sektörün krize girmesi

⁷⁰ C. İskender, A. Şeker, R. Akıncı, GB ve Türkiye'nin Rekabet Olanakları (TSKB A.Ş., Ocak 1995), s.28,29,39,40.

ve Türkiye'nin bir bölgesinin ekonomisinin bozulması durumunda koruma tedbirlerinin alınmasını öngörmektedir.

Demir-çelik sektörü için değerlendirme yapıldığında, genel olarak sektörün rekabet şansının olduğu söylenebilir. Ancak sektörün içindeki sorunlara yönelik tedbirlerinde zaman geçirilmeden yaşama sokulması gerekmektedir.

V. BÖLÜM GENEL DEĞERLENDİRME

Demir çelik sektörüne yönelik uluslararası bir düzenleme yalnızca AB'de vardır. Yeniden yapılanmayı ortak çıkarlar doğrultusunda gerçekleştirmek amacıyla AKÇT kurulmuştur.

AKÇT Anlaşması çerçevesinde, sektörün geliştirilmesi, sorunlara yönelik finansman imkanları ve müdahale imkanları yer almaktadır.

1970'li yıllarda yaşanan kriz sektörü de olumsuz etkilemiş, piyasanın istikrarlı bir yapıya kavuşturulması için alınan önlemlere rağmen piyasada 1980'de kriz ilan edilmiştir.

AB'deki çelik tüketimi, üretim tekniklerinin artması, çelik kalitesinde artış, üretimin bir kısım sanayide azaltılması, ikame olanağı, teknolojik gelişmeler sonucu azalmıştır. 1990'da 123.886 (bin ton) olan tüketim 117.000 (bin ton) oranına 1994'te düşmüştür. Bu arada yeni sanayileşmiş ülkeler ile Doğu Avrupa ülkeleri yeni rakipler olarak çıkmışlardır.

1980-1986 döneminde yeniden yapılanma sonucunda sektörün verimliliği yükselmiştir. 1988 ve 1989 yıllarında üretim ve tüketimde rekor seviyelere ulaşılmıştır. 1990 yılında genel ekonomik ortamdaki olumsuzluklar ve yaşanan kapasite fazlası, yeni sorunları ortaya çıkarmıştır. Sorunun çözümüne yönelik plan 1992 yılında devreye sokulmuştur. Üretken olmayan işletmelerin destek alarak üretime devam etmemeleri ve önemli yapılanma önerilerinin alınması hedeflenmiştir. Saptanan kapasite indirimleri 1994 yılında geri çekilmiştir.

Teknik düzenlemeler yolunda adımlar atılmıştır. Tek Senet kapsamında, teknik engellerin aşılması amacıyla, ürün standartları oluşturulmuştur. Standartlar CEN tarafından hazırlanmaktadır. Sektör ile ilgili düzenlemeleri ECİSS yapmaktadır.

Yapılanma sürecinde sektöre yönelik yardım kodu belirleyici olmuştur. Yardımlarda, kapasite fazlalığına yol açılmamasına ve iyileştirmede etkili olmasına önem verilmiştir. İspanya ve Portekiz'in özellikle bölgesel amaçlı yardımlardan yararlandığı görülmektedir. Yapısal fonlar, gerileyen bölgelerin desteklenmesine olanak sağlamıştır. İşletmeler AKÇT kredilerinden de yararlanmışlardır.

Özetlenecek olursa, AB'de demir çelik sektörü kendisine yönelik düzenlemelerin sunduğu olanaklardan yararlanmaktadır. Üretimin gerek yöntem gerekse çeşit açısından sorun olmadığı görülmektedir. Sektörün en önemli sorunu yaşanan kapasite fazlalığıdır. Sektöre yönelik yardımların varolması, yapılanma çalışmalarını daha kolaylaştırmaktadır. Ürünlerde standardizasyonun sağlanması da kaliteyi artırmaya yöneliktir.

Türkiye'de sektörü düzenleyen ayrı bir düzenleme yoktur. Demir çelik ürünleri genel sanayi düzenlemeleri içinde değerlendirilmektedir.

Sektör, özellikle planlı dönemlerde çarpık bir yapılaşmaya yol verilmeden büyümüştür. 1960'dan sonraki dönemde üretim 10 kat artmıştır.

1980 ile 1995 döneminde üretim 5 kat artmıştır. Ancak planlanan hedeflerine uymayan yatırım teşvikleriyle uzun ürünlerde kapasite fazlası olmuştur. Yassı ürünlerin payı dünya ölçeğinin çok gerisinde kalmıştır. Kapasitelerde hızlı artış olmuş, ancak talepte gereken artışın olmaması, arz talep dengesinin aşırı ölçüde bozulmasına neden olmuştur.

Sektörde kamu ve özel sektör işletmeleri olmasına rağmen, üretim kapasitesi açısından kamunun ağırlığı söz konusudur. Sektör, özelleştirme kapsamında da bulunmaktadır.

AKÇT ürünleri STA'sı demir çelik ürünlerinin Türkiye ile AB arasında serbest dolaşımın sağlanması bakımından önemli bir aşama oluşturmaktadır. Devlet yardımları ve menşe kuralları, önem arz etmektedir. Anlaşmanın üretimde rasyonel yapının oluşmasına olanak sağlayacağı ifade edilebilir.

Demir çelik sektörü ürün bazında yaşadığı yapısal dengesizliği aşmak zorundadır. Ayrıca, girdi maliyetlerinin dünya fiyatları seviyesinde seyretmesinin sağlanması, görünen koruma ve teşviklerin görünmez kılınması, teknoloji transferi, üretim ve ithalatta uluslararası standartlara uyum sağlanması, katma değeri yüksek ürünlerin üretimine ağırlık vermesi, sektörü tehdit eden ithalat hamlelerine sınırlama koyması durumuyla karşı karşıyadır.

Demir çelik sektörünün AB ile rekabet olanağı vardır. Ancak bu gücü, yukarıda belirtilen başlıkların devreye sokmasıyla kazanması söz konusudur.

KAYNAKÇA

Erdođdu, Pekcan. AT ve GB'ne Türkiye'nin Uyumunu ve Sorunları. İTO, 1995.

Alagöz Aylin ve L. Tunç Yeltin. AB ve Türkiye'de Demir Çelik Sektörü'nün Durumu ve Türkiye ile AT Arasındaki AKÇT Ürünleri Serbest Ticaret Anlaşması. İstanbul:İKV-136,1996.

Kılıç, Uğur. Türkiye-Avrupa Toplulukları İlişkileri (1983-1988). TOBB, 1990.

Ceyhan, Ayşe. AT Terimler Sözlüğü. AFA Yayınları, 1991.

Esin Arif, Aylin Alagöz ve Şirin Çalış. AB'nde Teşvik Sistemi-İlkeler Uygulamalar. İstanbul: 1994.

Atalay, Safa. AT ve Türkiye'de İşgücü ve Ücret Politikaları. Ankara: MPM-428, 1990.

Ceyhan, Haluk ve Ömer Bolat. İKV Araştırmalarına Göre AT Karşısında Türkiye'nin Durumu. İKV.121, 1992.

Kısaer, Hülya. Metal Ana Sanayi Yapısı ve Verimlilik Göstergeleri (1987-1990). Ankara: MPM. 499, 1993.

Korkmaz, Adil. Tüm İmalat Sanayi Verimlilik Göstergeleri (1987-1990). Ankara: MPM. 557, 1995.

İskender, Cemil, Akın Şeker ve Refik Akıncı. GB ve Türkiye'nin Rekabet Olanakları. T.S.K.B. A.Ş., 1995.

İGEME (İhracatı Geliştirme Merkezi). Demir Çelik Araştırması. 1994.

İSO (İstanbul Sanayi Odası). İstatistiklerle İstanbul Sanayi Odasına Bağlı Kuruluşlarda Değerlendirmeler. İstanbul: 1992.

İGEME (İhracatı Geliştirme Merkezi). AB'de Uygulanan Devlet Yardımları ve Türkiye ile Mukayeseli İnceleme. 1995.

İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı). GB'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri, Önlemler ve Öneriler. İstanbul: 1995.

TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği). Ekonomik Rapor, Rakamlarla Türkiye Ekonomisi, İstanbul: 1995.

TSKB A.Ş. (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası). Ekonomik Analiz Konjonktür ve Sektör İzleme Müdürlüğü Verileri. 1989.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu. 1983.

----- VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu. 1995.

- . Türk AT Mevzuat Uyumu Sürekli İhtisas Komüsyonu, Alt Komüsyon Raporu. 1994.
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı. Demir Çelik ve Demir Dışı Metaller Sanayi Yönlendirme Planı Çalışma Raporu. 1987.
- İSO (İstanbul Sanayi Odası). Sanayide Fon Akımı ve Finans Yollarındaki Değişimler. İstanbul: 1990.
- TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği). Uluslararası Karşılaştırmalı Sayıların Diliyle Türkiye. TESAV, 1996.
- . Ekonomik Rapor, Rakamlarla Türkiye Ekonomisi. İstanbul: 1994.
- DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü). Türkiye İstatistik Yıllığı. 1995.
- DÇÜD (Demir Çelik Üreticileri Derneği). Demir Çelik Raporu. Ankara : 1995.
- . Demir Çelik Raporu. Ankara : Haziran 1996.
- Ereğli Demir Çelik A.Ş. Demir Çelik Sektör Haberleri. Ocak, Mart, 1995.
- . Demir Çelik Sektör Haberleri. Kasım 1994.
- Bilgi. TBMM Enformasyon Merkezi Dergisi. Mart 1995.
- Standart Dergisi. Ekim 1995.
- İKV Dergisi. Mart-Nisan 1996.
- Gümrük Dergisi. Mart 1996.
- T.C. Merkez Bankası. Sektör Bilançoları 1993 - 1995, İmalat Sektörü 1996. Ankara : 1996.
- İSO. Türkiye'nin 500 Büyük Önemli Kuruluşu. Eylül 1996.
- İMKB (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası). Şirketler Yıllığı. 1996.
- Acar Menkul Değerler Aylık Bülteni. Ocak 1997.
- Emlak Bankası. Demir Çelik Sanayi. Ağustos 1990.